

UNIVERZITET U BEOGRADU
GEOGRAFSKI FAKULTET

PROSTOR

LIST STUDENATA PROSTORNOG PLANIRANJA

ISSN 1451-4931

GODINA XVII / BROJ 22 / DECEMBAR 2016

UNIVERZITET U BEOGRADU - GEOGRAFSKI FAKULTET

PROSTOR

LIST STUDENATA PROSTORNOG PLANIRANJA

Univerzitet u Beogradu
Geografski fakultet
Katedra za prostorno planiranje
Studentski trg 3/III
Beograd

PROSTOR br. 22
List studenata prostornog planiranja

Urednici:

Branko Protić
Ljubica Duškov

Redakcija:

Dejan Doljak
Bojana Poledica
Petar Jeremić
Milica Simić
Marijana Milivojević
Sara Anđelković
Vladimir Popović

Tehnička priprema:

Branko Protić

Dizajn korica:

Dejan Doljak

Štampa:

“PLANETA PRINT”, Beograd

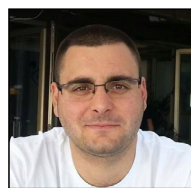
Tiraž:

200

Štampano sredstvima
Geografskog fakulteta
Univerziteta u Beogradu

Beograd, decembar 2016. godine

Reči urednika

Poštovani čitaoci,

pred vama je 22. broj časopisa Prostor - lista studenata prostornog planiranja. Prethodna dva broja bila su tematska, posvećena Ekскурziji studenata prostornog planiranja u Austriju i GIS day-u 2016 obeleženom na Geografskom fakultetu u novembru ove godine. U ovom broju vraćamo se objavljivanju studentskih radova, priloga i izveštaja.

Posle dužeg vremena, novi broj časopisa ponovo započinje intervjuiima. Odgovore na pitanja vezana za samu ideju i osnivanju časopisa Prostor potražili smo od mr Đorđa Milića, dipl. prostornog planera, tada jednog od osnivača i članova prve Redakcije časopisa, a sada pomoćnika ministra u Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture Republike Srbije. Naše kolege Petar i Vladimir, kroz razgovor koji su obavili sa kolegom iz Instituta za arhitekturu i urbanizam Srbije, potražili su odgovore na brojna zanimljiva pitanja vezana za rad Instituta, ali i prostorno planiranje uopšte.

U nastavku možete pročitati eseje i radove studenata na različite teme vezane za prostorno planiranje, urbanizam i zaštitu životne sredine. O prostornom planiranju; Strateško planiranje u javnom sektoru; Učesnici u prostornom planiranju; Pametni gradovi; samo su neki od naslova tekstova koji slede.

Od ovog broja uvodimo, nadamo se, redovnu rubriku Iskustva studenata na praksi. Ova rubrika ima za cilj da studenti IV godine studija, nakon obavljene obavezne stručne prakse, sa svojim kolegama podele svoja iskustva i utiske.

Novina je i segment časopisa posvećen Sekciji studenata prostornog planiranja, koji vam u ovom broju Prostora daje uvid u ideju i cilj osnivanja Sekcije, kao i izveštaje o aktivnostima u 2016. i planovima za 2017. godinu.

Do kraja ovog broja videćete nekoliko izveštaja sa ekskurzija, terenskih nastava i naučno-stručnih skupova koje su posećivali i na kojima su učestvovali naši studenti.

Posebnu zahvalnost želimo da iskažemo našim mladim kolegama koji su nam se priključili i doprineli pripremi ovog Prostora. Nadamo se, da će posle ovog broja još mladih kolega imati želju da se priključe našoj Redakciji i učestvuju u pripremi narednih brojeva časopisa. Ovim podsećamo sve studente prostornog planiranja da je poziv uvek otvoren i da nam se uvek mogu javiti, pisati nam, slati nam utiske sa praksi, seminara, skupova ili ekskurzija, dati svoje predloge i ideje, uključiti se u pripremu narednih brojeva, jer nam je pomoć u realizaciji ideje da održimo kontinuitet objavljivanja dva broja godišnje, uvek potrebna.

Podsećamo sve naše čitaoce da aktuelnosti i obaveštenja vezana za časopis mogu pronaći na našoj Facebook stranici PROSTOR, a radove slati na jedinstvenu e-mail adresu časopisa - prostor.gef@gmail.com.

Prijatno čitanje žele Vam

Branko Protić
Ljubica Duškov

urednici 22. broja časopisa Prostor

Beograd, decembar 2016. godine

S A D R Ž A J

Branko Protić, Marijana Milivojević, Sara Anđelković

INTERVJU SA POMOĆNIKOM MINISTRA U MINISTARSTVU GRAĐEVINARSTVA, SAOBRAĆAJA I INFRASTRUKTURE - mr Đorđe Milić, dipl. prostorni planer

Petar Jeremić, Vladimir Maksimović

INTERVJU SA NAUČNIM SARADNIKOM INSTITUTA ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM SRBIJE - dr Nikola Krunić, dipl. prostorni planer

Marijana Milivojević

O PROSTORNOM PLANIRANJU

Vladimir Popović

ISTORIJSKI RAZVOJ POTREBE ZA PROSTORNIM PLANIRANJEM

Vladimir Maksimović

TEORIJA PLANIRANJA - DOKTOR ILI PACIJENT

Sara Anđelković

UČESNICI U PROSTORNOM PLANIRANJU - UKLJUČIVANJE STANOVNIŠTVA U PROCES PROSTORNOG PLANIRANJA

Petar Jeremić

STRATEŠKO PLANIRANJE U JAVNOM SEKTORU

Mirjana Rupić, Antonije Čatić

PAMETNI GRADOVI (SMART CITIES)

Marijana Milivojević

URBANIZAM FRANCUSKE OD XVI DO XVIII VEKA

Sara Anđelković

REKONSTRUKCIJA EVROPSKIH GRADOVA U XIX VEKU - Primer Pariza, Beča i Barselone

Milica Simić

KVALITET ŽIVOTNE SREDINE U OPŠTINI PARAĆIN

SEKCIJA STUDENATA PROSTORNOG PLANIRANJA

ISKUSTVA STUDENATA NA PRAKSI - Milica Gačić i Ognjen Srdanov

Milica Lukić

**IZVEŠTAJ SA STRUČNE EKSKURZIJE STUDENATA PROSTORNOG PLANIRANJA
“REGIONALNO I URBANISTIČKO PLANIRANJE U CENTRALNOJ
EVROPI - GLOBALNI, REGIONALNI I LOKALNI ASPEKTI”**

Vladimir Popović

IZVEŠTAJ SA TERENSKE VEŽBE - PRIRODNI USLOVI I RESURSI

Milica Simić

IZVEŠTAJ SA EKSKURZIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Branko Protić

IZVEŠTAJ SA VI NAUČNO-STRUČNOG SKUPA

**„LOKALNA SAMOUPRAVA U PLANIRANJU I UREĐENJU PROSTORA I NASELJA:
U SUSRET EVROPSKIM INTEGRACIJAMA“**

Branko Protić

POSETA PROFESORA TOMASA DILINGERA SA TEHNIČKOG UNIVERZITETA U BEČU

Milica Lukić

**IZVEŠTAJ SA II EKOLOŠKE KONFERENCIJE SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM
„SMEDEREVO EKOLOŠKI GRAD“**

INTERVJU SA POMOĆNIKOM MINISTRA U MINISTARSTVU GRAĐEVINARSTVA, SAOBRAĆAJA I INFRASTRUKTURE

Mr ĐORĐE MILIĆ, dipl. prostorni planer

*Priredili: Branko Protić, Marijana Milivojević
i Sara Anđelković*

Ministarstvo građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, sa svojim Sektorom za prostorno planiranje i urbanizam predstavlja krovnu instituciju u Republici Srbiji kada je u pitanju prostorno i urbanističko planiranje. Pomoćnik ministra, magistar Đorđe Milić, inače diplomirani prostorni planer i jedan od osnivača časopisa "Prostor" prava je osoba za intervju i odgovore na pitanja vezana za sam časopis, a posebno za njegove početke. Pored svog gustog rasporeda i brojnih obaveza pronašao je vremena da odgovori na nekoliko naših pitanja.

Možete li, za početak, sa čitaocima da podelite kako ste se Vi opredelili za prostorno planiranje i koje su Vaše asocijacije i sećanja na studentske dane i period studiranja na Geografskom fakultetu?

Đorđe Milić: Prostorno planiranje je sintezna nauka, koja zahteva odlično poznavanje kako prirodnih, tako i društvenih nauka, tako da omogućava studentima različitih interesovanja da "pronađu sebe", kao i da se kasnije kroz profesionalno usavršavanje opredele za užu specijalnost. Prostorno planiranje sam upisao na preporuku starijih kolega. Period studiranja je po pravilu najlepše doba mladih ljudi, s tim da period kada sam studirao je prva polovina 90-tih prošlog veka, koji je bio prepun izazova. Period studiranja me podseća na druženje sa kolegama i entuzijazam koji je bio dominantan, uprkos svim okolnostima i relativno skromnim uslovima za rad. Takođe, u lepom sećanju je i posvećenost generacije iskusnih profesora i njihovih mladih asistenata, koji su nesebično i vrlo profesionalno izvodili nastavu i vežbe i u uslovima, primera radi, kada nije bilo grejanja, ili su nedostajali neki od osnovnih

materijala za izvođenje praktične nastave. Sve u svemu, lepo je setiti se tih dana i danas kada neki put dođem do fakulteta, lep je osećaj biti na tom mestu posle četvrt veka.

Kao jedan od osnivača ovog lista i nosilaca ideje o stručnom listu prostornih planera i studenata prostornog planiranja, možete li nam reći kako ste došli do ideje o osnivanju studentskog časopisa Prostor i kakva su Vaša iskustva, posebno u pripremi prvih brojeva?

Đorđe Milić: Osnovna ideja mojih kolega i mene je bila da kao mladi ljudi damo stručni doprinos i skrenemo pažnju stručne javnosti da studenti mogu ravnopravno da se posvete istraživanju i raspravi o određenim pitanjima prostornog razvoja. Ne treba izgubiti iz vida činjenicu da se u stručnoj javnosti prostorno planiranje pojednostavljeno definiše kao trojstvo "nauke, administrativne tehnike i politike" Prvenstveno smo želeli da iz naučnog dela, sa stanovišta nekog ko tek započinje praktičan rad u ovoj oblasti, stvorimo mogućnost da mladi i neafirmisani stručnjaci mogu da učestvuju u radu akademske i naučne zajednice. Ključno pitanje je bilo da li će posle naše "osnivačke generacije" biti elana i interesovanja da se rad na izdavanju časopisa nastavi. Prvi broj smo pripremili i umnožili na staroj fotokopir mašini fakulteta, a za povez smo koristili plastične spirale. Koliko mi je poznato nije bilo repirnta prvog broja, tako da danas predstavlja retkost. U izdavanju i štampanju drugog, trećeg i četvrtog broja nam je pomogao CEP – Centar za planiranje urbanog razvoja iz Beograda i kolega Saša Karajović, tako da je časopis "Prostor" i u vizuelnom

smislu dobio na kvalitetu. U jednom od prvih brojeva imali smo prikaz tada aktuelnog Prostornog plana Republike Srbije 1996. godine, kao i tada aktuelnog projekta uređenja priobalja reke Save u Beogradu (projekat "Europolis").

Kakva je bila prvobitna zamisao o izgledu i strukturi „Prostora”?

Đorđe Milić: Prvobitno smo zamislili da časopis "Prostor" bude stručni časopis u kome će studenti moći da objavljuju svoje stručne radove, tako da od samog početka nije bila namera da časopis "Prostor" bude studentski časopis koji bi se bavio uobičajenim temama iz studentskog života. To je bilo vrlo ambiciozno, ali pokazalo se i održivim, imajući u vidu da časopis i dalje izlazi i da ga uređuju generacije studenata, s tim da su se pored studenata osnovnih studija uključili i studenti na master i doktorskim studijama. Sada posle ove vremenske distance, možemo da ocenimo da je u suštini prvobitna koncepcija i struktura časopisa ostala nepromenjena. Ima izvesnih poboljšanja i unapređenja, tako da je zadovoljstvo da časopis i posle 20 godina izlazi. Dinamika izdavanja je donekle promenjena, ali bi trebalo razmišljati o pokretanju elektronske verzije i drugih formata koji su se u međuvremenu pojavili na Internetu.

Da li ste imali podršku od strane profesora i kolega studenata i kakve ste uslove imali u tom periodu?

Đorđe Milić: Uslovi su bili skromni. Da podestimo čitaoce da se radi o prvoj polovini 90-tih godina prošlog veka, kada je bila kulminacija ekonomske krize, inflacija je bila na rekordnom nivou, a profesori su bili vrlo otvoreni za ove naše aktivnosti. Posebno je na osnivanje časopisa svojim savetima uticao prof. dr Branislav Derić. U umnožavanju prvog broja (na fotokopir mašini) pomagala nam je doc. dr Jelka Adamović. Uredništvo je bilo u kancelariji tadšnjeg ass. dr Dejana Đorđevića i doc. dr Dragutina Tošića, koji su imali stprljenje i blagonaklono gledali na naš entuzijazam i želju da uradimo nešto korisno za afirmaciju struke. Mi smo bili tim od osam studenata završne godine prostornog planiranja, i imali smo jednu kolegijalnu atmosferu iz koje se rodila ova ideja o pokretanju i izdavanju studentskog stručnog časopisa.

Da li Vam je angažovanje oko studentskog časopisa koristilo tokom studiranja i nakon završetka studija?

Đorđe Milić: Svako iskustvo u životu pre ili kasnije

na neki način koristi čoveku. Mi smo u to doba imali i nekoliko javnih promocija, snimanja priloga za različite televizije, Internet je tek bio u povoju, tako da smo kao tim od osam studenata na svojevrsan način nesvesno skrenuli pažnju na sebe. Dvoje kolega nisu završili studije, a svi su sem jednog kolege našli poslove u struci i sada posle 20 godina, može se oceniti da svi uspešno rade svoje poslove. Kao i svaka generacija, imamo kolege u inostranstvu, tako da su dve koleginice u Velikoj Britaniji. U prvom trenutku, aktivnosti oko izdavanja i uređivanja časopisa je delovalo kao dodatno angažovanje i na prvi pogled "gubljenje vremena", jer nije bilo nikakve novačne nadoknade, a nije bilo nikakvih pouzdanih naznaka da će uloženi trud i rad imati uticaj i koristi u budućim karijerama, ali vremenom se pokaže da se svaki rad i trud na neki način isplati i da svako novo iskustvo može samo da koristi mladim ljudima.

Da li imate neki savet za sadašnje i buduće urednike časopisa Prostor?

Đorđe Milić: Neophodno je da bez obzira na različite okolnosti, časopis nastavi sa izlaženjem, i da svaka generacija studenata nastavi ovu inicijativu i da doprinos na unapređenju. Takođe vrlo je važno da se prate savremeni trendovi, tako da se časopis prilagodi novim medijima. Nije neophodno da časopis bude samo u štampanom format, već je možda zanimljivo da časopis dobije elektronski format, uz eventualno proširenje medija kao nosioca informacija, primera radi, foto dokumentacija, audio i video prilozi. U tom smislu, časopis i redakcija mogu da prerastu u web portal studenata, gde bi periodično izlazio časopis sa stručnim radovima studenata, a takođe gde bi bili prilozi (blogovi, forumi, diskusije) o različitim i drugim aktuelnim temama. U svakom slučaju, časopis mora biti otvoren ka novim idejama i ka korišćenju novih tehnologija, ali mora održati stručni nivo, odnosno da se prevashodno bavi stručnim pitanjima i temama.

Ove godine je počela sa radom Sekcija studenata prostornog planiranja, koja trenutno broji oko 30 članova. Da li su, u vreme kada ste Vi studirali, postojale ideje za osnivanje ovakvog ili sličnog udruženja?

Đorđe Milić: To je odlična ideja. Nas nekoliko osnivača i članova prve redakcije časopisa "Prostor" smo učestvovali u osnivanju Asocijacije prostornih planera Srbije. Asocijacija prostornih planera Srbije je osnovana 1997. u godini obeležavanja jubileja 20 godina od Smera za prostorno planiranje. U to

doba nije bilo uobičajeno da se osnivaju tzv. alumni udruženja, tako da osnivanje ovog udruženja je za svaku pohvalu.

Šta biste poručili studentima prostornog planiranja kao budućim mladim kolegama?

Dorđe Milić: Kao što kaže narodna izreka “na mladima svet ostaje”, glavna poruka je da veruju u sebe i u svoje sposobnosti, da budu istrajni u ispunjavanju ciljeva, da budu strpljivi, da budu mudri i uravnoteže svoje ciljeve sa objektivnim mogućnostima, kao i da stalno “rade na sebi”. Prostorno planiranje je vrlo zahtevno sa stanovišta poznavanja različitih oblasti, tako da je potrebno da se permanentno stiču nova znanja, prati stručna literatura i da se bude spreman za različite izazove.

INTERVJU SA NAUČNIM SARADNIKOM INSTITUTA ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM SRBIJE

Dr NIKOLA KRUNIĆ, dipl. prostorni planer

Priredili: Petar Jeremić i Vladimir Maksimović

Institut za arhitekturu i urbanizam (IAUS) status samostalne naučno-istraživačke organizacije dobija 1961. godine. Uporedo sa razvojem Instituta pojavljuje se i prostorno planiranje kao savremena delatnost koja vremenom predstavlja još jednu oblast rada kojom se ova institucija bavi. Danas je u njemu zaposleno oko 30 stručnjaka različitih profila i zvanja od kojih su za nas kao studente prostornog planiranja najznačajniji planeri (www.iaus.ac.rs).

Rad Instituta odvija se u okviru 3 organizacione jedinice:

- 1. Centra za arhitekturu i stanovanje;*
- 2. Centra za prostorni razvoj i životnu sredinu;*
- 3. Centra za informatiku, publicistiku i edukaciju;*

Sobzirom da unutar stručne zajednice postoji uvreženo mišljenje o IAUS-u kao najkvalifikovanijoj instituciji u Republici (kada je planiranje u pitanju), odlučili smo da im se obratimo kako bi saznali nešto više o njihovom stavu i iskustvima u planiranju. Zamolili smo Nikolu Krunića, prostornog planera zaposlenog u okviru centra za informatiku, publicistiku i edukaciju da podeli svoja iskustva sa nama. On je nesebično izdvojio vreme za razgovor i odgovorio na naša pitanja bez prethodnog uvida u njih.

Kada ste i kako odlučili da se bavite/upišete studije prostornog planiranja?

Nikola Krunić: Studije planiranja sam upisao kao rezervnu varijantu. Moja želja je bila da upišem likovnu akademiju, a onda sam, uzevši u obzir alternativ i sklonost ka geografiji, odlučio za planiranje. Nakon tri meseca studiranja, više nisam razmišljao o likovnoj akademiji. Mislim da sam imao, u stvari, dosta sreća, jer sam se pronašao u ovom poslu.

Opišite Vaše prvo profesionalno zaduženje?

Nikola Krunić: Prvo profesionalno zaduženje bilo mi je u IAUS-u 2002. godine. U pitanju je bio Prostorni plan područja posebne namene za akumulaciju Stubo-Rovni kod Valjeva. Prvi poslovi bili su tipični za planera početnika: bilansiranje površina, analiza statističkih podataka, fizičko-geografske karakteristike terena itd.

Koliko je i u kom smislu Vašem razvoju doprinela činjenica da se u Institutu bavite naučno-istraživačkim, ali i stručnim radom (izradom planova)? Šta su po vama prednosti, a šta mane takvog načina rada? (Institut (IAUS) je jedini institut u Republici akreditovan kako za naučni tako i za stručni rad u oblasti arhitekture, urbanizma i prostornog planiranja).

Nikola Krunić: Uticalo je u velikoj meri, ako ne i suštinski. U Institutu imamo priliku da pored praktičnog/stručnog rada, dosta toga istražujemo u okviru naučno-istraživačkih projekata što nam omogućuje i da „proveravamo“ teorijske postavke, kao i da metodološki unapređujemo proces planiranja.

Ono što danas predstavlja prepreku, jeste da smo sve manje u mogućnosti da utičemo u pravoj meri na to kako će sistem planiranja biti regulisan kroz zakonodavstvo i sistem propisa. To je karika koja najviše nedostaje. Ubeđen sam da su i druge naučno-istraživačke institucije nekako skrajnute iz aktivne uloge u promeni okvira i sistema upravljanja. To je ono što predstavlja veliki hendikep. U drugim razvijenijim zemljama, kroz institute sličnog karaktera se prvo vrše obimna istraživanja, pa se tek na osnovu toga donose odgovarajuće politike,

propisi, zakoni u pristupu koji kombinuje naučno-istraživački i praktični rad.

Ne vidim mane, ali ono što je važno jeste da Institut ima veliku fleksibilnost u načinu rada. S obzirom da je finansiranje Instituta obezbeđeno isključivo na osnovu projekata i tržišnih poslova, postoji motiv zaposlenih da se konstantno usavršavaju u naučno-istraživačkom i praktičnom radu. Na drugoj strani, javna preduzeća i većina partnerskih firmi se finansiraju na osnovu budžetskih sredstava Republike, te zaposleni u ovim preduzećima nemaju adekvatnu motivaciju za napredovanje i usavršavanje.

Opišite jedan (ne)običan radni dan u Institutu?

Nikola Krunic: Uglavnom su neobični, iz razloga što retko kad upadamo u radnu rutinu, koja i da postoji, traje vrlo kratko. Dosta vremena provodimo u komuniciranju sa drugim institucijama, čitanju planskih dokumenata i aktivnosti oko istih (prepiske, sastanci, uslovi i mišljenja i sl.).

Što se tiče naučno-istraživačkog rada, često nemamo prilike, zbog intenziteta posla da neke svoje ideje sprovedemo u Institutu. Zbog toga te aktivnosti prenosimo za „rad kod kuće“ gde se u slobodno vreme bavimo naukom.

Posao prostornog planera je takav da retko kada možete da planirate svoje aktivnosti, uglavnom zato što je mnogo subjekata uključeno u proces planiranja. To nas vodi do pomisli da se ne organizujemo na pravi način, ali na kraju shvatimo da je takva priroda posla. Prilagođavanje datoj situaciji i trenutku glavne su karakteristike ovog posla.

Ukratko o budućim projektima, planovima i uopšteno o pravcu razvoja IAUS-a?

Nikola Krunic: Aktivnosti IAUS-a bih podelio u tri polja delovanja.

U prvo polje spadaju stručni poslovi: planiranje, urbanizam i projektovanje. Oni će predstavljati dominantnu aktivnost u radu Instituta.

Drugo polje delovanja predstavljaju naučno-istraživački projekti, edukacija, publikovanje (organizovanje seminara i konferencija). Ove delatnosti odvijace se prema instrukcijama i idejama Ministarstva nadležnog za poslove naučno-istraživačkog rada i tehnološkog razvoja.

Treća stvar koja u poslednje vreme postaje „popularna“ jesu međunarodni projekti. Oni su nekad u domenu naučno-istraživačkog, a nekad

razvojnih planova i aktivnosti. S obzirom na trendove kod nas i u okruženju, mislim da će takve saradnje biti sve više. Fondovi za te aktivnosti imaju čvrstu vezu sa pristupanjem Srbije Evropskoj uniji, zbog fondova vezanih za program HORIZON 2020, IPA, INTERREG fondova. Takođe, tu je i bilateralna saradnja sa zainteresovanim partnerima.

Što se tiče saradnje Instituta sa inostranim partnerima, ona se inicira isključivo preko referenci zaposlenih u Institutu tj. njegovih timova. Ministarstvo ne pruža dovoljnu sistemsku podršku u ovom smislu.

Da li ste zadovoljni odabirom profesije?

Nikola Krunic: Jesam.

Gledajući unazad, šta je za Vas bio najveći izazov od prvog radnog dana u struci pa do danas?

Nikola Krunic: Ako ne postoji izazov, pa i svakodnevni, onda posao kojim se bavite brzo postane demotivisuci i dolazi do rutine. Za mene je lično važno da uvek postoji neki izazov. Da li je to savladavanje nekih novih metoda i tehnika, čitanje aktuelnih publikacija u nauci, prilagođavanje novim zakonskim propisima. Naravno izazov predstavljaju i međuljudski odnosi, odnosno promene zaposlenih, rukovodstva, upoznavanje zaposlenih iz ministarstava i drugih službi sa kojima je neophodno uspostaviti adekvatnu komunikaciju. U svakom periodu karijere neki izazov je preovlađivao i bez njih svakako ne bih mogao da se bavim ovim poslom.

Opišite planiranje u Srbiji u tri reči?

Nikola Krunic: Uh, mm, eh...

Šta najviše fali prostornom planiranju?

Nikola Krunic: Mislim da ulazimo u jedan period gde je prostorno planiranje ponovo gurnuto na periferiju društvenih aktivnosti. Sistemski smo sve manje prepoznati. S jedne strane, za nas kao za struku, a sa druge strane za društvo, jer ako se stvari ne rade kroz sistem planiranja onda će se uvek javljati veliki problemi. Planiranje je nastalo kao potreba društva da neke stvari koordinira, dok smo se mi sada vratili dosta koraka unazad gde je sektorsko planiranje počelo da dominira nad integralnim.

To je za mene najveći izazov, uz svu periferizaciju institucija i naučno-istraživačkog rada. Takođe, mišljenja sam da smo u velikoj meri prostorno planiranje posvetili isključivo fizičkim i tehničkim

aspektima. Nekako smo došli u tu liniju da današnji prostorni planovi budu samo dokumenti za građenje, dok integralni i strateški razvoj bivaju potpuno nepokriveni, što je po meni suština prostornog planiranja.

Pitanje da li je prostorno planiranje prepoznato kao društvena i opšte korisna delatnost od javnog interesa.. Srbija ima jako dugu tradiciju prostornog planiranja, i sistem planiranja je bio mnogo razvijeniji nego u državama koje su sada daleko ispred nas. Bilo bi loše da dođemo u situaciju, da to što smo imali i što smo nekada radili vrlo uspešno, sada moramo da prihvatamo kao nametnuto kroz neki novi vid integracija.

Da li je znanje koje prostorni planer stekne na studijama dovoljno na profesionalnom planu u 21. veku?

Nikola Krunić: Nije. Za to postoje objektivni razlozi s obzirom da su izazovi koji se nameću pred prostornog planera veliki i zahtevaju konstantno usavršavanje. Važno je da se na fakultetu stekne jako dobra osnova i mislim da su kroz naš sistem obrazovanja planera puno zapostavljeni određeni aspekti. Mišljenja sam da se ne bavimo dovoljno matematikom i statistikom, što je nekada bio slučaj i da aspekti ekonomije i socioloških nauka moraju da budu znatno zastupljeniji.

U svakom slučaju, smatram da bi studije trebalo da budu znatno intenzivnije i sa više predmeta. Planerima treba širina znanja, osnova poznavanja mnogo problema i čvrst temelj preko kojeg bi kasnije mogli da odgovorimo na stručne izazove. Koliko god da ste dobar student vrlo brzo će vas praksa naterati da se zapitate kako to da ovo nisam detaljnije izučio ili zašto o ovome nismo imali prilike da učimo.

Šta očekujete od dolazećih prostornih planera u Srbiji?

Nikola Krunić: Pre svega očekujem pomoć. Očekujem da donesu novu energiju i znanje i da možda sa drugačijim pogledima na svet ukažu na drugačije načine rešavanja problema. Dužnost nas starijih planera jeste da ih što pre uvedemo u posao i prenesemo što više znanja za što kraće vreme. Neophodno je da mlađe kolege shvate da instant razvoj nije moguć. Godine iskustva moraju da prođu da bi se neko kao stručnjak profilisao. Prema tome, očekujem pomoć mlađih nama iskusnijima, ali i obrnuto. Nadam se da će većina doći u priliku da se zaposli u struci.

Poruka sadašnjim studentima prostornog planiranja?

Nikola Krunić: Poruke su sadržane u prethodnih jedanaest odgovora.

O PROSTORNOM PLANIRANJU

Marijana Milivojević

Ovaj rad ću započeti definisanjem prostornog planiranja na svoj način. Naravno, moje shvatanje nije bez osnova već je bazirano na literaturi sa kojom sam imala prilike da se susretnem u proteklih šest meseci. Na mene je poseban utisak ostavila izjava profesora Perišića, koja glasi: „... posle 40 godina rada, bezbroj urađenih planova i naučnih radova i studija, i danas mi nije jasno šta je to prostorno planiranje“ (Đorđević, Dabović, 2009). Shodno tome, sa velikom sigurnošću mogu da tvrdim da je šest meseci malo da bi se shvatilo šta je, zapravo, prostorno planiranje. Zastanete na trenutak i shvatite da je to „ono“ čime treba da se bavite, a da ne znate o čemu je reč. Upravo još od sada, od samog početka bi trebalo razumeti njegovu materiju, zadatak i cilj, uvideti čemu teži i na koji način ostvaruje te težnje.

Prostorno planiranje je proces koji predstavlja razmatranje, organizaciju, uređenje, odnosno, preuređenje prostora i predviđanje optimalnih, a ne idealnih uslova za život stanovništva na tom prostoru. Najpre treba obratiti pažnju na pojam proces. Proces označava duži vremenski period ali i kontinuiranost, što znači da prostorno planiranje nije samo trenutna i kratkotrajna radnja, već da je potrebno izvesno vreme za realizaciju njegovih ciljeva. Na primer, u Nemačkoj se tri godine rade istraživanja u vezi sa teritorijom koja se planira, određuje namena ili prenamena prostora, vrše se različita ispitivanja kao što su morfologija terena, geološki sastav, seizmička aktivnost terena i još mnogo drugih a zatim se pristupa izradi prostornog plana. Pored toga što traju dugo, ova istraživanja iziskuju dosta novca (Živanović, 2014).

Međutim, da bismo razumeli sadašnju situaciju, moramo se osvrnuti na prošlost i potražiti korene prostornog planiranja. Prostorno planiranje se nije razvilo samo od sebe, već vodi poreklo još iz vremena starih civilizacija. Naravno, nije postojalo u obliku u kakvom danas postoji. Kada je čovek uvideo da priroda neće sve sama rešiti i da je potrebno uzeti stvar u svoje ruke, javlja se svest da je potrebno organizovati prostor na kome se živi. Na taj način nastaje urbanizam (Wikipedia, 2015), „naučna disciplina, veština i tehnika uređenja i

organizacije naselja...“, pogotovu gradova. Kako je vreme prolazilo, gradovi su se širili i trgovina se razvijala, javila se potreba za resursima izvan granica tih gradova. Upravo je to prouzrokovalo pojavu prostornog planiranja, kako bi se sprečilo iracionalno korišćenje resursa, sprečila degradacija životne sredine i olakšao život stanovništvu na tom prostoru (Živanović, 2014). Videli smo da prostorno planiranje ima za zadatak da isplanira prostor, ali koristeći saznanja iz različitih disciplina i vodeći računa o potrebama ljudi na tom prostoru. Teško je svima udovoljiti i da na kraju svi budu zadovoljni, ali treba bar pokušati da se plan koji se izrađuje uskladi sa interesima stanovništva, kako bi zaživeo i bio opšte prihvaćen. Planerima, uvek u podsvesti stoji da je mentalitet ljudi takav kakav je i da je potrebno dosta vremena i napora da se prihvate promene, jer su promene proces koje zahtevaju vreme. Međutim, sada dolazimo do delikatnog i složenog problema, a to je kako urediti, odnosno preurediti neku teritoriju, vodeći računa o životu ljudi na toj teritoriji. Svaki prostor je specifičan na svoj način i odlikuje se određenim karakteristikama. Zadatak planera jeste upravo to, da otkrije šta karakteriše određen prostor i na najbolji način ga iskoristiti. Na primer, ukoliko se radi o ravničarskom predelu, jasno je da se neće planirati izgradnja ski staze na tom prostoru. Slučaj industrijske zone i njenog pozicioniranja od velike je važnosti za stanovništvo. Njeno lociranje na plodnom zemljištu se ne predviđa i isto tako njena izgradnja neće se planirati u samom centru naselja, već na njegovoj periferiji – na mestu gde vetar duva sa strane gde se nalazi naselje, upravo zbog štetnih gasova koji bi ugrožavali zdravlje lokalnog stanovništva. Planiranjem se teži definisanju strateških ciljeva na osnovu prethodno obavljenih svestranih analiza, čijim se ostvarenjem utiče na poboljšanje kvaliteta života u sadašnjosti ali i na bolji život u budućnosti. Iz ovoga proizilazi da je planiranje dugoročan proces, odnosno da planeri strateški postavljaju ciljeve, kako bi se ono što je danas isplanirano i izgrađeno održalo narednih godina i služilo budućim generacijama. Glavni problem prostornog planiranja je uskladiti teoriju i praksu.

U teoriji se teži integritetu, odnosno integralnom planiranju. Šta zapravo to znači? Ne može se govoriti o prostornom planiranju, a da se ne pomene pojam integriteta. Integritet je glavni cilj prostornog planiranja, a upravo je integralno planiranje ono što mu nedostaje da postigne integritet. Integralno planiranje znači da je ono sveobuhvatno, trajno i povezano, da obuhvata čuveno trojstvo, ekonomsku, socijalnu i ekološku komponentu (Piha, 1979).

Planiranje je u našoj zemlji u velikoj meri marginalizovano, ne pridaje mu se značaj i ne ceni se kao jedan od upravljačkih mehanizama. Planiranje je veoma bitno za jednu državu, pre svega, zato što može znatno doprineti razvoju države, ali glavni problem je finansiranje. Upravo smo stigli do ključnog faktora u planiranju, pokretača svega na svetu - novac. Novac, ono što nam uvek treba, a za potrebe planiranja (skoro) nikada nema. Naš sistem je takav da je država orjentisana ka postizanju ciljeva svim sredstvima, odnosno sticanju profita na sve načine, najpre preko tržišta. Upravo je tržište glavni suparnik planiranju – planeri se marginalizuju, ostaju anonimni narodu kao i njihova struka. Trenutno je aktuelan projekat „Beograd na vodi“, koji može da posluži kao dobar primer uticaja države na planiranje. Projekat je naišao na mnoga negodovanja i ima veliki broj protivnika, ali uprkos tome država je odlučila da se nastavi sa njegovom realizacijom. Mišljenje stručne javnosti nije uvaženo, a stanovništvo nije uključeno u proces odlučivanja, iako se radi o jednom velikom projektu. Članovi Akademije Arhitekture Srbije (AAS) su izjavili da ružičasti Prostorni plan područja posebne namene koji je donet, zapravo legalizuje najveću divlju gradnju na svetu i da je ogroman broj pristiglih ozbiljnih primedbi ukazalo da je njegova realizacija na ovom prostoru sasvim neodrživa, po svakom aspektu (Blic online, 2015). Napred navedene činjenice nam pokazuju diskriminaciju planera i školovanog kadra za poslove prostornog planiranja, i da o tim stvarima odlučuju oni koji nisu kvalifikovani za te poslove. Umesto da se pažnja usmeri na rekonstrukciju gradova i sela uništenih u poplavama protekle godine ili izgradnji kuća onima koji su bez njih ostali, država je usmerena na projekte koji će joj otvoriti put ka Evropi. S obzirom da Srbija teži da postane članica Evropske Unije, treba biti oprezan na tom putu, jer postoji rizik da prostorno planiranje izgubi svoj identitet u uslovima brzih promena i u potpunosti se stopi sa državnim i političkim sistemom.

Planiranje je kod nas, ali i u mnogim drugim zemljama, u funkciji države, odnosno njime

upravljaču država i lokalne vlasti. Planiranje se ne može odvojiti od države, jer je situacija u Srbiji upravo takva da se sve zasniva na politici. Šansu za zaposlenje imaju jedino oni koji su članovi vladajuće stranke. Jasna je pojava korupcije u političkom sistemu, a kako se planiranje tretira kao deo političkog sistema sledi i da je sistem planiranja korumpiran. S obzirom da je glavni državni cilj sticanje profita, planiranje se koristi upravo u tu svrhu. Sada se javlja problem, da li ostati dosledan sebi i raditi kao stručnjak ili postati prodana duša, biti nečija marioneta i delati kako neko povlači konce. To je već individualna stvar i zavisi od toga na šta je osoba spremna kako bi se ostvarila u svojoj profesiji.

Jasno je da su planiranje i politika naše države sušta suprotnost. Planiranje predviđa optimalne uslove za život stanovništva dok se politikom želi postići profit ma koliko to imalo posledica na stanovništvo. To će prikriti ubeđivanjem da će biti bolje u bliskoj budućnosti i argumentovati činjenicom da je to zarad opšteg dobra. Naravno da u životu ne može sve biti idealno, ali planiranjem se teži poboljšanju kvaliteta života ljudi, sprečavanju stihijskog korišćenja prostora i iracionalne eksploatacije prirodnih resursa, zaštiti životne sredine, sprečavanju bespravne izgradnje, itd. Iz tog razloga, ne treba ići putem koji diktira politički sistem. Treba trasirati novi put prostornom planiranju, kako bi isplivalo iz političkih voda i konačno krenulo svojim putem. Ne treba se prilagođavati vladajućem sloju i pustiti da stvari idu svojim tokom. Upravo zato, jer nas planiranje uči ne samo da predviđamo budućnost, već da, postavljanjem realnih ciljeva, svesno utičemo na usmeravanje razvoja ka budućnosti. Zatim treba definisati sredstva i mere za postizanje tih ciljeva, a ne samo pustiti da stvari idu svojim tokom i podržati „stihijski“ razvoj. Treba iskoristiti sadašnju situaciju, jer je ona jedino u šta smo uvereni da je tako kako je, na osnovu toga ustanoviti šta nije dobro i šta se može promeniti, postaviti svoje ciljeve, i sa velikom sigurnošću ići ka njihovom ostvarenju.

Svesna sam činjenice da prostorno planiranje u Srbiji nije dovoljno razvijeno. Međutim, kako put od hiljadu milja započinje jednim korakom tako i prvi potez planera treba da bude upravo pokušaj da se istaknu, da stave do znanja da je planiranje potrebno čovečanstvu. Na taj način će planiranje napredovati i imati sve važniju ulogu.

Na samom kraju, mogu da zaključim i sa sigurnošću tvrdim da je prostorno planiranje neophodno svakoj državi. Neophodno iz razloga jer je planiranje

sistem koji ograničava slobodu delovanja tržišta. Na taj način uspostavlja ravnotežu u zemlji i smanjuje rizik da situacija u državi postane haotična. Kao i svi ostali stanovnici Srbije, i planeri su građani iste zemlje. Oni se razlikuju od „običnih“ ljudi po tome što je na njima odgovornost da, svojim racionalnim sagledavanjem problema, usmere prostorni razvoj zemlje, iz čega sledi i poboljšanje ekonomskog sistema. Svi živimo na istom prostoru, samo što je uloga planera da taj prostor, primenom širokog znanja i veština, učine pristupačnim i pogodnim za život. Postoje stručnjaci iz raznih oblasti koji će doprineti razvoju pojedinih delova države, ali moguća je posledica neravnomernog razvoja usled potenciranja pojedinih segmenata. Jedino su planeri ti, koji će iz svakog ugla sagledati situaciju i na optimalan način doći do rešenja. Rezultat toga će biti planski uređen prostor, kojem ćemo se diviti, i ponositi se onim što smo uradili za sebe i za čitavo društvo. S obzirom da u Srbiji postoji škola planiranja i da broj upisanih polaznika iz godine u godinu raste, to je znak da je planiranje državi potrebno – u suprotnom se planeri ne bi školovali. Ono što je sigurno jeste da će planiranje jednoga dana postati veoma cenjeno, i mehanizam bez kog država neće moći da funkcioniše, a kada će to biti – samo je pitanje vremena.

LITERATURA

- Dorđević, D. i Dabović, T. (2009). *Osnove prostornog planiranja*. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Piha, B. (1979). *Osnove prostornog planiranja*. Beograd: Privredno-finansijski vodič.
- Živanović, Z. (2014). *Uvod u prostorno planiranje – skripta u rukopisu*.
- Blic (2015). *Arhitekte: Hitno obustaviti projekat Beograd na vodi*. Blic online. <http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/540332/Arhitekte-Hitno-obustaviti-projekat-Beograd-na-vodi>, (pristupljeno 25. mart 2015).
- Wikipedia (2015). *Urbanizam*. <https://sr.wikipedia.org/sr/Урбанизам> (pristupljeno: 25. mart 2015).

ISTORIJSKI RAZVOJ POTREBE ZA PROSTORNIM PLANIRANJEM

Vladimir Popović

Prostorno planiranje je složen proces donošenja odluka, usmerenih ka optimalnom razmeštaju stanovništva, njegovih aktivnosti i objekata, na osnovu detaljne analize stanja prostora za koji se prostorni plan donosi, u skladu sa prirodnim, socijalnim i ekonomskim karakteristikama šireg područja.

Samo planiranje je pojam koji označava donošenje odluka usmerenih ka budućnosti. Optimalni razmeštaj bio bi takav razmeštaj koji bi, u što je moguće većoj meri, olakšao zadovoljavanje svih potreba stanovništva, pa samim tim i kvalitetniji život. S obzirom na to da je prostorno planiranje svesna i regulisana aktivnost usmerena ka izmenama u prostoru, mora se poći od trenutnog stanja svih elemenata prostora za koji se prostorni plan donosi, uz analizu istorijskog razvoja istog. Jedna od glavnih razlika između prostornog planiranja i srodne discipline, urbanizma, je upravo u sagledavanju, odnosno, uslovno rečeno, u veličini teritorije za koju se plan donosi.

Zidine antičkih i srednjovekovnih gradova u razvoju prostornog planiranja predstavljaju ključni faktor. Sa razvojem prvih gradova, kao čvorišta trgovine i mesta koncentracije ljudi, dobara i kapitala, pojavila se potreba za njihovom zaštitom, odnosno odbranom. S obzirom na to da su, po pravilu, podizani na specifičnim terenima (doline reka, ravnice), bili bi laka meta ukoliko ne bi bili opasani visokim zidom koji je sprečavao upade i regulisao cirkulaciju na relaciji grad-okolina. Zidine su imale ograničavajuću ulogu o oba smera. Pružale su građanima sigurnost, i suzbijale potrebu za njihovim kretanjem izvan njih, po misterioznoj, retko naseljenoj i nesigurnoj okolini.

S obzirom na lagani, ali više-manje konstantni opšti napredak čovečanstva, bilo je pitanje vremena kada će ovaj, vekovima star sistem biti prevaziđen. Ključni momenat, koji je uneo velike promene u mnoge segmente ljudskih života i državnih aktivnosti, bio je otkriće vatrenog oružja i njegova sve masovnija upotreba u ratnim operacijama, posebno u artiljeriji, naspram koje su gradske zidine

postale gotovo beskorisne. Čitav koncept vođenja ratova i uopštene uloge države doživeo je korenite promene. Umesto tačaka (gradova), sada se brani jasno određena linija (granica) i kontroliše čitav prostor unutar nje. Ovde paralelno treba posmatrati i opšti napredak nauke i tehnologije, porast broja stanovnika Zemlje i njihove sve brojnije i složenije potrebe, posebno kada su sirovine u pitanju. Postalo je jasno da se mora "zagaziti" u vekovima nepoznatu okolinu gradova. Već ovde se mogu sresti prvi tragovi organizovane akcije u prostoru širem od gradova, odnosno začeci prostornog planiranja. Iako u početku lokalnih, eventualno regionalnih razmera, te "akcije u prostoru" počinju da potpadaju pod nadležnost nacionalnih država, koje se nameću kao čvrst i jasan autoritet nad svojom teritorijom. Usmeravanjem organizacije prostora, države dobijaju priliku za neposredno ostvarivanje svojih interesa.

U novovekovnom i savremenom dobu ljudske istorije usled opšteg naučnog, tehničko-tehnološkog (vojna tehnologija, između ostalog) i kulturnog procvata čovečanstva, koje u stopu prati rapidno povećanje broja stanovnika, trka za kontrolom nad resursima postaje sve prisutnija i očiglednija. Ogromne površine evropskih kolonija se osamostaljuju, tako da njihovi dojučerašnji gospodari svoje armije ponovo okreću ka starim neprijateljima - susednim državama. Obračun suprotstavljenih vojno-političkih blokova u dva svetska rata ostavio je Evropu i pojedine delove sveta u ruševinama. Čitavi regioni i države iz ovih ratova izašli su sa gotovo uništenim stambenim fondom, proizvodnim pogonima i infrastrukturom. Sve ovo trebalo je iznova podići i obnoviti. Prostorno planiranje tu konačno dobija svoj veliki zadatak, i formira se kao jasan i važan državni instrument.

Postalo je jasno da je dugoročni mir, stabilnost i progres moguće postići međunarodnim dogovorom, pa se tako ubrzo nakon Drugog svetskog rata osnivaju mnoge organizacije ove orijentacije, dodatno ubrzavajući proces globalizacije. Prostorno planiranje se u ovaj kontekst vrlo lepo uklopilo, počevši da dobija međunarodne razmere. S druge

strane, nacije i države su sebe počele doživljavati kao deo veće celine, odnosno deo zajedničke planete. Pojavljuju se sve brojni i ozbiljniji ekološki problemi i nestašice resursa, od kojih pojedini čak dovode u pitanje opstanak čovečanstva, za čije je rešavanje postala jasna važnost uključivanja dveju ili više država, pa i svih država sveta.

Ovde treba uzeti u obzir i ogromne razlike u stepenu razvijenosti pojedinih delova sveta. Takozvani visokorazvijeni, bogati sever gotovo u potpunosti potpada pod grupu država koje imaju "višak" sredstava za ulaganje u prostorno planiranje svojih teritorija, i u međunarodne projekte. S druge strane, čitav niz uglavnom bivših evropskih kolonija, nedavno osamostaljenih država Srednje i Južne Amerike, Afrike i Azije nalazi se na daleko nižem stupnju, boreći se sa brojnim egzistencijalnim problemima (glad, epidemije, nedostupnost obrazovanja, elementarne nepogode). U ovim zemljama prostorno planiranje se nalazi u samom početku, bez većeg uticaja na opšti razvoj.

Prostorno planiranje je, poput tržišta, osnovni upravljački mehanizam jedne države. Tržište, prosto rečeno, predstavlja skup odnosa koji se uspostavlja na određenom prostoru i u određenom vremenu, radi razmene dobara i usluga. Sama ova definicija navodi na činjenicu da je tržište više-manje koncentrisano ka ostvarivanju što brže, lakše i veće dobiti. Prostorno planiranje je proces koji iziskuje veća materijalna sredstva i duži vremenski period da bi se "osetile" njegove posledice. S obzirom na to da prostorno planiranje tretira ostvarivanje dobiti u jako širem prostorno-vremenskom kontekstu, jasan je sukob, odnosno rivalitet ova dva mehanizma. U ovom odnosu pre svega finansijsko, ali i opšte stanje države (autoriteta) ima ključni značaj.

Stoga je logično postojanje dve grupe država - onih čiji je primarni cilj sticanje pomenute brže i veće dobiti (pretežno centralističke), i onih koje su ovaj nivo prevazišle, odnosno stekle dovoljno sredstava da bi bile u mogućnosti da deo njih ulože u planiranje, odnosno opšti i ne trenutno vidljivi razvoj svoje teritorije (pretežno liberalne). Naša zemlja se i ovde, kao i u mnogim drugim stvarima, nalazi u raskoraku. Sticanje dobiti, odnosno kratkoročno finansijsko jačanje, koje predstavlja osnovu za organizaciju i sprovođenje planerskih aktivnosti, može predstavljati mač sa dve oštrice. Prostije rečeno, jedna od najčešće primenjivanih metoda u ovom slučaju jeste forsiranje proizvodnje (primarnog i sekundarnog sektora) koje često podrazumeva jaku eksploataciju prostora, i

posledice koje bi se kasnije jako teško sanirale.

Razlike između ovih grupa zemalja imaju tendenciju povećanja u budućnosti. Sve veća polarizacija i sve ozbiljnije nestašice svih vrsta resursa, koje već danas uglavnom pogađaju nerazvijene zemlje izazvaće nove sukobe koji, imajući u vidu vrtoglavi broj stanovnika koji i dalje raste i razvoj oružja sposobnog da u trenutku uništi ogromne površine, mogu imati katastrofalne posledice po čovečanstvo i ugroziti sam njegov opstanak. Jedna od mera prevencije u ovom slučaju je i prostorno planiranje.

S obzirom na izrazitu sveobuhvatnost i multidisciplinarnost, nivo primene prostornog planiranja zavisi od stepena opšte razvijenosti nacije i države - nosioca akcije. Da bi ovaj sistem adekvatno funkcionisao, izrada prostornih planova mora biti u nadležnosti stručnjaka, koji su jedini u stanju da integralno i objektivno sagledaju i usklade potrebe stanovništva sa mogućnostima koje prostor pruža. Individualni pritisci moraju biti prevaziđeni da bi prostorno planiranje zaista dostiglo svoju svrhu, odnosno postalo aktivnost usmerena ka opštem i kolektivnom napretku.

Jedno je sigurno - prostorno planiranje je aktivnost koja će zbog svojih karakteristika i samog cilja još dugo biti prisutna i dalje se razvijati, usložnjavati i prilagođavati globalnim tokovima, ali ih i usmeravati u optimalnom pravcu.

Rad je napisan na osnovu predavanja i pročitane literature iz sledećih predmeta:

- Istorija prostornog planiranja
- Uvod u prostorno planiranje
- Osnove prostornog planiranja
- Ekološke osnove prostornog planiranja

Posebno bih istakao predavanja profesora dr Dejana Dorđevića i dr Tijane Dabović.

TEORIJA PLANIRANJA – DOKTOR ILI PACIJENT

Vladimir Maksimović

I na koncu, ko je u pravu - idealisti ili materijalisti? U pravu su i jedni i drugi. Budućnost deluje na nas i mi delujemo na budućnost. - S. N. Lazarev

VREMEPLOV KROZ PLANIRANJE I NJEGOVU TEORIJU

Čovek se tokom istorije uvek interesovao za svoju budućnost. Prvobitne mistične poglede na svet (stav da viša sila određuje apsolutno, kasnije fatum, tvorac...) vremenom je, njegovim razvojem, zamenila težnja da oblikuje sopstveni život i racionalno ga organizuje. Posledično tome, javljaju se početni oblici planiranja i uređenja čovekovog okruženja. Rasprave oko rudimenta samog planiranja iznedrile su mnogobrojna mišljenja, manje ili više naučno argumentovana/legitimna. Međutim, empirijsku potvrdu kao zakonodavna i institucionalna delatnost (savremena) planiranje dobija tokom 20. veka. Njegova neophodnost postaje preovlađujući stav širom planete nevezano za ideologiju, kulturu ili društveno uređenje. Shodno tome, javljaju se i brojne diskusije o prostornom planiranju. Kao njihov rezultat dolazi do prvih modela planiranja. Svaki od 7 najčešće pominjanih u stručnoj javnosti (od racionalnog do liberalnog) predstavljao je odgovor na prethodni i nosio sa sobom obeležja svog perioda, dopunjavajući prethodni. Evolutivno gledajući, planiranje je iz "korpe" svakakog od modela "pokupilo" najbolje sa namerom da stvori jedinstvenu opšte prihvaćenu, teoriju planiranja. Uprkos najboljim namerama stvoreni "hibrid" je pao na testu logičke konzistentnosti. Ipak, takvo eklektično telo nije jedini problem i izvor konflikta unutar planerske zajednice. Nasuprot njemu, javljaju se brojne teorije i pristupi planiranju od strane srodnih prirodnih i društvenih nauka. Svaka od nauka je, pokušavajući da planiranje definiše kroz prizmu sopstvenog teorijskog i metodološkog instrumentarijuma, ustvari udaljivala planere od konsenzusa kada je u pitanju teorija planiranja. Ukoliko još u jednačinu ubacimo i svakako značajne determinante u vidu politike, ekonomije, religije, kulture i morala jasnije uviđamo dimenzije kompleksnosti kada je u pitanju planiranje i njegova teorija. No, upuštajući se i u analizu uticaja

potonjih faktora na teoriju planiranja, "stavljamo na kocku" racionalnost suda i uopšte mogućnost da na sadašnjem stepenu saznanja sveobuhvatno sagledamo problematiku i donesemo zaključke inherentne širom meridijana. Jer, kako S.N. Lazarev (2007) navodi: „Ekonomski zakoni se relativno brzo menjaju, politika nešto ređe. Kultura je još postojanija, a religija i moral su najpostojaniji“.

Uvažavajući rečeno, današnja kriza planiranja može da čudi samo naivne. Gledajući samo u "svoje dvorište" činjenica je da njegov putokaz – teorija, nije od samog početka valjano trasirala praksi put, osvetlila mu stazu i pomogla signalizacijom. Analogno tome, rastrzana između autohtonih i alohtonih teorija, praksa se u nemogućnosti da pronade put ka njenom opštem cilju – izgubila. Stoga, današnje stanje teorije i prakse planiranja posmatrano iz ugla medicine možemo konstatovati njihovu bolest. Takav stav zahteva bliže razjašnjavanje nekoliko ključnih stvari: Da li je teorija doktor i/ili pacijent? Ako leči, da li leči telo/posledicu ili dušu/uzrok kada je planiranje u pitanju? I konačno, ukoliko se teorija izleči da li će je i praksa slediti?

TELESNI/ORGANSKI POGLED

Medicina je kao umetnost lečenja svoj razvoj uglavnom zasnivala na lečenju posledica zanemarujući uzrok i njihov dvosmerni proces. Manjinski zastupljene, nekonvencionalne metode lečenja razvojem nauke i ljudske misli, kao i same medicine gube na svom značaju i ostaju u senci onoga što popularno zovemo zvanična medicina. Kontemplativnost se u samom postupku lečenja izgubila, ostavljajući pacijenta na nemilost doktoru, koji ne posmatrajući pacijenta dualno (kao jedinstvo tela i duše) leči samo njegovo telo. Time se problem kratkotrajno rešava. Međutim, bolest se najčešće samo prenosi sa organa na organ i ne dolazi do potpunog ozdravljenja. Istovetnu stvar možemo prepoznati i kod prostornog planiranja. Od Gedesa pa nadalje vidimo suštinski sličan pogled na planiranje. Ono se samo oblikovalo i menjalo forme uklapajući se u ostale društvene tokove. Gedes je, kao jedan od rodonačelnika prostornog planiranja definisao aksiom planiranja – analiza – dijagnoza

– tretman/plan. Aksiom je pronašao utemeljenje u samoj proceduri planiranja i ostao je aktuelan do današnjeg dana. Po vokaciji biolog, sociolog, geograf, on sam proces razvoja posmatra organski (može se reći darvinistički iako napušta neka njegova shvatanja). U prilog tome govori njegovo shvatanje da se biološka evolucija može primeniti i na evoluciju društva u celini a samim tim i na planiranje njegovog razvoja. On se zalagao za iscrpnu analizu pre plana, i uvideo je vezu koju čovek uspostavlja sa svojim okruženjem kao značajnu za dublje istraživanje. Životna sredina utiče, delovanjem, na organizam i obrnuto, organizam utiče, delovanjem na životnu sredinu (Geddes, 1915). Iz svega prethodno rečenog jasno je njegovo nastojanje da nasuprot dotadašnjem dominantnom konceptu koji u centar zbivanja stavlja čoveka i njegove aspiracije, “zadovolji” i prirodu odnosno uspostavi ravnotežu između potreba čoveka i kapaciteta prostora. Donekle njegova razmišljanja možemo smatrati pretečom integralnog planiranja gde se ravnopravno tretiraju ekološka, ekonomska i socijalna komponenta razvoja. Njegov doprinos kako teoriji tako i praksi prostornog planiranja svakako je nemerljiv (iako u njegovo doba planiranje još nije prepoznato u današnjoj sveobuhvatnosti, tj. on se prevashodno bavio gradovima i regionima). Međutim, uzimam za slobodno da zauzmem kritički stav prema njegovom delu, prevashodno zbog njegovog kasnijeg uticaja na planiranje (indirektno ili direktno). Njegov “uzan” pogled na planiranje, unutar tadašnjeg vremenskog konteksta, bez posmatranja ljudi kao ambivalentnih bića (stvaralačko/destruktivna bića) i uopšte uzev bez ostavljanja prostora da se legat planiranja – teorija razvija nezavisno od hronološko/horološke dimenzije iznova se prilagođavajući kontekstu u međuzavisnosti sa praksom, ostavio je traga na zajednicu. Brojni autori su po inerciji nastavili da koračaju istom stazom ne praveći razliku između planiranja kao onoga što jeste i onoga što može da bude. Tako da, navedena zamerka ustvari predstavlja kritiku same teorije planiranja, odnosno autora koji nisu uspeli valjano da postave njen fundament. Rezultanta navedenog je bolest planiranja, te se shodno gore navedenoj komparaciji medicine i planiranja nameće logično pitanje: Na koji način izlečiti planiranje (teoriju i praksu)?

DUŠA I TELO PLANIRANJA

Kroz prethodna dva naslova u nekoliko navrata provlačila se formulacija o duši i telu planiranja, odnosno njihovoj bolesti i potrebi da se pojmovi bliže razjasne. Stoga, kao obavezu nalazim da bliže

objasnim šta smatram telom a šta dušom planiranja, kako vidim njihov odnos i na koji način lečenje jednog utiče na drugog. Telo planiranja posmatram kao konglomerat njegovih akcija, instrumenata, metoda, tehnika, sektorskih disciplina odnosno, sve opipljive/vidljive posledice prouzrokovane njihovim dejstvovanjem u prostoru. Nasuprot njemu stoji duša koju vezujem za teorijski okvir samog planiranja tesno povezan sa njegovim humanim kapitalom, odnosno planerskom zajednicom. Simplifikovano posmatrajući, čini se da se nalazimo u iskonskoj filozofskoj zabludi: šta je starije, kokoška (duša/teorija) ili jaje (telo/praksa)? Materijalitička tačka gledanja svakako upućuje na nastanak teorije kao rezultat prakse. Međutim, pobornici metafizike bi svojom argumentacijom svakako usložili ovo pitanje i doveli nas u pat poziciju prilikom odgovora na isto. Prema tome, konstatacija da između njih postoji dvosmeran proces i da je snaga delovanja jednog na drugo podjednaka čini se kao “siguran put”. Kao egzistencijalno značajnije kada je u pitanju samo planiranje javlja se definisanje njihovog odnosa i međuuticaja kako bi se telo odnosno duša izlečili.

Kada je bolest u pitanju javlja se isti problem, razlučiti šta je prvo obolelo, duša ili telo? Da li je kao rezultat bolesti duše ona zahvatila i organizam ili je bilo obratno? Moje lično mišljenje ide tim tokom, pogotovo imajući u vidu trenutno stanje, odnosno posmatrajući lečenje planiranja tokom vremena “naočarima” medicine. Medicina je uvek lečila samo telo ne shvatajući da kroz telo delujemo i na dušu (Lazarev, 2007). Tu obavezu preuzeo je hirurg/planer koji je, paradoksalno, iako i sam duša planiranja, drugu njenu polovinu zapostavio nauštrb akutnih bolova u telu. Operišući telo nastojao da je ukloni problem. Takav površinski zahvat nije suštinski ulazio u problematiku bolesti, kako i kada se ona pojavila, zašto je njeno pojavljivanje zakonomerno i na koji način ukloniti uzrok a ne posledicu. Duševno se u celom procesu zapostavilo, iako upravo ono krije odgovore. Međutim, kako bi planiranje ozdravilo neophodan je drugačiji pristup! Sa bolešću se možemo boriti delujući na telo i delujući na dušu. Ali zdravlje duše je pre ili kasnije zdravlje tela. Zdravlje tela nije uvek i zdravlje duše (Lazarev, 2007). Ovakav stav nas navodi na nepobitnu činjenicu, da ukoliko želimo da planiranje ozdravi u prvom redu treba pomoći duši a zatim i telu.

Prema S. N. Lazarevu (Lazarev, 2001) ranije se na bolest gledalo kao na zlo, jer se polazilo samo od interesa tela. Ispostavilo se da bolest jača imunitet i pročišćava dušu. Prema tome, na bolest ne treba

nužno gledati kao apsolutno zlo. Ukoliko se prema njoj pravilno postavimo, odnosno shvatimo je kao nešto što nam signalizira na naše greške veće su šanse da će planiranje krenuti putem ozdravljenja. Svakako da će u tom slučaju duša održavati čitav organizam i njegove organe harmonično, čuvajući ga od budućih bolesti uprkos nadolazećim pretnjama spoljne sredine.

HARMONIZACIJA TELA PUTEM DUŠE

Prethodno sintetizovan pogled na planiranje i moguća rešenja za njegovu bolest svakako zahtevaju dublju analizu i dalje raščlanjavanje na njegove sastavne delove. Zaključak da lečenje zahteva jedinstven pogled na njegovo telo i dušu, u prvom redu lečenje duše, a samim tim i tela ipak zvuči prilično složeno. Poteškoće u tom poduhvatu proizilaze kako iz kompleksnosti duše tako i tela. Telesna kompleksnost se ogleda u tome da je ono strukturisano ogromnim brojem ćelija, koje funkcionišu svaka za sebe ali u funkciji organizma. Skelet planiranja sastavljen je od njegovih brojnih podsistema: životne sredine, ekonomije, sociologije, arhitekture, inženjerskih delova i tako dalje. Njegov digestivni trakt predstavlja sama procedura donošenja plana a srce kao organ, predstavlja oličenje funkcionisanja celokupnog procesa, od izrade plana do implementacije i nazad. Metaforički gledano, preostalim delovima dela (udovima, organima, itd.) takođe se mogu dodeliti odgovarajuće karakteristike prostornog planiranja. No, zadržavši se na postojećem opisu za značajnije smatram uočavanje relacije duša – telo – organ. U telu planiranja kao uostalom i svakom drugom postoje brojni konflikti. Svima poznata neslaganja životne sredine i ekonomije, čoveka i prirode, kao i kontradiktornih granskih pristupa planiranju samo su neki od konflikta. Što je i prirodno. Svaka od navedenih jedinica unutar organizma gleda na razvoj iz sopstvenog ugla. Neretko takav pristup šteti drugima a vrlo često i organizmu kao celini. Iz tog razloga kao prva među jednakima kada je planiranje u pitanju, javlja se duša. Ona je tu kako bi postavila pravilan okvir unutar kog bi konflikt ukazao na razlike, ali istovremeno uz konstruktivan pristup omogućio svakoj jedinici da u svojoj samostalnosti doprinosi organizmu. Na taj način duša bi harmonizujući telo njega dovela u stanje ravnoteže.

HIPOKRATOVA/HIPODAMOVA ZAKLETVA

Nakon svega definisanog postavlja se pitanje da li će planer (čitava zajednica) imati snage da iznese

zadatak na odgovarajući način. On je na samom početku u velikom problemu. Od njega se traži da kao iracionalno biće za ista takva planira racionalno. Takođe, ima za cilj da organizam sačuva od brojnih bolesti u vidu parcijalnih interesa političara ili građana koji su u suprotnosti sa zajedničkim. Shvaćen kao deo njegove duše, on ima za zadatak da kanališe interese svih jedinica organizma u opšti – cilj društvene zajednice. Na tom putu neophodno je da poseduje znanje, objektivnost, intuiciju i snažan etički kod. Da li planer to može uvek i svuda? Evropska povelja o prostornom planiranju smatra tako. Povelja (The European Council of Spatial Planners, 2013) definiše planera kao predvodiooca promena, naučnika humanistu, projektanta i vizionara, političkog savetnika i posrednika i na kraju kao menadžera gradova i regija. Iza takvog pogleda nalaze se i brojne obaveze koje on mora da ispuni. Postavlja se pitanje da li je realno da on u takvoj konstelaciji balansira između različitih zahteva ne ugrožavajući osnove etike i morala? Jako teško. Ukoliko je već predodređen da “spase svet” mogao bi onda po uzoru na one koji spašavaju živote, umesto Hipokratove da polaže Hipodamovu zakletvu!

DOKTOR I/ILI PACIJENT

Početak 21. veka odlikuje se dinamičnim promenama i procesima karakterističnim za globalizaciju. Izuzetak u tome nije ni prostorno planiranje. U uslovima izuzetno brzih promena, planiranje sve više gubi značaj i slobodu. Uprkos tome, od njega se očekuju sve veći rezultati. Slobodno tržište i liberalna orijentacija u većini država dovode do sve manje efikasnosti kada je planiranje u pitanju. Međutim, kriterijum efikasnosti ne sme da bude i kriterijum legitimnosti. Planiranje je kao tekovina modernog društva neophodno i mora težiti idealu maksimalne uređenosti, ma koliko on bio nedostižan, jer bi u suprotnom bila izneverena njegova civilizatorska uloga.

Sa druge strane, prostorno planiranje muče i određeni interni problemi. Bolest je zahvatila kako njegovu dušu tako i telo. Dok je telo izloženo spoljnim uticajima podleglo bolesti, duša ne bi smela da ima izgovor. Međutim, unutar nje došlo je do odsustva saglasnosti naročito kada je u pitanju jedinstvena teorija prostornog planiranja. Takvo stanje dovelo je do svojevrsnog paradoksa – Teorija planiranja je kao pretpostavljeni doktor i sama obolela! Umesto da “navuču rukavice” i leči, ona sebi zakazuje operaciju u nadi da će nakon što se izleči uspeti isto da primeni

na praksi. Prema tome, očekuje nas težak put teorije od pacijenta do doktora. Usuđujem se da kažem revolucionaran. Jer, kako bi se duša izlečila potrebno je iskreno preispitati sva tvrđenja na kojima je ona nastala. Svestan sam da to ulazi u domen ljudske prirode. Ipak, ostajem optimista!

LITERATURA

- Geddes, P. (1915). *Cities in evolution*. London: Williams and Norgate.
- Lazarev, S. N. (2007). *Dijagnostika karme - Priručnik za preživljavanje*. Beograd: Diskreta.
- The European council of Spatial Planners. (2013). *Evropska povelja o prostornom planiranju*. Barcelona.
- Лазарев, С. Н. (2001). *Диагностика кармы - Преодоление чувственного счастья*. Санкт Петербург: ООО «Глобус».

UČESNICI U PROSTORNOM PLANIRANJU - UKLJUČIVANJE STANOVNIŠTVA U PROCES PROSTORNOG PLANIRANJA

Sara Anđelković

Prostorno planiranje predstavlja organizovanu akciju uređenja određene teritorije, koja za cilj ima obezbeđivanje optimalnih uslova življenja i podizanje životnog standarda. Da bi prostorno planiranje bilo efikasno i da bi se pomenute težnje ostvarile pre svega se moraju ustanoviti potrebe stanovništva. Za potrebe prikupljanja podataka o trenutnom stanju u prostoru, prostorni planeri pristupaju istraživanju na terenu ali to se u praksi planiranja u Srbiji nije pokazalo efikasnim, s obzirom da se potrebe stanovništva i dalje zanemaruju. Upravo je iz tog razloga potrebno uključiti stanovništvo u proces prostornog planiranja od trenutka donošenja odluke o izradi prostornog plana pa sve do usvajanja istog. Za razliku od visoko uređenih država gde je stanovništvo glavni akter u prostornom planiranju, u našoj zemlji se stanovništvo uključuje tek na javnom uvidu, gde im je jedino omogućeno da izraze saglasnost ili nezadovoljstvo u vezi sa planiranim merama, dok su verovatnoće da se nešto zaista i promeni veoma male.

Kao što je već rečeno, prostorno planiranje predstavlja akciju, odnosno praksu koja je veoma složena. Praksa obuhvata stručnjake iz različitih oblasti, među kojima su geografi, prostorni planeri, političari, pravnici i ostali. Prostorni planeri imaju glavnu odgovornost prilikom izrade prostornih planova i njima predstoji uloga istraživača, odnosno, zaduženi su za proces prikupljanja podataka, naučnog analiziranja istih i predlaganja najpodesnijeg rešenja (Ђорђевић, Дабовић, 2009). Uz prostorne planere presudni značaj imaju predstavnici vlasti, od čije odluke zapravo i zavisi čitav proces prostornog planiranja. Predstavnici vlasti imaju mogućnost prihvatanja ili odbijanja prostornih planova ukoliko se planirane mere ne podudaraju sa politikom koju oni sprovode. Međutim, u cilju sprovođenja demokratije, vlast je u obavezi da omogući jednake mogućnosti učestvovanja stanovništva u procesu prostornog planiranja, pogotovo kada je predmet planiranja prostor u kome oni žive. Usled toga predlaže se sprovođenje participativnog planiranja, koje naglašava uključivanje čitave zajednice, javnog i

privatnog sektora u toku celog strateškog procesa prostornog planiranja. *Participativno planiranje je proces koji zahteva da se uključe ključni akteri koji bi obezbedili informisanost, saradnju i posvećenost u davanju doprinosa procesu planiranja* (CHWB, 2015). Participacija se u planiranju najčešće prepoznaje kroz posebne tehnike koje se primenjuju u informisanju, konsultacijama i uključivanju građana, kao što su: oglašavanje, javni uvid, stručna rasprava, prezentacije i dostavljanje primedba na nacrt plana (Gaši-Šabani, Nuši, Čerimi, 2015). Učešće javnosti u prostornom planiranju je izgrađeno na nekim osnovnim principima učešća javnosti i javnog upravljanja, što uključuje: učešće, transparentnost, informisanost, jednakost i raznolikost. U okviru učešća akcentat je dat na formiranje različitih skupova stanovništva, iz svih socijalnih kategorija, koji za zadatak imaju ukazivanje nedostataka i potreba u njihovim lokalnim zajednicama i da na taj način doprinesu prostornom razvoju opštine. Transparentnost i informisanost podrazumevaju da proces planiranja bude što otvoreniji za sve i da obezbedi da procesi donošenja odluka budu javno dostupni za razmatranje i komentare. Nadležni opštinski organ za prostorno planiranje treba da osigura učešće javnosti u planiranju i donošenju odluka, tako što će omogućiti javni pristup svim dokumentima neophodnim za planiranje. Takođe, *tokom učešća javnosti u aktivnostima prostornog planiranja važno je, još na početku, razumeti pravo na učešće svih pojedinaca i grupa, bez obzira na pol, rasu, veru, nacionalnost i starost* (CHWB, 2015). U cilju svega ovoga početkom 2015. godine je pokrenut projekat uključivanja javnosti u prostornom planiranju pod pokroviteljstvom USAID-a pod nazivom "Promovisanje aktivnog učešća javnosti u prostornom planiranju na lokalnom nivou". Projekat ima za cilj uključivanje lokalnih zajednica u proces donošenja odluka na nivou lokalnog prostornog planiranja, u okviru čega je obuhvaćeno pet pilot opština: Đakovica, Mileševo, Peć, Priština i Vučitrn. Prednost ovog projekta je to što se planiranje odvija na lokalnom nivou, odnosno na

nivou koji je najbliži javnosti i koji omogućava da se stanovništvo uključi u proces planiranja bez prethodnog analiziranja planiranog prostora. Na samom početku projekta postavljena su tri važna uslova za efikasno uključivanje lokalne zajednice, a to su: izgradnja partnerstva, identifikacija interesnih grupa i osnivanje savetodavne grupe zajednice. Izgradnja partnerstva je neophodna jer su lokalne zajednice bolje upoznate sa lokalnim sadržajem, takođe mogu poslužiti i kao posrednici prilikom komunikacije stručnjaka sa stanovništvom, kako bi se ostvario lakši pristup zajednici. Prilikom identifikacije interesnih grupa, odnosno pojedinaca, grupa ili institucija koje utiču na proces planiranja, kao prioritet je istaknuto uključivanje stanovništva iz svih socijalnih kategorija, kako bi se stekao uvid u potrebe i nedostatke svih članova zajednice. Nakon identifikovanja interesnih grupa neophodno je jasno definisati uloge, odgovornosti i interes aktera, identifikovati konflikte koji mogu nastati između članova lokalne zajednice i pronaći način na koji se oni mogu rešavati. Treći korak je osnivanje Savetodavne grupe zajednice koja će učestvovati na svim aktivnostima planiranja, a koja se sastoji iz članova zajednice koji zastupaju zajednički interes. Savetodavna grupa zajednice nije odlučujuće telo ali može imati veliki uticaj na sam proces planiranja, a kao uloga zajednice navodi se predlaganje rešenja, mera i preporuka za izradu efikasnog prostornog plana (Gaši-Šabani, Nuši, Ćerimi, 2015). Na samom kraju pristupa se izradi Plana o javnom učestvovanju koji će sadržati smernice za dalje uključivanje stanovništva u proces planiranja, i koji pre svega ima za cilj pronalaženje najboljih praksi u planiranju koje podrazumevaju saradnju između građana i vlasti i koje poštuju tri najvažnija načela javnog učestvovanja, a to su informisanje, savetovanje i saradnja. Predložene aktivnosti za cilj imaju pokretanje, organizovanje i održavanje saradnje između vlasti i javnosti, kao i uspostavljanje mehanizama kojima bi se obezbedila održivost procesa, kako bi bio nastavljen i po završetku aktivnosti koje su pokrivene donacijom. Projekat teži uspostavljanju ravnomerne zastupljenosti svih kategorija zajednice u procesu planiranja kao i sjedinjavanju interesa i vrednosti zajednice i upravo se zbog toga izdvaja kao uspešan model javnog učestvovanja koji je moguće primeniti i u našem sistemu (CHWB, 2015).

Postavlja se pitanje na koji način bi stanovništvo u Srbiji moglo biti uključeno u prostorno planiranje. Pre svega je neophodno poboljšati praksu prostornog planiranja i omogućiti stanovništvu da učestvuje u

toku čitavog procesa izrade plana, a ne samo tokom Ranog javnog uvida i Javnog uvida, čime će i sam plan biti efikasniji jer će planeri imati direktan pristup neophodnim informacijama o trenutnom stanju u planiranom prostoru i pre izlaska na teren. Takođe je neophodno uključiti stanovništvo iz svih socijalnih kategorija koji će zastupati zajednički interes i saradivati sa planerima, koji će pratiti njihov rad i usmeravati ih ka donošenju odluka koje će podrazumevati izradu efikasnog prostornog plana, a sve u cilju rešavanja krucijalnih problema u prostoru u kojem žive. U toku procesa planiranja stanovništvu se mora obezbediti pristup informacijama od javnog značaja, što je ujedno i pravo građana garantovano Evropskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Ustavom i Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja (YIHR, 2015). Potrebno je obezbediti i finansijska sredstva kojim će se finansirati projekat uključivanja stanovništva u toku izrade plana, kao i nakon usvajanja istog, gde bi oformljene grupe stanovništva održavale određene vidove edukacije preko kojih će upućivati stanovništvo iz različitih krajeva Srbije o mogućem učestvovanju u prostornom planiranju. Samo na ovaj način je moguće govoriti o efikasnom planiranju, gde se na prvom mestu razmatraju potrebe i težnje stanovništva i ulažu svi naponi za realizaciju istih i gde je stanovništvu omogućeno da aktivno učestvuje u menjanju prostora u kome živi. Međutim, pre preduzimanja bilo kakvih akcija potrebno je da vlast poštuje principe demokratije i da stanovništvo u našoj zemlji ima pravo da kreira budućnost po sopstvenim merilima. Kao što Piha (1973) govori, čovek sve stvara zbog sebe i boljeg života, i kao takav treba da predstavlja najvažnijeg učesnika u prostornom planiranju.

LITERATURA I IZVORI

- Gaši-Šabani, L., Nuši D., Ćerimi R. (2015). *Priručnik za participativno prostorno planiranje na Kosovu*. Kulturno Nasleđe bez Granica (CHwB), Kosovo.
- Ђорђевић, Д., Дабовић, Т. (2009). *Основе просторног планирања*. Београд: Универзитет у Београду – Географски факултет.
- Piha, B. (1973). *Prostorno planiranje*. SFRJ: Novinarska ustanova Službeni list.
- CHWB - <http://chwb.org/kosovo/activities/promoting-active-public-participation-local-level-spatial-planning-2/?lang=sr> (korišćeno 28.03.2015)
- YIHR - <http://www.yihr.rs/bhs/utvrditi-odgovornost-za-privođenje-aktivista-inicijative-ne-davimo-beograd/> (korišćeno 28.03.2015)

STRATEŠKO PLANIRANJE U JAVNOM SEKTORU

Petar Jeremić

STRATEGIJA I STRATEŠKO PLANIRANJE

Istraživanje i diskusija na temu strateškog planiranja s početka zahteva njegovo definisanje. U skladu s tim, stručna javnost je podeljena oko toga šta je zapravo strateško planiranje i koji su njegovi ciljevi. Iako, postoje osnovne zajedničke premise o pojmu strateškog planiranja, rad će pokušati da približi upravo te, različite aspekte i načine funkcionisanja strateškog planiranja, kao i njegovu realističnost i pragmatičnost u okviru implementacije. U fokusu će biti javni sektor tj. državno upravljanje prostorom pomoću ovog oblika planiranja uz svoj odnos sa privatnim, kao i osvrt na stanje i položaj u Srbiji i mogućnosti njegovog unapređenja. Teorijsko-metodološki okviri strateškog planiranja iako definisani i samim tim nepromenljivi, postaju fleksibilniji kada na red dođu načini njegovog sprovođenja i instrumenti za isto. U vezi s tim, oni se razlikuju od autora do autora, društvenog uređenja, sistema planiranja, ali i sistema vrednosti u zajednici na određenoj teritoriji. Pre jasnijeg definisanja ovog pojma, poželjno je napraviti diferencijaciju strategije i strateškog planiranja. Šećerov (2012) navodi da je strategija način dostizanja zacrtanih ciljeva i da direktno zavisi od eksternih okolnosti i unutrašnjih slabosti, što je na neki način i opšte poznato i prihvaćeno u široj javnosti. Drugo značenje reči strategija (strateški plan) jeste dokument pomoću kojeg država/privatni sektor i njene institucije upravljaju i rešavaju određene probleme. On predstavlja realizaciju pojma strategije kao gorepomenute taktike rešavanja problema, u vidu pisane reči tj. dokumenta. S druge strane, strateško planiranje predstavlja uvođenje strateškog načina razmišljanja u sam proces planiranja budućnosti, tj. iznalaženja najboljeg rešenja i vizije za konkretan problem u prostoru. Dabović (2008) ga definiše kao maglovit koncept i neautonoman unutar teorije planiranja, dok ga Nikolić (2014) poistovećuje sa mehanizmom tj. oruđem sa kojim ulazimo u „bitku“ protiv „neprijatelja“ (raznih prostornih i društvenih problema).

STRATEŠKO PLANIRANJE (UPRAVLJANJE) U JAVNOM SEKTORU

Strateško planiranje koje za rezultat ima strategiju tj. strateški plan svakako je u osnovi državna i javna delatnost i aktivnost pomoću koje rešavamo dve prostorne promene i negativiteta uslovno rečeno. Prvi, jesu jasno definisani problemi u prostoru koji se otkrivaju pomoću analize (infrastruktura, demografski razvoj, ekonomski rast i sl.) i za koje se rade posebni, sektorski strategijski planovi. Drugi, predstavljaju sveobuhvatno prostorno stanje za koje se rade integralne strategije u cilju njegovog unapređenja, u kojima se najčešće pominju termini prostornog razvoja i održivosti (npr. Strategija prostornog razvoja). Strateško planiranje se u javnom sektoru pojavilo onda kada su vlasti shvatile potrebu istog iz više razloga. Jedan od njih jeste svakako sama fleksibilnost izrade i sprovođenja strateških planova. Fleksibilnost se ogleda u samoj analizi prostora kojoj se poklanja pažnje samo onoliko koliko je potrebno, zatim neobavezujućem sprovođenju (zakonskom), i u vremenskom okviru sprovođenja koji je najčešće do 5 godina. Činjenica da se u razvijenim zemljama neobavezujuće strategije sprovode u prostor u velikom procentu, delom je i posledica oslobađanja pritiska u upravljanju institucija i vlasti koje deluju u skladu s njima. Iako u istorijskom smislu, strateški način razmišljanja potiče sa jedne strane od vojnih manevara i operacija, preko prisvajanja istog u državnom upravljanju, nesporno je da su privatni sektor i kompanije imale veliku zaslugu u razvoju strategija kao planova preduzeća i akcija koje treba preduzeti kako bi uticali na budućnost. Dabović (2008) citirajući Subotić, Marić (2004) naglašava da strateško planiranje postaje ključni element multinacionalnih korporacija radi sprovođenja svojih interesa. Apsurd situacije u kojoj državna uprava prihvata metode privatnih kompanija u upravljanju prostorom nije sporan, međutim, postavlja se pitanje u kojoj meri i na koji način se implementiranje principa tih kompanija može odraziti na prostor i sam javni interes, s obzirom da je svrha izrade strateških „smart“ planova tih kompanija uglavnom profit. Slično pitanje postavlja i

Brooks (2002) koji ironično naglašava tezu da ono što je dobro za privatne korporacije, dobro i za upravu.

Nezaobilazan deo u upravljanju države prostorom svakako predstavlja prostorno planiranje, koje se u kontekstu definisanja i bližeg određivanja strateškog planiranja posmatra kao različit, ali ne i razdvojen sistem i mehanizam. Prvi korak u definisanju odnosa ova dva sistema jeste način planiranja teritorije, prostora. Prostorno planiranje u savremenom društvu i po modernim principima, iako uglavnom strateškog karaktera, za rezultat ima prostorni plan koji se ipak razlikuje u nekim ključnim tačkama od strategije/strateškog plana. Prva i opštepoznata, jesu svakako principi planiranja, koji nalažu integralnost, sveobuhvatnost prostornog plana, dok strategija može (a i ne mora) da se opredeli za sektorske prostorne probleme (životna sredina, ekonomski rast i sl.). S druge strane jeste pomenuta fleksibilnost koja se ogleda u više aspekata i koja će na kraju „nagovoriti“ upravu da uradi strategiju. Još jedna od ključnih tačaka je i sam proces izrade i participacija aktera u prostornom/strateškom planiranju. U većini zemalja, javni uvidi kao obavezna praksa učestvovanja zainteresovanih strana u izradi prostornog plana se krajnje marginalizuje i svodi na puko sprovođenje zakona, čineći tako sebi „medvedu uslugu“. Dok u izradi strategije, kao uglavnom neobavezujućeg dokumenta, uprava može uslovno rečeno da „bira“ učesnike u izradi, ali i u sprovođenju iste, povećavajući tako šanse za implementaciju rešenja. Ukoliko se ispostavi da neka rešenja nisu adekvatna, negativno se odražavaju na prostor ili se stanje u njemu u međuvremenu promenilo, pomenuta fleksibilnost daje za pravo nosiocu izrade da ta rešenja prilagodi novonastaloj situaciji. Pomenuta osobina strategije/strateškog plana se može opisati i kao rezilijentnost, za koju se može reći da je imaju i prostorni planovi, ali usled komplikovanijih zakonskih procedura i vremenskog okvira gubi na težini. Da bi se strategija/strateški plan, kao rezultat određenog procesa planiranja, realizovao potrebno je pre svega definisati mere i instrumente za realizaciju, dok je kruna svega toga dobro upravljanje. Postoji više „opcija“ (mera) realizovanja rešenja datih u strateškom planu. Pored onih svojstvenih gotovo svim demokratskim društvima na svetu (pravnim, finansijskim, organizacionim, itd.), mogli bi se forsirati i malo sofisticiraniji upravljački mehanizmi poput subvencija država za projekte i aktivnosti u lokalnim zajednicama definisanih u strategiji/strateškom planu (ne misleći pri tome na prioritete projekte) kako bi se procenat implementacije samog plana povećao, podižući pri tome i kvalitet životnog standarda u lokalnoj zajednici.

POLOŽAJ STRATEŠKOG PLANIRANJA U SRBIJI

Savremeno strateško planiranje u Srbiji se može posmatrati kao posledica prelaska iz socijalističkog samoupravljanja i krutog etatizma uz plansko privređivanje na parlamentarno demokratsko uređenje sa tržišnom ekonomijom. Naglašavanje ovih promena je ključno iz više razloga. Jedan od njih je svakako prepisavanje modela i principa izrade strategija i strateških planova koje nalaže Evropska unija u društvo tj. državnu upravu koja je tek izašla iz uslovno rečeno, „preporoda vrednosti“ i drugačijeg upravljanja. Upravo ti principi deluju kao „lepak“ koji se automatski postavlja u zakonodavstvo tj. proces izrade strategija u Srbiji, i koji samim tim ne daje preterana obećanja za njegovo uspešno primenjivanje. Iako zakonski neobavezujuće, nagomilane strategije koje su napisane od strane Vlade i lokalnih vlasti u Srbiji u poslednjih 15 godina, traže objašnjenje i međusobnu koordinaciju s obzirom na ogroman broj „rešenja“ i propozicija datih u istim, a sa kojima je u pomenutim okolnostima teško rukovoditi i sprovođiti.

Pomenute probleme i dileme najlakše je prikazati kroz delovanje jedinice lokalne samouprave u Srbiji, kao osnovne upravne teritorije. Zakon o lokalnoj samoupravi donet 2007. godine („Službeni glasnik RS“, br 129/2007), daje veća ovlašćenja lokalnoj samoupravi u vidu upravljanja svojom imovinom (što je bilo nezamislivo u vreme socijalističkog centralnog samoupravljanja), i ono prigodnije pomenutom problemu, a to je mogućnost izrade raznih dokumenata, (pored Prostornog plana koji je obavezujući) strategija i programa kojima će opština upravljati svojom teritorijom i problemima koji su definisani. Prirodno se postavlja pitanje kako uskladiti integralne i sektorske strategije i programe kao neobavezujuće i prostorne planove kao obavezujuće dokumente. Još veća konfuznost se javlja u konsolidaciji akcionih planova kao instrumenata strateškog razmišljanja i same strategije s jedne strane, i prioritenih projekata datih u prostornom planu s druge. Zakon ne propisuje nikakvu obavezujuću koordinaciju u tome, samim tim vezujući ruke lokalnoj samoupravi, dok s druge strane ostavlja puno prostora u izboru načina vođenja prostorne politike.

Već poznata nepristrasnost principa i metoda izrade i sprovođenja strategija/strateških planova, ogleda se u finansiranju i samom subjektu nosioca izrade. Konkretan primer prihvatanja modela strategije privatnih (najčešće stranih) korporacija u vladama

široj sveti, na primeru Srbije se može ogledati u Strategiji razvoja turizma iz 2006. godine ("Službeni glasnik RS", br. 91/2006). Ne zalazeći dublje u sadržaj i strukturu same Strategije, primetan je uticaj upravo privatnog sektora i njegovih modela upravljanja na svim nivoima vlasti u državi. U samoj Strategiji, primetni su globalni modeli upravljanja resursima i borbe sa problemima, međutim, upravo ta (ne) konsolidacija i „sebičnost“ u pisanju dokumenta dovodi do gubitka vrednosti u određenim delovima, s obzirom na neslaganja sa rešenjima i politikama datim u Prostornom planu Republike Srbije iz 2010. godine (konkretno na primeru regionalizacije turističkih klastera), a koji ima snagu zakona. Razlog za ovakve „pokrivenne“ propuste u strategijama u Srbiji je upravo klasičan primer slabe koordinacije među nosiocima izrade, institucijama koje su odgovorne za datu temu u strategiji, ali i samog seta zakona koji pokriva oblasti užje ili šire vezane za izradu, usvajanje i realizovanje strategija/strateških dokumenata.

MOGUĆNOSTI UNAPREĐENJA STRATEŠKOG PLANIRANJA (UPRAVLJANJA)

Strateški planovi kao fleksibilni dokumenti i njihova rešenja, mogu se u uzeti u obzir tokom izrade prostornih planova, bar u okviru koordinacije istih sa prioritarnim projektima i rešenjima u planu. Da bi se ta saradnja i ostvarila, potrebna je konsolidacija opštinskih organa i odeljenja koja učestvuju u izradi i prostornih planova i strategija/strateških planova. U vezi s tim, prirodno je zaokružiti misao da strategije integralnog ili sektorskog tipa nisu nepotrebne, naprotiv, već je potrebno uskladiti ih i povezati sa ostalim opštinskim dokumentima koji se bave prostornim problemima. Konkretni primeri na lokalnom nivou se mogu primeniti i na regionalnom i nacionalnom, s obzirom na postojanje prostornih planova koji se bave tim prostorima.

Pomenuta konsolidacija, koordinacija i saradnja se upravo mogu ostvariti povoljnim upravljanjem. Svi ti procesi trebali bi da imaju određenu auru subverzivnosti od nacionalnog ka lokalnom, iako se ta tema i politika konstantno pominje i prisvaja u većini zemalja, Srbija kao da ni posle 15 godina nije naučila lekciju. Često pominjana regionalizacija Srbije se svodi na definisanje regiona po više kriterijuma, od kojih nijedan nema političku i upravljačku moć. Strateško planiranje vapi za prenosom politika i rešenja od nacionalnog ka lokalnom u državama u kojima je decentralizacija u tranziciji. U skladu s tim, definisanje načina razmišljanja i strategije na nacionalnom nivou, koja će biti u saglasnosti sa svim akterima u državnoj upravi, a posebno bitno, ostalim

strateškim dokumentima na istom nivou, preduslov je, i može se reći najteži posao ka definisanju dobrog strateškog planiranja i upravljanja.

ZAKLJUČAK

Ponašanje država kao privatnih aktera u prostoru jedan je od osnovnih razloga postojanja strateškog planiranja naglašava Nikolić (2014). Strateško planiranje kao mehanizam koji proizvodi scenarije i ideje kako rešavati određene probleme u prostoru traži što veći broj učesnika u procesu planiranja kako bi proizvedena rešenja bila upotrebljiva u kasnijoj implementaciji. Uprava određene teritorije, privatni sektori, nevladine organizacije i udruženja građana imaju svoje zasebne ciljeve i aspiracije u prostoru. S druge strane, koji god akter u procesu posmatrali posebno, progres (ekonomski, demografski, infrastrukturni itd.) je svakako cilj svakog korisnika prostora. U skladu s tim, strateško upravljanje strateškim rešenjima može se posmatrati odvojeno od planiranja (upravljanje rešenjima dolazi posle planiranja), dok s druge strane nosioci procesa planiranja moraju na vreme shvatiti i konsolidovati se o stvarnim mogućnostima upravljačke mašine. Jer na kraju krajeva, strategija/strateški plan se ipak može meriti i platiti materijalno (novčano), dok je implementacija tih rešenja pitanje za celu zajednicu, bio to javni ili privatni interes.

LITERATURA

- Brooks, M.P. (2002). *Planning Theory for Practitioners*. Chicago: Planners Press, American Planning Association.
- Dabović, T. (2008). *Nacionalne strategije prostornog razvoja u Evropi*. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Zakon o lokalnoj samoupravi. "Službeni glasnik RS", br. 129/07. Beograd.
- Nikolić, N. (2014). *Strateško planiranje u lokalnoj samoupravi. Teorijsko-institucionalni okvir*. (Neobjavljeni završni rad). Geografski fakultet, Beograd.
- Strategija razvoja turizma Republike Srbije* (2006). "Službeni glasnik RS", br. 91/2006. Beograd.
- Subotić, S., Marić, M. (2004). Strateško prostorno planiranje kao važan činilac integralnog razvoja opštine. U: Stojkov, B. i dr., *Planiranje razvoja lokalne zajednice*. Beograd: Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu, Asocijacija prostornih planera Srbije, str. 46-59.
- Šećerov, V. (2012). *Strateško planiranje grada*. Beograd: Univerzitet u Beogradu - Geografski fakultet, Asocijacija prostornih planera Srbije.

PAMETNI GRADOVI (SMART CITIES)

Mirjana Rupić i Antonije Čatić

NASTANAK PRVIH GRADOVA

Od nastanka prvih gradova do nastanka prvih pametnih gradova prošlo je mnogo vremena. Prvi gradovi su nastali 6000 godina pre nove ere. Stalna naselja nastala su onog momenta kada je čovek postao sposoban da sa lova i ribolova, kao osnovnog načina prehranjivanja, pređe na sedelačku poljoprivredu. Sedelačka poljoprivreda je omogućila formiranje stalnih naselja, zbog mogućnosti proizvodnje hrane, uslova čovekovog opstanka, na jednom mestu. Dalje, sa napretkom poljoprivredne proizvodnje proizveden je višak proizvoda. Viškom proizvoda ljudi su trgovali. Taj oblik trgovine zvao se robna razmena. Trgovina, kao jedan od glavnih faktora razvoja gradova, ne bi mogla da napreduje bez razvoja odgovarajuće infrastrukture. Na raskrscima većih puteva, nastale su male trgovinske varošice. Takva mesta su bila koren stvaranja gradova, jer su inicirala okupljanje većeg broja ljudi na jednom mestu.

Gradovi su nastavili da se razvijaju koncentracijom i razvijanjem novih funkcija. Pored toga što su predstavljali trgovinske centre, bili su i verski centri, upravni centri, vojni centri, kulturni centri, zatim centri zabave. Grad kao poseban fenomen, imao je poseban stil života. Predstavljao je centar moći. Sve te osobine gradova od davnina su privlačile ljude da se nastane u njima.

Međutim, sa prevelikom koncentracijom ljudi na jednom mestu, nastali su i problemi u gradovima. Problemi prljavštine, buke, neadekvatnog vodosnabdevanja, nestašice električne energije, gužvi u saobraćaju, itd., oduvek prate gradove. Različitim načinima se pokušalo pristupiti rešavanju ovih problema. Razvoj tehnologije omogućio je i razvoj koncepta „pametnih gradova“.

U vremenu u kojem živimo sve veći broj uređaja koje svakodnevno koristimo dobija odrednicu „pametni“. Kada već nosimo pametne telefone, radimo i živimo u pametnim zgradama, zašto i čitav grad ne bi bio „pametan“?

ŠTA JE „PAMETAN GRAD“?

Pametni gradovi su širok pojam koji obuhvata mnogo oblasti u funkcionisanju jednog grada,

počev od električne energije, snabdevanja vodom, preko javnog transporta, elektronske uprave, pa sve do atraktivnosti grada u smislu zdravijeg života sa manje zagađenosti, povećanim osećajem sigurnosti i spremnosti da se primi veći broj turista i posetilaca u toku velikih događaja. Iako ne postoji precizna definicija ovog termina, pametan grad svakako predstavlja naseljeno urbano područje koje je veoma tehnološki razvijeno u pogledu transporta, komunikacija i proizvodnje energije, uvažavajući određene ekološke kriterijume i politike, zarad omogućavanja jednostavnih usluga i procesa koji poštuju koncept održivog razvoja. Ono što pametan grad čini naprednim su njegove osnovne osobine:

- bolje i pouzdane usluge za građane;
- kvalitetnija životna sredina;
- modernija i „zelenija“ industrija; i
- pametna infrastruktura.

Gradovi zauzimaju tek 2% površine sveta, a u njima danas živi polovina svetskog stanovništva koja troši 75% globalne energije, što postaje glavni problem njihove efikasnosti. Kako urbani razvoj redizajnirati da bi odgovorio na kolekciju izazova s kojima je suočen: zagađenost usled emitovanja velikih količina štetnih gasova, problem rastućih količina raznog otpada, problem javnog transporta ili gradskog grejanja? Kako stvoriti pametan grad, da li je to mit o kojem se priča ili ostvarljiva realnost? Koncept pametnog grada nastao je onda kada se shvatilo da gradovi ne zavise samo od fizičke, već u sve većoj meri od socijalne infrastrukture, od pristupa i kvaliteta komunikacija, od čovekove okoline: pametna ekonomija, pametna pokretnost, pametno okruženje, pametni ljudi, pametan život, pametno upravljanje. Dakle, pametan je onaj grad koji ulaže u ljudski i socijalni kapital, u tradicionalne (transport) i savremene informacione i komunikacione tehnologije poput umrežavanja čitavih gradova na bežični internet. Tako se razne komponente postepeno uvezuju u pametan grad čime se otklanjaju opasnosti, imajući u vidu da će do 2050. godine po urbanim centrima živeti čak 70% ljudi na svetu. U pametnom gradu, na primer, stanovnici mogu stalno da prate nivo zagađenosti u svakoj ulici. Postoje kante za đubre koje šalju

alarm kada su gotovo pune. Smišljeni su detektori koji upozoravaju na gubljenje vode. Moguće je optimizovati navodnjavanje parkova ili gradsku rasvetu. Vozači dobijaju informacije tako da brzo utvrde lokacije slobodnog parkinga, čime se štede vreme, gorivo i nervi. Takva informacija smanjuje gradske gužve i zagađenost, povećava kvalitet življenja. Međutim, nije dovoljno oslanjati se na tehnologiju. Pre svega treba osposobiti pametnog čoveka spremnog da razume i da se angažuje. Ono što je bitno, jeste da stvaranje pametnog grada počinje utvrđivanjem gde se nepotrebno gubi novac i koliko. Potom u traganju za pravim rešenjem angažovati univerzitete, biznismene i lokalne vlasti. Lokalne vlasti moraju da prepoznaju budućnost. Mnogi su je već prepoznali. Eksperimenti pametnog grada već su počeli u Beču, Amsterdamu, Briselu, Gotingenu, Dižonu, Edinburgu, Sautemptonu, Malagi, Santanderu, Ljubljani, Dubajju, Kairu, Jokohami, itd., (Cerić, 2015).

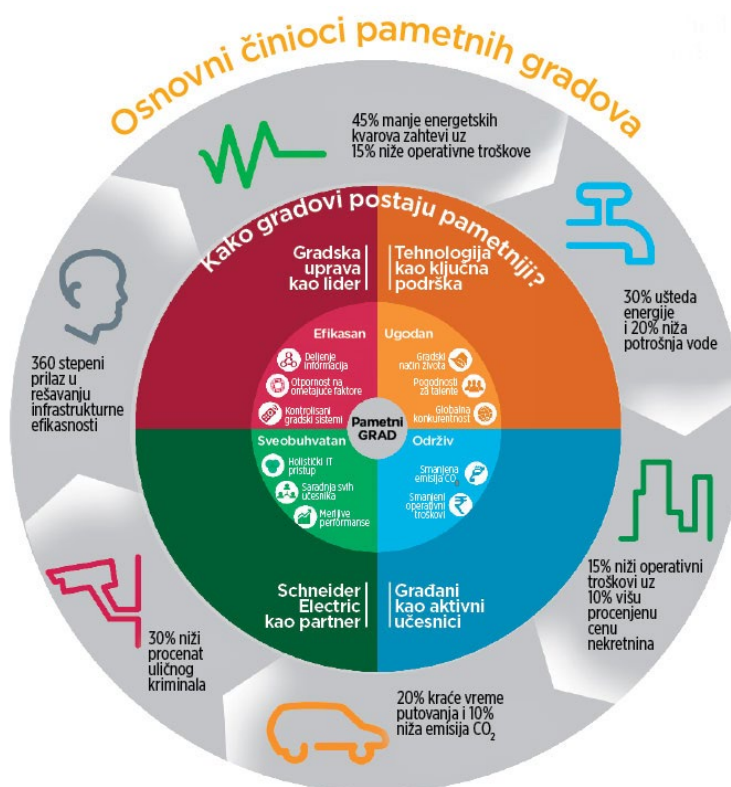
PREDUSLOVI ZA STVARANJE „PAMETNOG GRADA“

Kako bi grad mogao započeti sa implementacijom pametnih rešenja potrebno je imati solidne komunikacijske temelje u obliku kvalitetne pametne mreže kojom će se upravljati svim gradskim

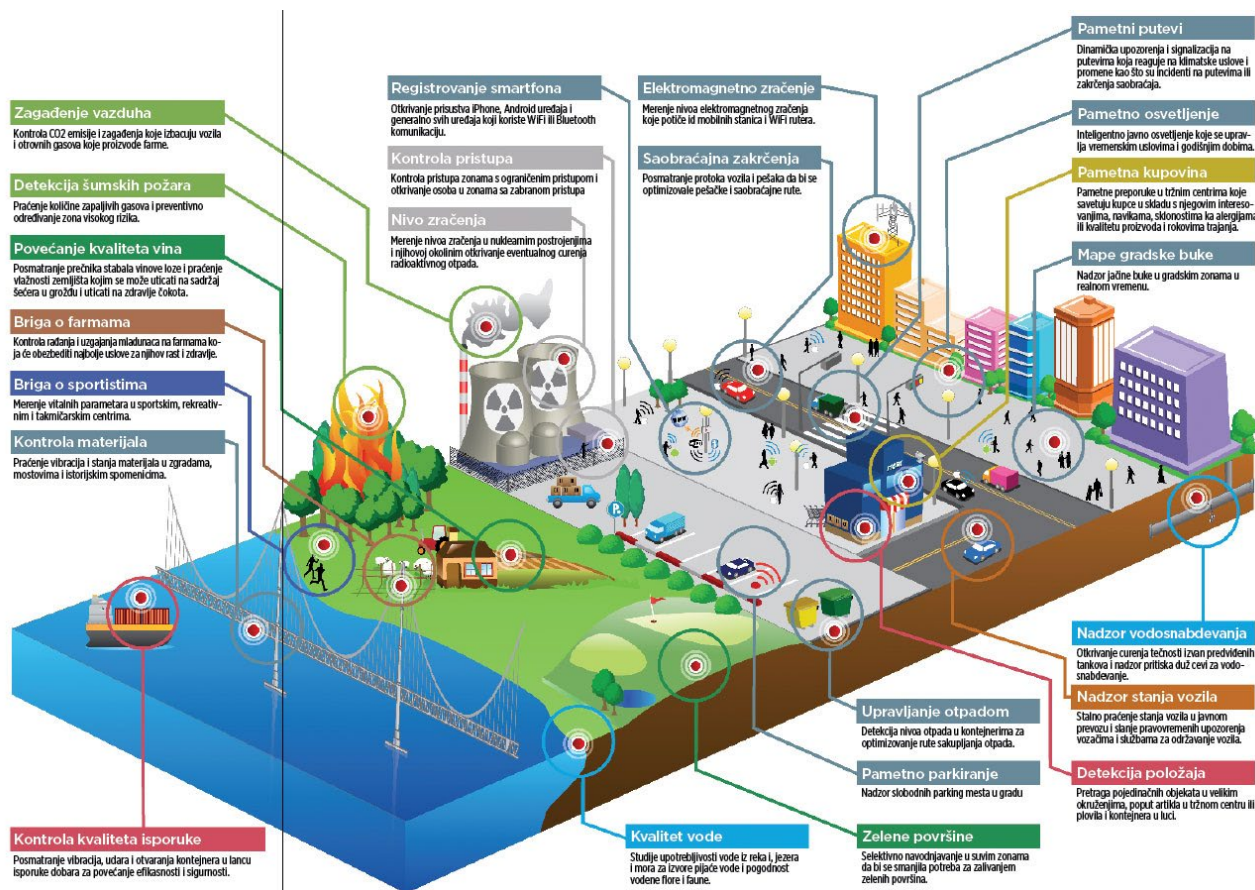
procesima, kao i proizvodnjom i potrošnjom energije. Nakon toga, grad može da krene sa integracijom javnih usluga, ugradnjom sistema senzora i brojača pa je moguće ostvariti planirane uštede i smanjiti emisije CO₂.

Pri razvoju pametnih gradova ključno je kontinuirano meriti kvalitet pruženih usluga da bi se na vreme optimizovali svi procesi i na taj način troškovi sveli na minimum. Analizom prikupljenih podataka može se sastaviti plan daljeg razvoja zavisno od područja gradskih sistema koji ne funkcionišu prema željenim rezultatima.

Bez kvalitetne i optimizovane pametne mreže elektro snabdevanja koja spaja i koordiniše sve gradske sisteme i funkcije nema ni pametnih gradova. Pametan grad čine samoodrživa rešenja napajanja električnom energijom, kontrola saobraćaja, vodosnabdevanja, zdravstvo i sigurnost, a temelj njihove umreženosti i centralizovane kontrole gradskih usluga čini „Smart Grid“ ili napredna energetska mreža. Smart Grid upravlja sistemom za distribuciju električne energije i osigurava njeno pravilno funkcionisanje u slučaju kvara, informiše i obrazuje korisnike o njihovoj potrošnji i omogućava sigurnu i pouzdanu integraciju novih obnovljivih izvora poput solarnih panela i vetroelektrana (<http://www.sk.rs/2013/04/sknt01.html>).

Slika 1. Osnovni činioci „pametnih gradova“
(Izvor: <http://pcpress.rs/wp-content/uploads/2015/10/Untitled-2.jpg>)

Slika 2. Primer praćenja ključnih parametara u „pametnom gradu“
(Izvor: <http://pcpress.rs/wp-content/uploads/2015/10/Untitled-1.jpg>)

PRIMER BEČA KAO „PAMETNOG GRADA“

Austrijsko privatno preduzeće za poslove prostornog i urbanističkog planiranja i razvoja „OIR“, uveliko primenjuje koncept pametnog grada za poslove planiranja i razvoja. Prema njihovom mišljenju, osnovne dimenzije ovakve vrste planiranja su strukturalne, procesne i tehnološke. Strukturalne dimenzije se odnose na: integralno prostorno, urbanističko i energetske planiranje, kao i planiranje transporta. Tehnološki aspekt se odnosi na tehnološke komponente izgradnje, potrošnje energije, transporta i komunikacija, a procesna dimenzija obuhvata političke i ekonomske procese, analiziranje i optimizaciju razvoja određenih modela, kao i usaglašavanje potreba korisnika prostora. U okviru razvoja velikog i nezavisnog pametnog grada Asperna, u predgrađu Beča, „OIR“ svoje resurse usmerava na razvoj procesa koji bi omogućili što manju potrošnju energije zarad zadovoljavanja potreba svih korisnika prostora, što bi doprinelo i smanjenju emisije CO₂.

Beč, prestonica Austrije, već godinama drži jedno od vodećih mesta u primeni koncepta pametnog grada. Najveće zasluge za to ima odlično organizovan

gradski prevoz kojim se dnevno preveze preko 2,5 miliona putnika i zahvaljujući kojem se više od 39% svih putovanja u gradu obavi ovim vidom prevoza, što je više nego kod bilo kog drugog grada u Evropi. Naravno, Beč pored metroa poseduje i mrežu autobuskih i tramvajskih linija. U najužem centru grada saobraća 12 električnih autobusa, čiji su operativni troškovi za četvrtinu niži od sličnih autobusa sa pogonom na fosilna goriva, uz potpuno odsustvo zagađenja i buke.

Beč je upotrebio i neke tehnologije koje se ne mogu sresti u drugim gradovima. Najveći deo energije za zagrevanje grada dobija se sagorevanjem otpada u toplanama smeštenim u gradskom jezgru. Pogon „Spittelau“ godišnje spali oko 250 000 tona otpada i tako proizvede dovoljno energije za zagrevanje 60 000 domaćinstava, a pored toplotne energije, ovaj pogon proizvodi i oko 40 000 MWh električne energije, koja se odmah prosleđuje potrošačima kroz pametnu distributivnu mrežu.

Svojim rastom i razvojem, grad Beč je postao evropska metropola sa preko 1,8 miliona stanovnika i sa procenjenim rastom za od oko 10% u narednih 10 godina. Grad je površine od 415 km², od čega preko

50% čine zelene površine, što predstavlja jednu od glavnih odlika grada. Koncept pametnog grada teži da se što jače integriše u razvojne procese Beča. Ovakav grad, koji godinama važi za jedan od najkvalitetnijih gradova za življenje, planira da na osnovu 17 ciljeva uključujući zdravlje, stanovanje i životnu sredinu do 2050. godine postane najpovoljniji grad za život u Evropi. Kao što je i rečeno, grad koji ima preko 50 % zelenih površina svoju strategiju zasniva na njihovom maksimalnom korišćenju. Urbane bašte predstavljaju ne samo mogućnost ljudi da se rekreativno bave baštovanstvom u urbanoj sredini, nego predstavljaju i mogućnost za jačanje socijalnog aspekta u društvu. Primenom principa održivog razvoja, grad Beč planira da se u narednom periodu što više osloni na obnovljive izvore energije. U Beču smatraju da, osim javnih i privatnih preduzeća koja se zalažu za ovakav vid planiranja, veliko učešće u procesu odlučivanja imaju i sami građani. S toga, u okviru projekta za solarne panele čija energija snabdeva grad, građani mogu da sami učestvuju u kupovini ovakvih panela.

Sve ovo su delovi šire strategije „*Smart City Wien*“, usvojene 2011. godine, u kojoj su definisani ciljevi održivog razvoja grada do 2050. godine. Među ciljevima je i smanjenje emisije ugljen – dioksida za 80% u odnosu na 1990. godinu, dok je za potrošnju energije cilj smanjenje za trećinu (Mollay, 2016).

Sve ovo iz naše perspektive izgleda možda kao daleka budućnost ili čak kao naučna fantastika, ali i u Srbiji mogu se naći primeri implementacije pametnih tehnologija u gradskim sredinama: digitalna navigacija koja prikazuje slobodna parking mesta na ulicama Beograda, inteligentno upravljanje semaforima na Bulevaru kralja Aleksandra u Beogradu, „EkoBus“ projekat nadzora autobusa u Pančevu, projekat Elektrovojvodine za unapređivanje distributivne mreže u Novom Sadu, itd. Sve su to pozitivni primeri uvođenja najboljih svetskih ideja u domaću praksu. Međutim, sve to ni iz daleka nije dovoljno za izazove s kojima će se vrlo brzo suočiti lokalne vlasti čak i u manjim gradovima širom Srbije, jer vreme prolazi, a bitka za bolji, zdraviji i udobniji život ne sme prestati.

LITERATURA

Cerić, V. (2015). *Život u pametnom gradu – koliko smo daleko?* PC press, 225.

Mollay, U. (2016). *Smart City projects at OIR*. Vienna, Austria.

<http://www.sk.rs> (pristupljeno 05. avgusta 2016.)

<http://pcpress.rs> (pristupljeno 05. maja 2016.)

Marijana Milivojević

UVOD

U ovom radu biće obrađen razvoj Francuskog urbanizma u ranom novom veku, ili, kako se taj period još naziva, ranom modernom dobu. Najviše pažnje biće posvećeno stvaranju trgova, jer je upravo to obeležilo ovaj period. Vremenski okvir na koji će biti fokus jeste period od 16. do 18. veka, odnosno od Renesanse do Francuske revolucije. Videćemo kako je barok uticao na razvoj urbanizma i od čega je zavisila evolucija urbane misli u tom periodu. Najpre će pažnja biti posvećena Parizu – kao centru urbanističke delatnosti, zatim kao primeri slede drugi gradovi, a na samom kraju daću svoj zaključak na osnovu pročitane literature. Mora se uzeti u obzir da se radi o jednom, slobodno mogu reći, relativno kratkom periodu u istoriji Francuske kako bi se shvatio razvoj ove delatnosti. Akcenat će biti samo na već pomenuto doba i biće obrađene činjenice vezane samo za taj period. Glavni cilj ovog rada jeste upoznavanje sa važnim periodom jedne države koji je imao znatan uticaj na razvoj evropskog, ali i svetskog urbanističkog poretka.

PARIZ – CENTAR URBANISTIČKE DELATNOSTI U 16. I 17. VEKU

Pariz je početkom 16. veka zahvatio period koji se naziva doba apsolutizma, što znači da je vladar imao neograničenu moć. Razvoj urbanističkog planiranja u XVI veku je upravo zbog toga zavisio od vladajućeg. Na samom početku ovog perioda Francuskom je vladao Fransoa I, kada je i doživela napredak. Fransoa I je podržavao pokret Renesanse, pozivajući u Francusku istaknute arhitektae kao što su Leonardo da Vinči, Ticijan i Benvenuti Čelini. Tada se u Parizu intenzivno razvija građevinska delatnost i stvaraju se koncepti „idealnih gradova“ – gradovi utopije. Doba Renesanse nije korenito izmenilo strukturu grada, ali je unelo nove elemente u njegovom oblikovanju. To su bila prave ulice i pravilno oblikovani trgovi koji su ličili na grčku agoru. Renesansa je period u Francuskoj koji je uticao na urbanizam na osnovu „rimskog urbanističkog modela“. Grad je organizovan sa dve glavne ulice, *Cardo* i *Decumanus*, koje se seku pod pravim uglom. Kardo se pružao pravcem sever – jug, Dekumanus pravcem istok – zapad, a u njihovom preseku se

nalazio trg i sve važnije institucije su bile locirane u centru i duž glavnih ulica. Primer ovog modela jeste grad *Vitri-le-Francois*, obnovljen upravo na zahtev kralja Fransoe I.

Krajem 16. i početkom 17. veka u Parizu se počinje sa širim urbanističkim ostvarenjima, što je posledica jednog novog perioda – Baroka. Barok se karakteriše radikalnim pristupom organizaciji grada, a sakralni element postaje dvor, kao izraz apsolutističke vlasti. Pored dvora, još jednu inovaciju predstavlja početak izgrade kraljevskih trgova – *Place Royale*. Upravo je rekonstrukcija gradova, kojom se ruše kvartovi i izgrađuju trgovi na njihovom mestu, glavna odlika baroka. Na ovaj način, ali i kroz raskošnu arhitekturu dvorova, veličaju se vladari, a sve to predstavlja izraz apsolutističke moći. Još jedna odlika baroka jeste izrazita simetričnost – dominiraju pravilni geometrijski oblici. Upravo je prvi kraljevski trg u Parizu pod nazivom „Rojale“ (osnovan 1606. godine) pravilnog kvadratnog oblika. „Trg Pobede“ (osnovan 1685.) je prvi kružno – zvezdasti trg i sastoji se od dva segmenta presečenih ulicama, koje su se radijalno širile od centra. Kao što je već rečeno, čitava urbanistička delatnost Francuske bila je usmerena na stvaranje trgova. Upravo su kraljevski trgovi nastali radi podizanja spomenika kraljevima, počev od Luja XIV do Luja XVI. Ovim putem je došlo do stvaranja trga Luja XV, koji je bio najveći u Parizu i drugi po veličini u Francuskoj. Ovaj trg se danas naziva „Trg Sloge“ ili „Konkord“, a kompozicija ovog trga predstavlja prekretnicu u načinu izrade klasičnih trgova. Trg je shvaćen kao slobodan prostor, čime se ruše renesansne zatvorene strukture.

Već je pomenuta izgradnja „idealnih gradova“. Jedan od najpoznatijih inženjera, čuven po svom umeću utvrđivanja, bio je Sebastijan Voban. Njegovo umeće se zasnivalo na izgradnji fortifikacija¹, čime je grad dobio i simbolički i odbrambeni značaj. Grad je postao jezgro svih dešavanja, a unutar grada je došlo do podele na administrativnu zonu i zonu proizvodnje. U drugoj polovini 17. veka, Voban

¹ Fortifikacija – nauka o utvrđivanju položaja radi odbrane od napada. Termin se takođe koristi kao sinonim za razna utvrđenja (www.wikipedia.org).

je preuredio veći broj gradova, a upravo je njegov sistem formirao nove gradske strukture – „idealne gradove“. Neki od gradova koji pripadaju ovoj strukturi jesu *Saarlouis* u Nemačkoj, *Montluis*, *Mont Dauphin* i *Neuf – Brisach* u Francuskoj. Sledstveno Vobanovom sistemu izgrađene neke tvrđave u Srbiji – tvrđava u Beogradu, Niška i Petrovaradinska tvrđava.

Sistem vladavine apsolutizma je omogućio da se Rišelje, veliki kardinal i ministar Luja XIII, toliko obogati i osili da uspe u svojoj zamisli – stvaranju grada koji će nositi njegovo ime. Grad Rišelje se sastojao iz dvorca i parka, čija je izrada trajala od 1635 – 1640 godine, a rukovodilac je bio Žak Lemersije. Cela kompozicija grada bila je pravougaonog oblika ograđena gradskim zidovima, sa simetrično raspoređenim blokovima i glavnom ulicom koja spaja dva ulaza u grad i završava se kvadratnim trgom. Lemersije je uspeo da ostvari jedinstvo kompozicije između dvorca i parka, ali je sam položaj grada ostao po strani i predstavlja sporedan element cele kompozicije. Značajnu ulogu je imao i arhitekta Lenotr, koji je 1657. godine dao predlog uređenja Pariza u vidu velikog trozraka avenija koje se sastaju kod ulaza u tiljerijski vrt. Glavna aleja je predstavljena kao Jelisejska polja i činila je centralni deo Tiljerija. Upravo je ova kompozicija Luju XIV dala ideju da svoju staru rezidenciju Luvr zameni izgradnjom nove, Versajem, koja bi se nalazila daleko od grada. Kralj je bio zaokupljen izgradnjom Versaja, tako da nije obraćao pažnju na rekonstrukciju Pariza. Taj njegov poduhvat je bio kritikovan od strane njegovog ministra Kolbera, koji mu je uputio da „ništa ne jača veličinu i duh kralja od građevina... koje su oni podigli za vreme svog života. Oh, kakva žalost, da najveći i najvrliji kralj treba da bude meren merom Versaljskog lakta“ (Maksimović, 1974).

Takođe, i Volter se nije ustručavao da kritikuje kralja, koji ga je, po mom mišljenju, još oštrije osudio. „Da je Luj XIV izdao u Parizu samo peti deo onoga, što ga je koštalo da vrši nasilje nad prirodom u Versalju, tada bi Pariz u čitavom svom prostoru, bio isto onako lep, kao što je kod Tiljerija i Pale Rojala i bio bi najlepši grad sveta“ (Maksimović, 1974). Slažem se sa ovim kritikama, jer one pokazuju u kojoj meri je kralj zapostavio svoj grad i skoncentrisao se jedino na Versaj, odnosno na svoju buduću rezidenciju. Njihove kritike su opravdane, jer su upućene kralju kako bi uvideo da greši i da je zapostavio Pariz i narod u njemu. Kompozicija Versalja i sam taj poduhvat je predstavljao krupan zalogaj, ali činjenica da je imao uticaja na razvoj

svetskog urbanizma, odnosno poslužio kao primer izgradnji drugih prestonica, kao što su Petrograd i Vašington, ne možemo reći da je izgradnja Versaja bila potpuni promašaj, već naprotiv, trebalo bi ga smatrati najznačajnijim poduhvatom tog perioda.

Što se tiče izgleda Versaja, sam dvorac je razdvajao dve urbanističke koncepcije. Na jednoj strani grad Versaj, a na drugoj ogroman park (Slika 1). Od dvorca se širio veliki, popločan trg, uske ulice sa pravilno raspoređenim blokovima. Na trgu se stiču bulevari u vidu trozraka, što je, kao što je već napomenuto, urađeno po ugledu na Lenotrov predlog rekonstrukcije Pariza. Sa druge strane dvorca se nalazio park ogromnih dimenzija, sa brojnim fontanama, šetalištima i spomenicima. Ovde je napravljen kontrast između parka kilometarskih aleja sa brojnim skulptorskim delima i minijaturnih, uskih ulica, što nam govori da je glavni cilj bio veličanje kralja i izraz njegove apsolutističke moći.²

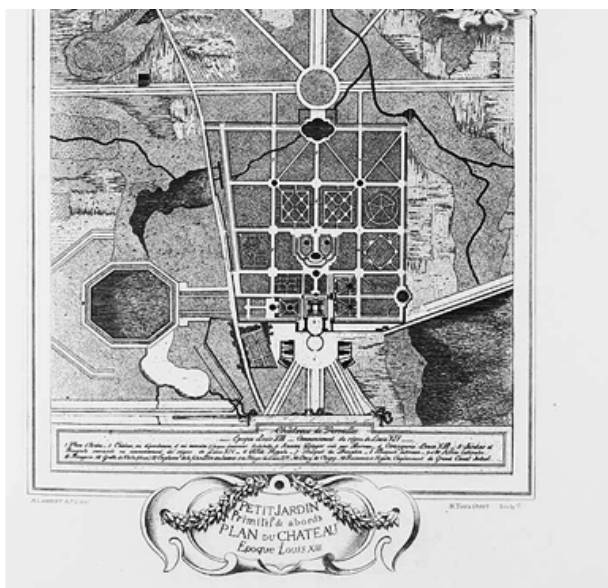
Dolaskom Luja XIV na vlast, Pariz se kulturno, politički i umetnički uzdiže. S obzirom da je Luj XIV imao 15 godina, većim delom poslova se bavio njegov ministar Kolber. On je imao značajnu ulogu u razvoju urbanizma Francuske, ali je pažnju najviše posvetio Parizu. Kolber 1665. godine poziva istaknute arhitekte tog vremena, Blondela i Bilea, da projektuju generalni plan rekonstrukcije Pariza, sa namerom da se obuhvata čitava teritorija grada. Ovo je bio **prvi urbanistički plan Pariza**, kojim su utvrđene granice grada pojasom širokih bulevara, zasađenih drvoredima. Ovim bi se sprečilo širenje grada, građenje van tih granica, kao i naseljavanje bogatih slojeva van grada. Akcenat je bio na Pariz, ali su njegovom rekonstrukcijom nastale nove četvrti i predgrađa. Posebno na značaju dobija predgrađe Sen Žermen, koji se vremenom sve više razvijao. Upravo je ovde kraljica Marija Mediči naredila da se izgradi velelepni dvorac Luksemburg sa raskošnim vrtom³, i na taj način dala poseban pečat ovom delu Pariza.

REKONSTRUKCIJA GRADOVA U UNUTRAŠNOSTI FRANCUSKE

Preobražaj gradova u Francuskoj u 18. veku imao je za cilj njihovo ulepšavanje (*l'embellissement*), stvaranje pravilnih trgova, šetališta i avenija. Sredinom 18. veka gradovi se oslobađaju gradskih

² Versaj su podigli trojica velikih francuskih graditelja tog vremena – Le Vo, Le Notri i Arduen Manasr.

³ Luksemburški vrt – podizan i uređivan 1615 – 1620, povremeno otvoren i zatvoren za građane tokom 17. i 18. veka, a za vreme Revolucija je konačno pretvoren u javni Luksemburški park (Maksimović, 1974)

Slika 1. Izgled Versaja
(Izvor: <https://www.flickr.com>)

utvrđenja, što dovodi do širenja gradova i stvaranja širokih bulevara po ugledu na Pariz. Pristupa se izradi planova rekonstrukcije, preuređuju se stari trgovi, a poseban značaj se pridaje stvaranju novih „kraljevskih trgova“. Najizraženija rekonstrukcija se odvijala u poznatim gradovima Francuske, kao što su Strazbur, Bordo, Tuluz, Ruan, Nansi i Lion, o kojima će biti više reči u daljem tekstu.

Strazbur

Rekonstrukcijom Strazbura bavio se Blondel, koji je 1768. godine izradio plan rekonstrukcije grada. Projektovao je nekoliko pravilnih trgova, radi isticanja javnih građevina. Cilj je bio ispravljanje i širenje ulica, kao i zatvaranje slepih. Takođe, Blondel je stvorio racionalnu saobraćajnu mrežu, tako što je diferencirao ulice po njihovom saobraćajnom značaju. Osnovna ideja Blondela bila je da grad ponudi određenu količinu zanimljivih aspekata i uređenje određenih važnih objekata. Od Blondelovih urbanističkih zamisli je malo ostvareno, ali je zato izgrađeno ili rekonstruisano oko 1500 kuća.

Bordo

Bordo je grad u čijoj su strukturi bili očuvani ostaci rimskog modela, *Cardo-a* i *Decumanus-a*. Grad je rekonstruisan po projektu *Tourny - a*, između 1743. i 1757. godine. Ovim projektom se grad oslobodio gradskih zidova, a gradsko jezgro je ostalo uglavnom neizmenjeno. U gradu su izgrađeni široki bulevari, a kod nekadašnjih gradskih kapija su izgrađeni trgovi. Uz obalu reke Garone projektovan je polukružni trg ogromnih razmera, iz kog se zrakasto razilazilo petnaest parkovskih staza.

Za vreme Francuske revolucije, 1792. godine, arhitekta *Duprè de Saint - Maur* je izradio novi plan rekonstrukcije i proširenja grada. Ovim planom je predviđeno da Bordo bude opasan novim, polukružnim bulevarom, dužine 5km i širine oko 200m, što do tada nikada ranije nije urađeno. Ovaj ogroman zeleni pojas je počinjao i završavao se kružnim trgovima na obali reke Garone. Služio je, prvenstveno, za jahanje i šetnju bogatijih slojeva (Slika 2.).

Tuluz

Rekonstrukcija grada Tuluzu vršena je po segmentima, bez celinskog plana. Osnovna ideja bila je uvođenje sistema javnog zelenila, zasađivanje širokih bulevara, koji su se zvezdasto razilazili od velikog ovalnog trga. Funkcija bulevara bila je uspostavljanje saobraćajne mreže i povezivanje gradskog jezgra sa perifernim delovima grada. Ovim projektom se zasnivaju i vrtovi, od kojih su najpoznatiji Kraljev i Botanički vrt.

Ruan

U Ruanu je rekonstrukcija započeta zbog potrebe preuređenja Gradske kuće (*Hotel de Ville*). Na osnovu plana *Le Karpantjea*, grad se proširio pravce istok - zapad, gde su stvorena dva nova trga - *Place Royale*, ispred Gradske kuće, i *Place de Luxebourg*, između kojih je razvijeno šetalište. Na samom kraju kompozicije se nalazi zgrada bolnice sa Botaničkim

Slika 2. Plan rekonstrukcije Bordoa u periodu 1743 - 1757 i za vreme revolucije 1792. godine
(Izvor: Maksimović, 1974)

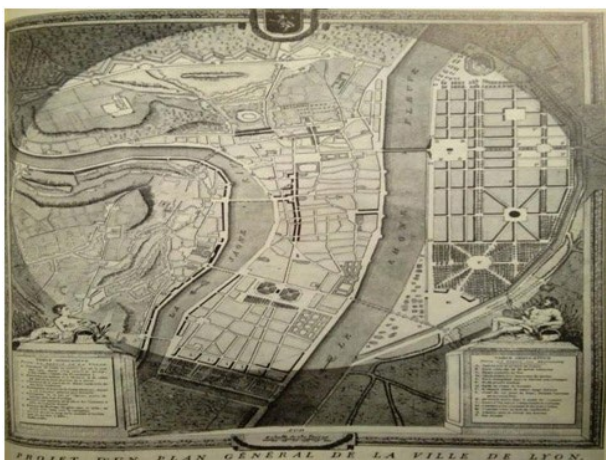
vrtom. Na zapadu se nalazio bulevar, koji je predstavljao granicu proširenog dela grada. Pravac pružanja bulevara usmeravao je pravac pružanja sistema ulične mreže u proširenom delu grada.

Nansi

Predgrađa grada Nansija često su stradala usled ratova u 16. veku. Tadašnji vladar je odlučio da poruši predgrađe na jugu grada i da izgradi novi grad. Novi grad je od starog bio odvojen zidom i činio je zasebnu celinu. Osnovan je po projektu Italijana Đeroma Citonija, sa pravougaonom mrežom ulica i pravilnim trgom.

Lion

Prirodni položaj Liona, ograničen ušćem Sene u Ronu, kao i brdima sa severa i zapada, omogućio je širenje grada samo ka jugu, i ka istoku sa druge strane Rone. Njegovo širenje je prouzrokovano naglim porastom broja stanovnika krajem 17. veka, jer je Lion postao glavni centar industrije svilenih tkanina. Za deo grada između obala inženjer Peraš je projektovao, 1766. godine, proširenje prema jugu sa pravouglom uličnom mrežom. Na samom početku je postavljen prostran trg, sa spomenikom Luju XV, i dva skvera pored njega. Međutim izvođenje ovog projekta je naišlo na poteškoće, jer uporedo sa ovim projektom inženjer Moran projektuje novi deo grada na drugoj obali reke Rone. U ovom projektu, obala Rone je uzeta za pravac pružanja ortogonalne mreže ulica u čijem će se jezgru nalaziti glavni trg, kvadratnog oblika. Na jugu, uz samu obalu reke, je predviđena izgradnja parka u Francuskom stilu, međutim, njegova izgradnja nije ostvarena. (Slika 3.)

Slika 3. Lion – Moranov plan proširenja grada, 1766.
(Izvor: Duby, G. Histoire de la France urbaine – La ville médiévale, Tome 2)

STVARANJE „KRALJEVSKIH TRGOVA“

O „kraljevskim trgovima“ je već bilo reči, ali će u ovom odeljku priča biti malo proširena.

Francuski apsolutizam dostiže vrhunac za vreme vladavine Luja XIV, što se ogleda u njegovom napuštanju Luvra i osnivanjem raskošnog Versaja. Trgovi su predstavljali idealan prostor za podizanje spomenika Francuskim kraljevima. Sa tim se intenzivno počelo kada je država zapala u veliku ekonomsku krizu usled naslednika kralja Luja XIV, Luja XV i Luja XVI. Zbog toga se pristupa izradi novih, „kraljevskih trgova“, u kojima dolaze do izražaja umetničke sposobnosti istaknutih arhitekti Francuske. Podizanje spomenika kraljevima započelo je u Parizu početkom 17. veka, kada je Marija Mediči odlučila da svome mužu, Anriju IV, podigne spomenik. Za izradu spomenika, u obliku jahaće figure, bio je zadužen italijanski skulptor Đovani da Bolonja. Spomenik je pozicioniran na vrhu ostrva Site, preko koga je prolazio *Pont – Neuf* (Novi most). Pre nego što je spomenik postavljen, na vrhu je sagrađen trg *Place Dauphine*. Prvobitna zamisao bila je da se tu postavi spomenik, međutim, trougaoni oblik trga nije delovao privlačno, tako da je skulptura postavljena na sam vrh ostrva, na specijalno pripremljenom mestu, tako da se vidi sa obe strane reke Sene. Statua je srušena tokom Francuske revolucije, ali je početkom XIX veka obnovljena.

Prvi „kraljevski trg“, sa nazivom Royale (Slika 4.), nastao je sasvim slučajno, kada je na mestu gde se nalazio dvorac Turnel ostao prazan prostor nakon njegovog rušenja. Dimenzije trga i odsustvo saobraćaja pospešili su razvoj društvenog života u njemu. Tu je 1639. godine postavljen spomenik Luju XIII, koji se isticao jer je trg bio uokviren ogradom i postavljeni su travni parteri. Od te godine nosi naziv *Place Royale*, a za vreme Revolucije biva preimenovan u *Place des Voges* (Trg Vož). Za vreme Luja XIV stvorena su dva kraljevska trga, *Place des Victoires* i *Place Vendome*, koji se nazivao još i *Place de Louis le Grand*. Oba trga je projektovao Žil Arduen Mansar.

Prvi kružno – zvezdasti trg je upravo „Trg Pobede“, odnosno *Place des Victoires*, gde se nalazi statua Luja XIV. Sa trga su polazile ulice koje se radialno razilaze iz centra, otvarajući na taj način i druge delove grada. Trg je bio izgrađen od dva segmenta prečnika 80m, koji su kasnije presečeni ulicama. (Slika 5.)

Vandomski trg je sagrađen u obliku pravougaonika sa zasećenim uglovima, po planu iz 1699. godine.

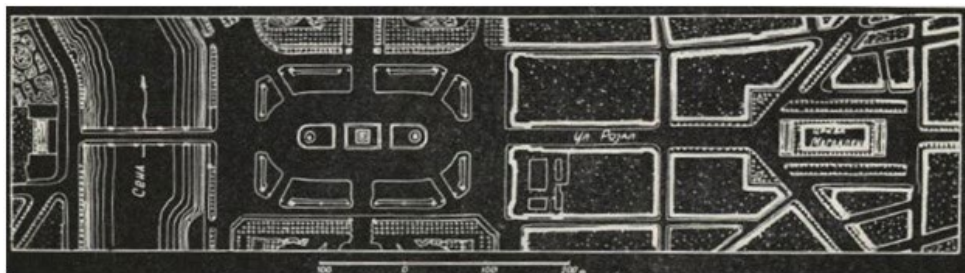
Slika 4 i 5. Place Royale (levo) i Place des Victoires (desno)
(Izvor: www.vggs.rs)

Zbog svoje zatvorenosti je kritikovan od tadašnjih teoretičara, nekima je ličio na dvorište, a neki su ga smelo nazivali grobnicom. Tek nakon čitavog veka dve ulice su produžene, od kojih je jedna trg povezivala sa važnom magistralom, a druga uspostavila vezu sa ostalim bulevarima i avenijama. Tada je trg Vandom postao jedan od najposećenijih prostora Pariza.

Najvažniji trg bio je „Trg Konkord“, iz razloga što je predstavljao prekretnicu u koncepcijama klasičnih trgova, upravo jer se sada na trg gleda kao na slobodan prostor. Ovaj trg je ukazao na značaj uvođenja zelenila, čiji su prostori ograničavali trg sa dveju strana. Na taj način je trg bio otvoren prema gradu i prirodi (Slika 6.)

Pod uticajem italijanskih baroknih trgova stvaraju se zvezdasti trgovi. Osnivani su na načelu da budu što više „probijeni“, sa što više ulica koje vode ka centru, kako bi se sa što više strana moglo dospeti do trga. Projektovanje kružno – zvezdastih trgova, koji se odlikuju odsustvom saobraćaja, predstavljaju suštu suprotnost renesansnim zatvorenim trgovima. Isticanje spomenika na kraljevskim trgovima imalo je značaja za otvaranje vidika na trg sa raznih strana grada.

U Bordou je Žak Gabrijel dao predlog za izgradnju „kraljevskih trgova“, na kome bi se nalazio spomenik Luja XV. Žak Gabrijel je izabrao prostor uz rečni tok Garone, i taj projekat je usvojen od strane Državnog saveta 1733. godine. Trg je nosio naziv *La place Royale* (danas *Place de la Bourse*), oblika pravougaonika površine 100 m sa 120 m, otvoren prema reci sa zasečenim uglovima. Kraljev spomenik je postavljen na samoj ivici i ploveći Garonom se lako može uočiti.

Slika 6. Kompozicija Trga Konkord (koji se pruža od crkve Madlene do zgrade Parlamenta na drugoj obali Sene)
(Izvor: Maksimović, 1974)

U Nansiju se izgradnjom trgova bavio Ere de Kornij, intenzivno u periodu 1750 – 1755 godine. Ovaj prostor dobija važnu funkciju, jer povezuje stari prostor sa Novim gradom, a uvođenje aleje sa drvodredima predstavlja napuštanje tradicionalnog principa kompozicije trga. S obzirom da su trgovi u Nansiju nastali nakon uvođenja javnog zelenila na trgovima u Parizu, tako su i ovi trgovi bili obogaćeni zelenim površinama. Ovaj kompleks trgova činili su trg Stanislava, kamene popločane površine, koji je preko trijumfalnog luka povezan sa ovalnim trgom, iz kojeg se ulazi u park Pepinjar.

GENERALNI PLAN REKONSTRUKCIJE PARIZA IZRAĐEN OD STRANE „KOMISIJE UMETNIKA“

Plan „Komisije umetnika“ predviđao je rekonstrukciju važnih saobraćajnica. Najvažnije je bila ulica *Rivoli*, koja je, preko Tiljerijskog vrta i Luvra, povezivala istočni deo grada sa trgom Konkord i Jelisejskim poljima. Ispred Luvra je projektovana magistrala, koja se završavala na zvezdastom trgu Bastilje. Komisija je posebnu pažnju obratila na isticanje važnih zgrada, njihovo povezivanje ulicama i stvaranju trgova ispred njih. Ispred zgrade Opservatorije je projektovan zvezdasti trg sa osam ulica, od kojih je najšira vodila ka Luksemburškom dvorcu. Takođe, otvoren je put ka Pantenonu, ispred koga je projektovan trg. Daljim radom, Komisija je diferencirala ulice u pet klasa, na osnovu saobraćajne važnosti. U I grupu su spadale „velike ulice“ (*grandes routes*), koje kao transverzale presecaju Pariz sa jednog kraja na drugi, širine 10m. II grupu čine ulice koje povezuju transverzale I grupe, dva trga ili trg i pijacu, sa širinom od 12m. U III grupu spadaju one koje povezuju ulice I i II klase sa ulicama IV i V, širine 10m. IV grupi pripadaju one koje se odvajaju od ulica I, II i III klade, širine 8m. U V klasu su svrstane sve „male ulice“, širine do 6m. Trotoari nisu postojali, tako da su pešaci morali da se kreću ulicama sa velikom oprežnošću.

ZAKLJUČAK

Period u Francuskoj 16 – 18 veka je obeležen intenzivnim razvojem urbanizma. On se odlikovao borbom za bolji život i zdraviju životnu sredinu. Ta borba je vođena teorijskim radovima, kao što su teorije o „idealnim gradovima“ – gradovi utopije. Sa druge strane, urbanistička delatnost se zalagala za preuređenje starih i izgradnju novih struktura, koje bi doprinele poboljšanju života.

Francuski urbanizam je imao uticaja i na razvoj urbanističke delatnosti u drugim državama, zbog čega ima poseban značaj. Nastao je kao potreba ljudi da organizuju prostor na kome žive, i svoj život učine lakšim i funkcionalnijim. Gradovi su postali privlačniji svojim novim strukturama, otvorenim trgovima, širokim ulicama i bulevarima. Spomenici kraljevima su učinili izgled trgova bogatijim, a sistem zelenila je mamio turiste iz raznih krajeva sveta. Na taj način su gradovi Francuske, prvenstveno Pariz, postali glavni centri urbanističke delatnosti i kulturnih dešavanja. Sve ovo je dovelo do, kako kulturnog tako i umetničkog uzdizanja gradova, ali i stanovništva.

LITERATURA I IZVORI

- Chédeville A., Rossiaud, J. (1980). *Histoire de la France urbaine, tome 2 : La Ville médiévale*. Paris, Éditions du Seuil.
- Maksimović, B. (1974). *Istorija urbanizma knjiga druga – NOVI VEK*. Beograd.
- VGGS (2015). *Visoka gradjevinsko – geodetska škola Beograd*. Online. Dostupno na: http://www.vggs.rs/gradjevinski_odsek/predmeti_ispiti/urbanizam1/predavanje_1314/urb15_kratka_istorija_grada4.pdf (pristupljeno 26. mart 2015)
- Flickr (2015). *Château de Versailles – Plans*. Online. <https://www.flickr.com/photos/rmoiscot/5060926084/in/album-72157624991716005/> (pristupljeno 26. marta 2016.)
- Wikipedia (2015). *Pont Neuf*. Online. http://en.wikipedia.org/wiki/Pont_Neuf (pristupljeno 26. marta 2015)
- Wikipedia (2015). *Urbanisme en France*. Online. http://fr.wikipedia.org/wiki/Urbanisme_en_France (pristupljeno 26. marta 2015.)

Sara Anđelković

UVOD

Prve definicije urbanizma su se odnosile na uređenje gradova u skladu sa estetskim, higijenskim i praktičnim potrebama stanovnika gradova. “Danas pojam pre svega predstavlja naziv za nauku ili skup naučnih disciplina koja se bavi proučavanjem i analizom svih pojava, uticaja i promena koje se događaju ili utiču na jednu izgrađenu celinu, jedan grad ili šire područje” (Jevtić-Novaković, Djalović, 2015:3). Urbanizam je kao disciplina dobila na značaju u 19. veku, predstavljajući jedinstven odgovor na potrebe ljudi koji su živeli u nehygieničkim i neplanski izgrađenim gradovima Evrope. Tokovi urbanizacije su bili veoma specifični. Gradovi su predstavljali jezgra urbanog razvoja, a obzirom da se broj stanovnika u gradovima povećavao velikom brzinom, mnoga seoska naselja su se, usled nepostojanja prostora za život u gradovima, stapala sa njima, što je dovelo do prave urbane eksplozije (Vresk, 2002). Povećan broj stanovnika u gradovima, koji je u Londonu i Parizu dostizao cifru i od dva miliona, doveo je do gusto naseljenih, zagađenih urbanih zona, koje su ubrzo postale slamovi. U skladu sa time Vlade donose zakone kojima se reguliše planiranje i uređenje gradova. Tokom ovog veka je došlo i do značajnih rekonstrukcija koje su podrazumevale da pojedini delovi budu srušeni i da se na njihovom mestu izgrade novi sadržaji. Rekonstrukcije su podrazumevale uvođenje komunalnog sistema, što bi zaustavilo širenje zaraznih bolesti, kao i izgradnju parkova, koji bi pružili utočište stanovništvu koje je živelo u uslovima prevelike zagađenosti. Među najznačajnijim rekonstrukcijama se navode rekonstrukcija Pariza pod rukovodstvom Žorža Ežena Osmana, koja se smatra jednom od najuspešnijih u ovom periodu i koja je poslužila kao primer za rekonstrukcije u ostalim evropskim gradovima, zatim rekonstrukcija Beča, Londona, Barselone, Berlina i drugih gradova.

REKONSTRUKCIJA PARIZA

Uslovljeni početkom procesa industrijalizacije, većina Francuskog stanovništva se seli iz sela u gradove. Najintenzivnije doseljavanje je bilo u Parizu koji je predstavljao proizvodni centar Francuske u

19. veku. Ovaj proces je uslovio da se za manje od pedeset godina broj stanovnika u Parizu poveća sa 547.756 sa početka 19. veka na 1.170.000 u 1851. godini, što je značilo da pedeset posto stanovnika Pariza predstavlja doseljeno stanovništvo. Ukupna populacija stanovništva Francuske se uvećala za 30,8% što je uslovilo ubrzan rast gradova, a samim tim i rekonstrukciju većih gradova koji su predstavljali vojna i politička sedišta (UNCP, 2004). Ovakvo povećanje stanovnika u gradovima, pogotovo u Parizu, imalo je za posledicu pojavu zaraznih bolesti, među kojima se kao najopasnija za to vreme navodi kolera. Epidemija kolere je vladala 1948. i 1949. godine, a pre svega je zahvatila stanovnike starih četvrti, gusto zbijenih delova grada bez sanitarnog sistema, koje je naseljavao najveći broj Parižana (Maksimović, 1974). Upravo ovo je navelo Francuski parlament da donese prvi građevinski zakon koji je nalagao asanaciju i rekonstrukciju nezdravih delova grada.

Slika 1. Čarls Marvil - pariske četvrti u momentima pre njihovog uništenja i rekonstrukcije
(Izvor: North Country Public Radio - <http://www.northcountrypublicradio.org/news/npr/226976849/an-insider-s-view-of-19th-century-paris-even-the-urinals>)

Konstrukcija ulica Pariza sa početka 19. veka je poslužila građanima kao odlična osnova za pokretanje revolucije protiv vladajućih krugova. Ulice su bile uske i krivudave i upravo su zahvaljujući tome stanovnici uspeali podignuti šesto barikada na ulicama Pariza 1930. i 1948. godine. Tom prilikom je bila opsednuta kasarna Reully, koju vojska nije mogla osloboditi dva dana usled nepostojanja

prilaznih ulica. Ovakvi slučajevi su nagnali francuskog vladara, Napoleona III da pokrene rekonstrukciju Pariza, a sve u svrhu uništenja mreže krivudavih i uskih ulica, rušenja nesanitarnih stanova i iseljenje pariske sirotinje iz centra grada. U tu svrhu je zadužio barona Žorža Ežena Osmana kao rukovodioca rekonstrukcije Pariza u 1852. godini. Plan rekonstrukcije Pariza je podrazumevao uništenje starih kvartova i iseljenje siromašnog stanovništva iz istih pa je u skladu sa time 1852. godine donet zakonodavni akt koji je omogućavao obimne eksproprijacije (Maksimović, 1974). Osman je osmislio rekonstrukciju Pariza u stilu geometrijski prstenaste mreže, sačinjene od novoizgrađenih ulica, velikih bulevara, poput Šanzelizea, kao i velikih trgova, među kojima se izvaja trg Konkordoa, koji su u izvesnoj meri rasteretili grad i omogućili bolju komunikaciju među stanovništvom. Osmanov plan je u velikoj meri uveo simetriju u do tada potpun urbanistički haos kakvim se odlikovao Pariz. Novoizgrađene saobraćajnice su pored toga što su služile kao putevi, predstavljale i smernice koje upućuju ka centru grada. Zarad održavanja dinamike prostornog planiranja, Osman je dodao i javne površine, parkove i podizao spomenike (Creative Art Magazine, 2015). Potpuno su rekonstruisana Jelisejska polja, stvorena je Avenija Bulonjske šume, koja je zajedno sa Vensenskom šumom građanima Pariza koristila za odmor i rekreaciju (Maksimović, 1974). Imao je želju da od dotadašnjeg neuglednog grada stvori organizovanu i simetričnu celinu ali se ipak nije slepo vodio time s obzirom da su neki od najznačajnijih spomenika, koji su stajali na putu pravih, radijalnih ulica, ipak sačuvani. Jedna on najznačajnijih inovacija je bilo uvođenje komunalne i vodoprivredne mreže čime je grad očišćen, a

Slika 2. Izgled pariskih ulica nakon rekonstrukcije, formirane radijalno, upućujući na centar grada (Izvor: ParisAttitude - <http://blog.parisattitude.com/design-architecture/haussmann-part-1.html>)

stepen higijene među stanovništvom podignut na viši nivo (Creative Art magazine, 2015). Međutim, i pored značajnih promena u radu Ežena Osmana se može primetiti jedna greška, a to je planiranje železničke mreže koja je radijalno opasavala Pariz, tako da je i nakon velikih napora da se grad oslobodi od bedema kako bi predstavljao otvorenu celinu, on ponovo bio omeđen, ali ovog puta železničkim prugama. Rekonstrukcija Pariza, i pored nekolicine nedostataka, je svojim monumentalnim karakterom, jedinstvenim arhitektonskim okvirom širokih bulevara, dobila visoke ocene kako u stručnim krugovima, tako i u javnosti¹ (Maksimović, 1974). Tako je Pariz od mračnog, neuglednog grada, postao savremen, moderan grad svetlosti (CAM, 2015).

REKONSTRUKCIJA BEČA

Tokom devetnaestog veka, Beč je kao prestonica Austrijske imperije, a kasnije Austro-Ugarske, privremeno bio jedan od najvećih gradova u Evropi. U tom periodu počinje nagli razvoj železničkog i rečnog saobraćaja, kao i ekspanzivno doseljavanje stanovnika, koji će imati veliki uticaj na razvoj prestonice, koja je predstavljala administrativni, kulturni i privredni centar Austrije. Do 1850. godine grad se prostirao na teritoriji od 3 km² koja danas predstavlja istorijsko jezgro Beča. U ovom periodu dolazi do spajanja centralnog dela Beča sa okolnim naseljima, što je pratilo ubrzan rast stanovništva. Tako je već 1890. godine teritorija Beča povećana na 178 km², a broj stanovnika za 60 posto (Gingrich, Haidvogel, Krausmann, 2010).

Ovakav razvoj grada je podrazumevao rekonstrukciju starog jezgra i izgradnju novih delova grada koji su nekada bila predgrađa. Kao primer za rekonstrukciju grada, naročito istorijskog jezgra Beča je poslužila rekonstrukcija Pariza. Na osnovu primera iz drugih gradova Evrope, koji su napuštali koncept zatvorenog grada, predstavnici vlasti se odlučuju na korak koji će u potpunosti promeniti izgled nekadašnje prestonice, a sve u cilju stvaranja novog, modernog grada, koji ne zaostaje za evropskim prestonicama, ali je takođe imao i zadatak da podigne ugled Austrije, poljuljan nedavnim vojnim porazima. Vlasti su se odlučile

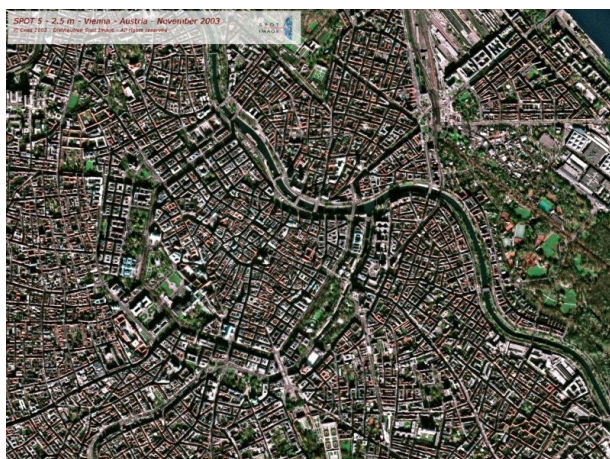
¹ Iako je Osmanova rekonstrukcija Pariza visokopriznata i cenjena u svetu ipak postoje i oni koji ne uvažavaju njegov rad, među kojima se navode Mane i Le Korbizije, ističući da je Osman radikalnom rekonstrukcijom uništio stare korene grada. Postoje i oni koji navode da je fizičko razaranje Pariza i stvaranje četvrti koje odvajaju stanovništvo na osnovu ekonomskog staleža dovelo do psihičkog i socijalnog razdora među građanima.

. Il centro di Vienna nella prima metà dell'800.

Fig. 1197. Il centro di Vienna nella seconda metà dell'800, dopo la sistemazione del Ring.

za rušenje vojnih utvrđenja na čijem mestu će kasnije niknuti jedna od najpoznatijih ulica u Beču, Ringštrase, široki prstenast bulevar, zatim da pojas oko gradskog jezgra, koji je predstavljao parkovsku celinu, pretvore u moderni gradski centar u kome bi se nalazile arhitektonske celinske grupacije, poput Parlamenta, Univerziteta i Gradske kuće (Maksimović, 1974). Iako je bulevar Ringštrase bio predviđen za izgradnju administrativnih i kulturnih zdanja, on je sve do 1870. godine bio korišćen u vojne svrhe, tokom vojnih vežbi i parada (WIEN, 2015). Plan proširenja Beča nije naišao na odobravanje, s obzirom da je predstavljao izraz šablonskog planiranja, sa beznačajno utvrđenim položajem saobraćajnica, sa gusto građenim, zatvorenim blokovima bez parkova ili bilo kakvih zelenih površina koje bi stanovnicima koristile za odmor i rekreaciju. Tek 1872. godine dolazi do značajne promene, kada se pojavljuje Hajnrh Ferstel sa idejom stambenog kompleksa "kotedž", koji predstavlja samostalne porodične komplekse sa

Slika 4. Izgled Beča u 21. veku
(Izvor: Wertheimer family database -

<http://www.wertheimer.info/family/GRAMPS/Wertheimer/img/b/1/b11efb67b9277933a79.html>)

Slika 3. Plan Beča pre i nakon rušenja vojnih utvrđenja u 19. veku

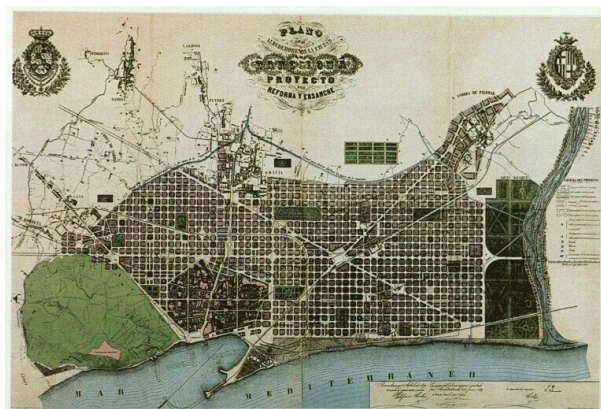
(Izvor: Munson's city - <http://i222.photobucket.com/albums/dd220/HistoriadelArte/13%20Arte%20del%20Siglo%20XIX/01%20Arquitectura%20y%20Urbanismo/00%20Urbanismo/04RingstrasseViena.jpg>)

Arquitectura%20y%20Urbanismo/00%20Urbanismo/04RingstrasseViena.jpg)

sopstvenim vrtovima i zelenim trakama udaljenim od ulice. Ovakav tip izgradnje je kasnije postao uzor za izgradnju svih novih četvrti Beča (Maksimović, 1974). Jedan od najznačajnijih projekata koji je umnogome uticao na dalji razvoj Beča je regulacija Dunava između 1869. i 1875. godine čime je zaustavljeno plavljenje grada i time omogućeno nesmetano širenje i izgradnja. Beč se među ostalim evropskim gradovima po pitanju rekonstrukcije ističe po obimnosti radova i ostvarenim urbanističkim i prostornim vrednostima.

REKONSTRUKCIJA BARSELONE

Barselona se sve do 1824. godine odlikovala po konceptu zatvorenog grada. Nakon ove godine počinje rušenje gradskih zidina i gradnja širokih saobraćajnica i pešačkih zona. Nakon rušenja vojnih utvrđenja predviđena je izgradnja novih naselja koji će spojeni sa gradskim jezgrom Suidadom, predstavljati urbanu celinu. Za potrebe razvoja i širenja Barselone raspisan je konkurs na kome su zapažena dva veoma kvalitetna ali potpuno različita

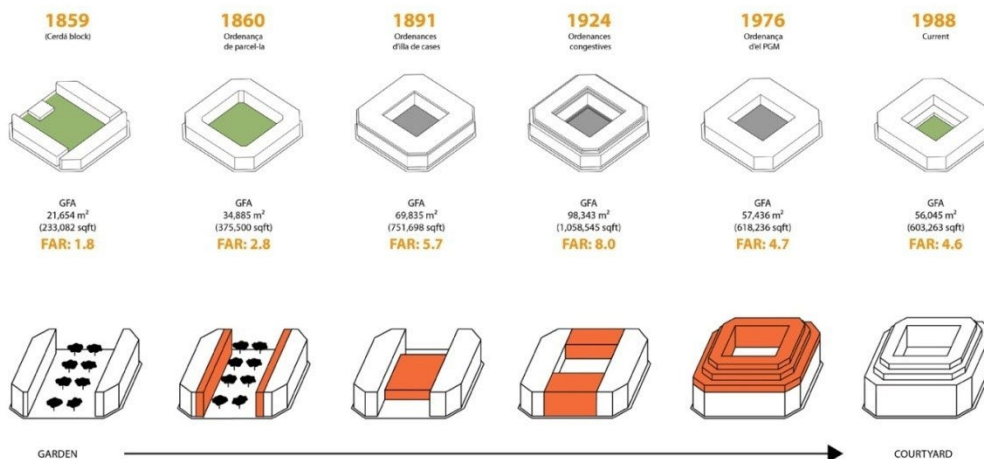

Slika 5. Plan razvoja Barselone iz 1859. godine, delo Ildefonsa Serde

(Izvor: Densitz Atlas - <http://densityatlas.org/casestudies/profile.php?id=92>)

Slika 6. Evolucija Serdinog bloka od 1859. do 1988

(Izvor: Projective cities - <http://projectivecities.aaschool.ac.uk/portfolio/yuwei-wang-barcelona-block-city/>)

projekta. Prvi projekt je bio delo Antonia Rovira i Triasa, a drugi, koji je na kraju prihvaćen, Ildefonsa Serde pod nazivom "Eixample", što na katalonskom znači proširenje. Rovira i Triasa je za potrebe proširenja grada predvideo izgradnju širokih, radialnih saobraćajnica koje bi polazile iz istorijskog jezgra, stvarajući pravougaonu mrežu stambenih ulica i ivično izgrađene blokove sa sopstvenim društvenim centrima (Maksimović, 1974). Iako je ovaj projekat smatran za veoma kvalitetan rad za to vreme, ipak ga je zasenio rad Serde iz 1859. godine koji je pre svega razmatrao društvo Barselone i pokušavao da pronađe odgovor na veliki broj smrti koje su zadesile ovaj grad u 19. veku. Ovaj slučaj je povezao sa gusto izgrađenim blokovima u kojima su živeli nedavno doseljeni stanovnici. Četvrti u kojima su živeli stanovnici iz radničke klase nisu bili opremljeni komunalnim sistemom i upravo su takvi uslovi života naveli Serdu da rekonstruiše novoizgrađene delove grada u skladu stvaranja homogene celine koja će se uskladiti sa istorijskim jezgrom. Pre svega je planirao uvođenje komunalnog sistema u sve delove grada bez obzira na socijalni položaj stanovnika koji u tim delovima grada žive. Plan je takođe predviđao i gradnju otvorenih blokova koji bi zauzimali površinu od 113,3 m², na kojoj bi zgrade zauzimale samo 50 posto površine, a ostalih 50 posto bi bilo prekriveno zelenim površinama, predviđenim za rekreaciju stanovništva.

Tokom implementacije Serdin plan je pretrpeo nekoliko promena. Planirani otvoreni blokovi su postali zatvoreni, a na prostoru unutar bloka, koji je bio predviđen za parkove i zelene površine, građene su nove zgrade. Narušena je i prvobitno planirana visina zgrada od 20 m, kako bi se što više stanovnika moglo naseliti u samom gradu. Međutim, iako

Eixample danas ne izgleda kao što je sam Serda planirao, on i dalje predstavlja važan deo Barselone koji je poslužio kao primer za dalji razvoj grada (Density Atlas, 2015).

Slika 7. Izgled istorijskog i novog dela Barselone u 21. veku²
(Izvor: IMGUR: <http://imgur.com/gallery/o9OC5>)

ZAKLJUČAK

Planiranje u devetnaestom veku je imalo zadatak da se izbori sa problemima koje je uslovlila industrijska revolucija, kao i problema koji datiraju iz starog i srednjeg veka. Neki od problema su prenaseljenost u velikim gradovima i nepostojanje komunalnog i vodovodnog sistema. Iako je urbanističko planiranje uspelo da reši sve navedene probleme ono ipak nije unelo inovativnost u grad devetnaestog veka. Dok su se sa jedne strane gradovi proširivali izvan granica nekadašnjih vojnih utvrđenja, sa druge

² Na priloženoj slici se mogu videti promene koje je pretrpeo Serdin plan. Prvobitno otvoreni blokovi su danas gusto izgrađeni sa gotovo nimalo zelenih površina unutar samih blokova.

strane unutrašnje, istorijsko jezgro se nije previše menjalo, već je ostajalo neplanski izgrađeno, sa uskim i neprohodnim ulicama, izuzev pojedinih gradova, među kojima se navodi Pariz sa potpuno rekonstruisanom urbanom formom. Urbanističko planiranje je za kratko vreme moralo pronaći odgovor na probleme gradova i upravo zato se može primetiti da je većina gradova slična po formi i strukturi, bez prevelikih razlika. Sada se postavlja pitanje kakav značaj rekonstrukcija gradova ima za urbanističko planiranje u 21. veku i da li planirane mere iz 19. veka imaju značaj za stanovnike modernih gradova. Iako danas stara gradska jezgra predstavljaju značajne istorijske delove grada, od neprocenljive vrednosti u urbanističkom, arhitektonskom i istorijskom smislu, oni ipak polako ali sigurno gube svoja obeležja u gradovima koji teže modernističkom pristupu planiranja. Za ove potrebe stare ulice se ruše i dovodi se u pitanje da li će za nekoliko godina svedočanstvo istorijskog jezgra grada postojati samo na starim planovima. Sa druge strane, ono što je olakšalo ne samo život stanovnika gradova u 19. veku, već i u 21. veku je uvođenje komunalnog i vodovodnog sistema, koji se danas samo nadograđuju i poboljšavaju, ne bi li zadovolji svakodnevne potrebe stanovništva. Plan izgradnje širokih bulevara se pokazao uspešnim i u 21. veku, jer upravo takav sistem saobraćajnica može obezbediti neotežan protok gustog saobraćaja koji je karakterističan za sve velike gradove. Izgrađeni trgovi, veliki parkovi i gradske šume danas građanima predstavljaju mesta za okupljanje, rekreaciju, opuštanje i beg od gradske buke. Na samom kraju se može izvesti zaključak da iako je urbanizam 19. veka bio pretežno shematski, on je rušenjem starih gradskih zidina i planiranjem proširenja istorijskog jezgra grada stvorio idealnu osnovu za dalji razvoj i širenje grada koje je sveprisutno i nakon dva veka od prvobitne rekonstrukcije gradova.

LITERATURA I IZVORI

- Creative Art Magazine - <http://www.creativeartmagazine.rs/Urbanisticki%20redizajn%20Pariza.html> (korišćeno 30. aprila 2015.)
- Density Atlas - <http://densityatlas.org/casestudies/profile.php?id=92> (korišćeno 4. aprila 2015.)
- Gingrich1, S., Haidvogel, G., Krausmann, F. (2010). *The Danube and Vienna: urban resource use, transport and land use 1800 to 1910*. Vienna: History of Urban Environmental Imprint.
- Jevtić-Novaković, K., Djalović, S. - *Skripta u rukopisu*. http://www.vggs.rs/gradjevinski_odsek/predmeti_ispiti/urbanizam1/predavanje_13-14/urb1-1uvod.pdf
- Maksimović, B. (1974). *Istorija urbanizma*. Beograd: Naučna knjiga.
- The University of North Carolina Pembroke - http://www2.uncp.edu/home/rwb/eur_city_19c.html (korišćeno 30. aprila 2015.)
- Vresk, M. (2002). *Razvoj urbanih sistema u svijetu*. Zagreb: Školska knjiga.
- Wien - <http://www.wien.gv.at/english/history/overview/ringstrasse.html> (korišćeno 30. aprila 2015.)

KVALITET ŽIVOTNE SREDINE U OPŠTINI PARAĆIN

Milica Simić

UVOD

Opština Paraćin se nalazi u samom srcu Srbije 156 km od Beograda. Opština je u sastavu srednjeg Pomoravlja. Nalazi se 3,5 km od desne obale Morave, na terasi reke Crnice koja protiče kroz centar grada, na 130 metara relativne nadmorske visine. Područje opštine Paraćin obuhvata grad i 34 naselja na površini 541,7 km² na kome živi 58.301 stanovnika, od čega 25.292 u samom gradu. Opština Paraćin ima veoma povoljan položaj zbog plodnog zemljišta, poboljšan je i time što se nalazi na mestu gde dolina Crnice izbija u Moravsku dolinu. Tako Paraćin predstavlja raskršnicu puteva koji su od praistorije pa sve do danas bili povoljni za nastanjivanje.

Opština Paraćin nalazi se na prirodnom koridoru (u dolini Velike Morave), kojim je još u antičko doba prolazio najvažniji put na ovim prostorima. Danas ovaj koridor (koridor X), predstavlja najznačajniji magistralni pravac u našoj zemlji i zbog svog značaja svrstan je u mrežu evropskih puteva (E-75). Ovim pravcem prolaze svi značajniji robni tokovi sever-jug. Paraćin je opštinski centar u mreži naselja koja pripadaju Paraćinu.

KVALITET ŽIVOTNE SREDINE OPŠTINE PARAĆIN

Pre svega treba istaći to da je ova opština 2014. godine u maju, bila poplavljena od strane reke Crnice, pritoke Velike Morave, da je to danas jako loše uticalo na kvalitet životne sredine u Paraćinu. Dosta vremena je trebalo da se oporavi grad i urbana sredina od poplave. Priroda se brže oporavljala, sem toga što je uređeni rečni tok (korito) uništeno, danas u potpunosti, raznim nanetim smećem, šljunkom i peskom, biljke i razno žbunje je počelo da buja i zeleni neposredno pored reke - izlomljeno granje i drveće je uklonjeno zahvaljujući građanima. Na mestima gde je su u centru grada bila polomljena stabla, posađena su mlada stabla, tako je i park dobio nove zasade koji danas krasi grad. Ako se osvrnemo na kvalitet vazduha u Paraćinu, mogu se navesti dosta zagađivača, počevši od fabrike slatkih proizvoda, preko fabrike cementa pa sve do fabrike stakla koja je i najveći zagađivač vazduha, pored toga ne zanemarimo saobraćaj i blizinu koridora X koji i tek kako zagađuju vazduh ove opštine.

Slika 1. Centar Paraćina tokom poplava 2014. godine
(Izvor: http://arhiva.alo.rs/resources/img/27-05-2014/single_news/1207765-34.jpg)

U pogledu ugroženosti prostora od dejstva elementarnih nepogoda i tehnoloških udesa (akcidenata) osnovne opasnosti pored pojave velikih voda bujičnih tokova Morave i Crnice, eventualnih požara, grada (tokom letnjih meseci), suše, snežnih nanosa tokom zimskih meseci i zemljotresa (očekivani mogući intenzitet zemljotresa iznosi do 60 MCS skale).

Otpadne vode su veliki problem, posebno one koje se direktno ispuštaju u Veliku Moravu bez predhodnog prečišćavanja, iako postoje sistemi za prečišćavanje vode iz domaćinstava.

Industrijske otpadne vode se sa ili bez predtretmana uvode u fekalnu kanalizaciju. Postrojenja za predtretman imaju Srpska fabrika stakla, "Kosmaj" i "Paraćinka" koja ispušta otpadne vode u Crnicu, tj. nije priključena na gradsku fekalnu kanalizaciju.

Opština Paraćin deponuje čvrsti komunalni otpad na smetlištu udaljenom oko 4 km od centra gradskog naselja, na lokaciji u neposrednoj blizini veštačkog jezera "Buljanka", nastalog iskopom šljunka. Smetlište je locirano na desnoj obali Velike Morave. Formiranje smetlišta dovelo je do promene prirodnih uslova filtracije podzemnih voda, i do određenog stepena uticaja na zagađenje podzemnih voda i zemljišta. Parametri uticaja i stepen zagađenja nisu poznati. U ovakvim stvorenim uslovima, očigledan je negativni uticaj deponije na zemljište u inženjersko-geološkom i hidrogeološkom pogledu. S obzirom na hidrauličku vezu podzemnih i površinskih voda, jasno je da je faktor zagađenja usmeren prema veštačkom jezeru "Buljanka".

Na osnovu kategorizacije deponija prema Izveštaju o stanju životne sredine, deponija "Buljanka" spada u kategoriju zvaničnih deponija površine od 1 do 5 ha, koje ne ispunjavaju ni minimalne mere zaštite, koje su popunjene otpadom i koje odmah treba sanirati, zatvoriti i rekultivisati. Industrija u obavljanju svoje delatnosti kontinuirano generiše otpad različite kategorije, između ostalog i opasan otpad. Ne postoje procedure koje definišu generisanje, tokove kretanja ovog otpada, aktivnosti i odgovornosti za postupanje sa njim. Sa industrijskim otpadom se neadekvatno postupa počev od mesta njegovog generisanja, njegove kategorizacije, transportovanja, prometa, do postupaka odlaganja (trajnog ili privremenog), čime se direktno ugrožava životna sredina. Veoma je loš uticaj ove deponije koja je i jedina u opštinskom centru, pre svega na podzemne vode ali i na površinske vode, jer je veoma veliki stepen zagađenja, posebno zato što deponija nije uređena. Veliki problem predstavljaju i divlje deponije kojih iz godine u godinu ima sve više u seoskim naseljima opštine Paraćin, posebno deponije koje su ljudi sami napravili, bacanje smeća u neku uvalu je direktno uništavanje prirode, posebno zato što se do tog mesta ne može doći i pročistiti. Zagađenost voda usled bacanja smeća na vodoizvorištima, je jedna od velikih pretnji u opštini Paraćin. Što se tiče vodosnabdevanja, rezerve podzemne vode predstavljaju značajan prirodni potencijal opštine. U delovima izgrađenim od krečnjaka dolazi do pojave karstnih vrela. Karstna vrela "Sveta Petka", "Grza", "Sisevac" i "Toplik" su postojeća izvorišta na području opštine Paraćin koja se delom koriste za snabdevanje vodom za piće okolnog konzumnog područja.

Slika 2. Jezero "Buljanka"

(Izvor: <http://www.penzin.rs/jezero-buljanka-kod-paracina/>)

Očigledan nedostatak zelenih površina u gradu jedno je od ograničenja, nema dovoljno uređenih prostora za igru dece, takođe neka stabla su uništena, ali ima dosta prostora da se zasade nova stabla u gradu. Od skoro lokalna samouprava ima ideju da osmisli i formira gradski arboretum.

Jedan od uočenih problema i ekcesnih događaja i pojava (besnilo, lajamska bolest, ..) neophodno je da se pristupi sistematičnom uništavanju komaraca, glodara i pasa lualica. U skladu sa potrebama da se vrše dodatna prskanja i zaprašivanja, posebno sada nakon poplave kada se pojavilo više nego inače glodara.

Kao jedan od potencijala, može se iskoristiti i turistički potencijal ove opštine. Paraćin predstavlja jednu od nezaobilaznih stanica na raskrsnici puteva. Povoljan geografski položaj, blizina autoputa i železnice, kao i dobra saobraćajna veza sa svim delovima zemlje, stvaraju uslove da opština Paraćin bude turistički centar Pomoravlja. Okolina Paraćina obiluje mogućnostima za razvoj kulturno-istorijskog, tranzitnog, izletničkog i ekscursionog turizma.

Kučajske planine pružaju dobre uslove za razvoj lovnog turizma, dok mnoga seoska domaćinstva, naročito ona u planinskim krajevima, mogu pružiti udoban smeštaj turistima.

Ako se osvrnemo na floru Paraćina možemo reći da je pokriven zelenim pokrivačem listopadnih šuma, zeljaste i žbunaste vegetacije, dominira *Quarrceetum-caufert-ae-cerris* - zajednica hrastova, zatim zajednica bukve, mečje leske i drugih vrsta *Fago-coluruetam mixtum*, polidominantna zajednica bukve, oraha i drugih vrsta *Fagetum submoultavum mixtum* juglaudetosum, polidominantne zajednice mečje leske, jorgovana i druge vrste *Syringo-coloruetum mixtum*.

Izuzetno guste bukove šume nalaze se u okolini grada Paraćina. Uz njih šume hrasta – kitnjaka, sladuna, lužnjaka, medunca i cera svoj vrhunac imale su sedamdesetih godina prošlog veka. U gradu i njegovoj okolini raste pitomi kesten, zbog svoje retkosti nosi naziv "endemične vrste". Njegov "divlji" rođak nešto je brojniji. Opština ima jako raznovrsnu floru, ali česta meta drvoseča bez dozvole su ove zajednice hrastova i bukvi.

Fauna je raznovrsna u šumama opštine Paraćin. U brdsko-planinskim područjima opštine mogu se naći: jelen, srna, divlja svinja, vuk, zec, lisica, divlja mačka i kuna. Međutim, krivolov je česta pojava u ovom području.

IDENTIFIKACIJA PODRUČJA SA NAJVEĆIM EKOLOŠKIM PROBLEMIMA

Veliki problem opštine predstavlja nepostojanje relevantne informacione osnove o stanju, kvalitetu, stepenu ugroženosti i zagađenosti medijuma životne sredine. Zato možemo govoriti samo o potencijalnim izvorima zagađenja. Najveći su industrijski i tehnološki procesi koji utiču posebno na zagađenje voda jer nemaju tretman otpadnih voda već se sve ispušta direktno u recipijent. Veliki problem predstavlja i deponija koja je ogroman zagađivač i okolnog zemljišta, posebno voda veštačkog jezera "Buljanka" u njegovoj blizini. Zagađenje reke izaziva degradaciju sedimenta reke kao i samog zemljišta koje se manifestuje ugrožavanjem flore i faune.

S obzirom da se u ekosistemu svaka materija prenosi putem lanaca ishrane, ova pojava zagađenja indirektno ugrožava i zdravlje ljudi.

Širi uticaj zagađenja površinskih voda pre svega se odnosi na indirektno zagađenje reke Velike Morave, obzirom da ona predstavlja najčešći ulivni rečni tok ostalih površinskih voda na teritoriji opštine Paraćin.

Za područje industrijske zone nisu vršena merenja, kontrola i istraživanja stanja medijuma životne sredine, u prethodnom periodu, kao ni za potrebe izrade Plana. Za analizirano područje ne postoji relevantna informaciona osnova o stanju, kvalitetu, stepenu ugroženosti i zagađenosti medijuma životne sredine.

Zona industrije je u Strategiji prostornog razvoja opštine Paraćin prostornim planom definisana kroz dve konfliktne tačke: Buljanka - Zmič (unutar gradskog područja) i Popovac (građevinsko područje naselja) koji implicira na lokaciju cementare "CRH" (Srbija) a.d. sa površinskim kopovima krečnjaka i laporca.

Za razliku od mogućih uticaja na životnu sredinu konfliktne tačke Popovac, koja ima dominantan uticaj na vazduh (emitovanjem prašine sa kopova, internih saobraćajnica i cementne prašine), konfliktna tačka Buljanka - Zmič može imati hemijsko i biološko zagađenje.

Industrijski pogoni i kompleksi imaju i određeni rizik od udesa koji predstavlja vid mogućeg uticaja na životnu sredinu.

Prehrambene industrije – proizvode u velikim količinama čvrstog otpada i značajne količine otpadnih voda (pranje prostorija, sudova, sirovih poljoprivrednih proizvoda). Čvrsti otpad i otpadne vode su karakteristične po prisustvu biorazgradljivih supstancija.

Iz industrije nastaje i otpad koji može biti tečan i čvrst, odnosno ovaj otpad može biti inertan, štetan ili opasan.

Dominantni vetrovi, jugoistočni i severozapadni (u manjoj meri), nose zagađene mase u suprotnim smerovima, dok su industrijski dimnjaci pretežno locirani na istočnoj i jugoistočnoj strani gradskog naselja. Zato su najmanje ugroženi južni i jugoistočni delovi gradskog naselja, pa to treba imati u vidu kod daljeg širenja naselja.

Neracionalna upotreba različitih preparata u poljoprivredi, kao i zagađivanje od voda i deponija, doprinosi zagađivanju zemljišta na prostoru opštine. Obradive površine se đubre i prskaju preparatima različite namene (veštačka đubriva, pesticidi, herbicidi). Problem koji se javlja sa prekomernom upotrebom ovih preparata je u njihovoj postojanosti u prirodnim uslovima i sadržaju fenola i teških metala, što opterećuje zemljište.

Potencijalni faktor zagađenja sredine mogu biti i podzemne vode, jer podizanjem nivoa podzemnih voda dolazi do zasljanjivanja tla, što se negativno odražava na kvalitet zemljišta.

Atmosferske otpadne vode većine industrijskih kompleksa, površinski se razlivaju po okolnom zemljištu.

Saobraćaj je takođe ozbiljan zagađivač zemljišta. Procena je da motorna vozila na teritoriji opštine godišnje proizvode oko 120.000 litara raubovanog motornog ulja.

Industrija u obavljanju svoje delatnosti kontinuirano generiše otpad različite kategorije.

Ne postoje procedure koje definišu generisanje, tokove kretanja otpada, aktivnosti i odgovornosti za postupanje sa njim. Sa otpadom se neadekvatno postupanje počev od mesta njegovog generisanja, njegove kategorizacije, transportovanja, prometa, do postupaka trajnog odlaganja na deponiju industrijskog otpada, ili privremenog odlaganja na slobodnim površinama u industrijskom kompleksu, čime se direktno ugrožava životna sredina, a pre svega zemljište.

Takođe značajan izvor zagađenja zemljišta predstavlja bespravna gradnja. Posledice bespravne gradnje se ogledaju kroz: zaposedanje poljoprivrednih površina u okolini grada, degradaciju i uništenje prirodnih vrednosti, smanjenje parkovskih površina i sl. Razvoj saobraćaja i komunalne infrastrukture izaziva lančano povećanje potrošnje svih resursa i negativnog uticaja na životnu sredinu.

Tabela 1. SWOT analiza prirodnih karakteristika opštine Paraćin

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> - Povoljni prirodni preduslovi - Šume - EKO fond - Dobra hidrgrafska mreža- sliv reke Velike Morave - Nezagađene podzemne vode - postoje izvorišta termalne i mineralne vode - Očuvani prirodni resursi - Povoljni prirodno-geografski uslovi sa potencijalom korišćenja obnovljivih izvora energije - Plodnost zemljišta 	<ul style="list-style-type: none"> - Zagađenost reke Crnice - Nedostatak podataka o raspoloživim prirodnim dobrima i resursima - Neplanska seča šuma - Postojanje divljih deponija - Zagađenost voda usled bacanja smeća na vodoizvorištima - Nedovoljno ekološko obrazovanje građana - Nedovoljna informisanost
MOGUĆNOSTI (O)	PRETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> - Veće iskorišćavanje plodnog zemljišta za potrebe poljoprivrede - Regulacija rečnog korita reke Crnice - Poboljšanje saradnje sa susednim opštinama - Edukacija stanovništva o zaštiti životne sredine - Uređenje deponije u cilju zaštite ekologije - Dostupnost donacija 	<ul style="list-style-type: none"> - Ugroženost od elementarnih nepogoda - Zagađenost reke Crnice - Zagađenje životne sredine - Nekontrolisana pijaća voda u nekim od seoskih naselja - Velika zagađenost jezera „Buljanka“ na kom se proširila deponija - Upotreba prljavih tehnologija

Najveći izvori buke na nivou opštine potiču od saobraćaja i postojećih industrijskih postrojenja. Veliko učešće imaju i postojeći vojni objekti. Da bi se smanjio štetan uticaj buke i vibracija potrebno je na nivou opštine doneti odgovarajuće uredbe kako bi se moglo pristupiti preduzimanju odgovarajućih mera zaštite u cilju sprečavanja štetnih uticaja buke na zdravlje ljudi i životnu sredinu.

Na području opštine Paraćin nema posebno zaštićenih delova prirode. U dosadašnjim istraživanjima i prilikom ekološke valorizacije, evidentirano je više lokaliteta različitih karakteristika, koje bi trebalo na osnovu odgovarajućih zakona, staviti pod poseban režim korišćenja i uređenja.

ZAKLJUČAK

Pre svega treba istaći da opština Paraćin ima dobar položaj, jer se nalazi u zoni „osovine i intenzivnog razvoja Srbije“, taj potencijal kao i poziciju u odnosu na koridor X treba iskoristiti kako za razvoj turizma, tako i za privredu. Potencijalni plovni koridor Velike Morave ne treba zanemariti.

Problem je pre svega nedostatak zelenih površina i nedovoljna iskorišćenost potencijalnih turističkih destinacija (Grza, Sisevac...). Jedan od predloga za rešenje problema zelenih površina je veće iskorišćavanje slobodnih prostora za izgradnju parkova, a ne parking zona... Problem u Paraćinu je nedovoljna iskorišćenost potencijalnih turističkih

destinacija, poput sela (Lešje, Izvor, Svojnova, Raševica) koja pružaju zaista netaknutu prirodu, čist vazduh i mir, koja mogu biti savršena za seoski turizam i nova radna mesta. Rešenje za ovaj problem je ulaganje u razvoj seoskog turizma. Ovim rešenjem bi se uložilo i u društveni sektor i povećala motivacija mladih da ostanu u selima koja imaju zaista veoma veliki neiskorišćeni potencijal. Često dolazi do pojave starenja sela, usled masovnog odlazanja omladine u opštinski centar ili napuštanja Srbije. Potrebno je srediti sela i više ih promovisati (tradicionalni način života) jer su one jedan od glavnih bogatstava, pored prirode poseduju dosta kulturnih dobara poput crkvi i manastira.

Ako lokalna samouprava želi da zaštiti životnu sredinu, što pre treba da uredi deponiju, jer još uvek nisu izvršene studije procene uticaja glavne deponije kod jezera „Buljanka“ na životnu sredinu. Potrebno je narednih nekoliko stotina godina uređivati ovo zemljište, očistiti prirodu i podzemne vode od otpada, o kome se nije brinulo (da li je medicinski, opasni ili iz domaćinstva). Takođe područja Južnog Kučaja, Juhora, Babe treba više štiti od neplanske seče šuma i krađe drveta, jer se sve jača erozija i klizišta su sve češća. Ove šume su i stanište raznih divljih životinja poput lisica, zečeva i srna koje su mete raznih krivolovaca. Potrebno je ulagati sredstva u očuvanje prirodnog potencijala. Stalna pretvaranja poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, bez izdavanja građevinske dozvole su veoma čest slučaj, posebno na periferiji opštine.

Potrebno je edukovati stanovništvo o očuvanju životne sredine i odlaganju otpada na mestu gde treba, jer je svest stanovništva na veoma niskom nivou. U gradu se, sem na jednom mestu u samom centru, ne primećuje da postoje posebne korpe za plastiku, papir i staklo, jer se očigledno reciklažom niko ne bavi. Posebno su zagađene obale Crnice i Velike Morave. Ovome posebno doprinosi eksploatacije šljunka, gde kamioni obično dođu puni smeća koje ostavljaju, a uzimaju šljunak.

Paraćinska cementara, današnji "CRH", koji je doprineo ekološkom napretku celokupne fabrike, takođe je uložio sredstva u sisteme za prečišćavanje vazduha, vodi računa o životnoj sredini. Po mom mišljenju, kada se osvrnemo na održivi razvoj, ova fabrika se prihvatila ekonomske, društvene i ekološke odgovornosti. Jedna od slabosti su rezerve koje se neiscrpno troše iako fabrika propagira politiku održivog razvoja, smatram da neke buduće generacije, neće moći da se bave ovom vrstom industrije. Cilj bi bio racionalnija eksploatacija radi očuvanja resursa za buduće generacije.

Poljoprivredna proizvodnja u opštini Paraćin je po svojim karakteristikama odraz stanja u poljoprivredi na nivou države. Godinama suočena sa istim problemima, a bez izraženog ulaganja odnosno bez većih investicija, kako na nivou države tako i na nivou privatnog sektora, poljoprivreda je vremenom poprimila karakteristike koje su je dovele u bezizlaznu situaciju.

Od januara meseca 2015. godine aktivno se uključio u proces izrade Akcionog plana za održivo upravljanje energijom (SEAP), aktivnosti se pre svega odnose na animiranje javnosti da se uključi i javnu raspravu na izradi ovog važnog sektorskog dokumenta, što je napredak za lokalnu zajednicu.

LITERATURA

- Milenković, M. (1996). *Monografija Paraćina*. Paraćin: DDIP "Vuk Karadžić".
- Direkcija za urbanizam i izgradnju u Kragujevcu (2009). *Prostorni plan opštine Paraćin* („Službeni list opštine Paraćin“ br. 1/2007), Paraćin.
- Opština Paraćin (2008). *Strategija održivog razvoja opštine Paraćin 2008 - 2017*. Paraćin.
- Portal Pomoravlja, 035info.rs
- Zvanična internet stranica Opštine Paraćin, <http://www.paracin.rs/>

***SEKCIJA STUDENATA
PROSTORNOG PLANIRANJA***

Секција студената
просторног планирања

“Da bismo postigli, ne smemo samo delovati, nego i sanjati, ne samo planirati, nego i verovati.”

- Anatol Frans

Sekcija studenata prostornog planiranja (SSPP) osnovana je 2016. godine u Beogradu i zamišljena kao opšti forum studenata ove katedre sa Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Osnovna zamisao prilikom njenog osnivanja bila je udruživanje studenata u jednu koherentnu grupu i njihov zajednički rad nezavisno od obaveza koji studijski program nameće. U tom smislu Proklamovani su i ciljevi u vidu promocije prostornog planiranja kao struke, saradnje i umrežavanja sa srodnim udruženjima, rad na projektima uže ili šire vezanim za prostorno planiranje itd.

No, ciljevi su ipak samo forma, njena ideja (suština) je u sledećem - da u svakome od nas ponovo “progori” ona vatra zbog koje smo i zavoleli našu struku, da uprkos predviđenoj perspektivi struke (prema mnogima/nekima ne piše joj se dobro) ne klonemo duhom već našom konstruktivnom mišlju i delovanjem unapredimo najpre sebe a potom i samo planiranje. Ne treba svakako zaboraviti ni upoznavanje i druženje sa kolegama odnosno stvaranje brojnih prijateljstava. U tome je ipak i mera života, zar ne? Imati oko sebe bliske ljude sa kojima ćeš planirati kako biste dostigli ono o čemu sanjate. Koliko smo u tome uspeli ostavićemo sudu vremena i narednim generacijama da procene.

Kratak siže dosadašnjih aktivnosti Sekcije uvodi Vas u njen razlog postojanja i daje ideju u kom pravcu i na koji način bi udruživanje studenata trebalo da se kreće.

AKTIVNOSTI SEKCIJE U 2016. GODINI

DAN OTVORENIH VRATA GEOGRAFSKOG FAKULTETA

U subotu 26. marta 2016. godine održan je Dan otvorenih vrata na Geografskom fakultetu. Prisustvovalo je preko 70 srednjoškolaca, koje su dočekali dekan i eminentni profesori našeg fakulteta. U tročasovnom druženju organizovane su radionice, predstavljeni su svi smerovi, kao i studentske organizacije.

Predstavnici Sekcije studenata prostornog planiranja su prvi put javno predstavili svoje ciljeve, buduće aktivnosti i način organizacije.

POSETA STUDENTIMA PROSTORNOG PLANIRANJA NA PRIRODNO-MATEMATIČKOM FAKULTETU U BANJA LUCI

Studenti članovi Sekcije prostornog planiranja Milica Ružić, Zlatan Biserčić, Jelena Tolić, Marina Stanić, Petar Jeremić, Vladimir Maksimović i Mirjana Rupić, bili su u dvodnevnoj poseti studentima prostornog planiranja na Prirodno – matematičkom fakultetu u Banja Luci. Poseta je organizovana **28. i 29. marta 2016. godine**. Poseta je organizovana, radi uspostavljanja bolje saradnje među studentima prostornog planiranja na Prirodno – matematičkom fakultetu u Banja Luci i Geografskom fakultetu u Beogradu.

Prvog dana posete studenti članovi Sekcije prostornog planiranja prezentovali su aktivnosti Sekcije, svrhu i razlog njenog osnivanja. Predstavljen je i sadržaj osnovnih i master studija prostornog planiranja na Geografskom fakultetu. Takođe, predstavljen je i istorijat časopisa „Prostor“, kao i sadržaj njegovog poslednjeg broja, u svrhu promocije časopisa povodom izlaska jubilarnog 20. broja.

Kolege prostorni planeri iz Banja Luke prezentovali su sadržaj osnovnih i master studija na svom fakultetu. Nakon prezentacija organizovana je diskusija o stanju prostornog planiranja u Republici Srbiji i Republici Srpskoj. Razgovarano je o vrsti planskih dokumenata u obe zemlje, o implementaciji, o stanju struke u praksi, o mogućnostima zaposlenja, itd. Dogovorena je saradnja između dva fakulteta u budućnosti u pogledu razmene literature i međusobnih poseta.

Događaju su prisustvovali profesori sa Prirodno – matematičkog fakulteta u Banja Luci: prof. dr Mira Mandić, dr Neda Živak i asistent Marko Ivanišević. Takođe, prisutni su bili i profesori sa Geografskog fakulteta: prof. dr Dejan Filipović, prof. dr Velimir Šećerov i prof. dr Bogdan Lukić.

Drugog dana posete studenti prostornog planiranja sa Prirodno – matematičkog fakulteta u Banja Luci organizovali su obilazak znamenitih mesta grada: Tvrđava Kastel, Gospodska ulica, Crkva Hrista

Spasitelja, itd. Pored toga razgovarano je i o urbanističkim karakteristikama grada Banja Luke: nema visokih zgrada, nema biciklističkih staza, postoji malo parking mesta, itd.

Nakon toga, organizovan je ručak za studente i profesore sa Geografskog fakulteta. Ta prilika, takođe je iskorišćena za razgovor o prednostima i manama prostornog planiranja u Republici Srpskoj i Republici Srbiji.

POSETA STUDENATA SA UNIVERZITETA LUND U BEOGRADU

Članovi Sekcije studenata prostornog planiranja (SSPP) ugodili su 63 studenta Lund Univerziteta sa studija Urbanog i regionalnog planiranja, **08. i 09. aprila 2016. godine** u Beogradu.

Tom prilikom studenti članovi Sekcije su uz saradnju sa Geografskim fakultetom, sproveli kolege iz Švedske kroz delove grada i upoznali ih sa njegovom istorijom i kulturom. Članovi su takođe razmenili iskustva u dosadašnjem studiranju s obzirom na usku povezanost osnovnih studija, ali i dosadašnje aktivnosti u radu Sekcije i slično koncipiranog Udruženja studenata iz Švedske.

POSETA ŠUMARSKOM FAKULTETU

Članovi Sekcije studenata prostornog planiranja (SSPP), posetili su u utorak, **12. aprila 2016. godine** Šumarski fakultet Univerziteta u Beogradu. Tom prilikom upoznali su studente četvrte godine studijskog odseka pejzažna arhitektura, o tematici prostornog planiranja u Srbiji, ali i ciljevima i aktivnostima Sekcije.

Cilj posete bio je pre svega otvoreni poziv studentima na saradnju i zajednički rad, s obzirom na preklapanje studijskih programa i obostranu korist kroz međusobno delovanje. Medijator posete bila je prof. dr Nevena Vasiljević.

PREDSTAVLJANJE U VRŠCU

Članovi Sekcije studenata prostornog planiranja prisustvovali su naučno-stručnom skupu: „LOKALNA SAMOUPRAVA U PLANIRANJU I UREĐENJU PROSTORA I NASELJA“ koji se održao u Vršcu u periodu od 2. do 4. juna 2016. godine u organizaciji Asocijacije prostornih planera Srbije (APPS), Geografskog fakulteta – Univerziteta u Beogradu uz podršku Ministarstva saobraćaja, građevinarstva i infrastrukture i Grada Vršca.

Skup je bio internacionalnog karaktera, uz prisustvo velikog broja stručnjaka iz Austrije, Hrvatske, Mađarske, Bugarske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine, Srbije i dr., kao i studenti osnovnih akademskih, master i doktorskih studija.

Teme naučno – stručnog skupa bile su:

1. Pravni i legislativni okvir
2. Upravljanje i institucije
3. Integralni i sektorski pristup
4. Iskustva i primeri
5. Radovi mladih istraživača

Svečano otvaranje skupa održano je 2. juna 2016. godine u Gradskoj kući, gde su se najpre obratili: Zoran Radosavljević – predsednik Asocijacije prostornih planera Srbije, prof. dr Dejan Filipović – dekan Geografskog fakulteta – Univerziteta u Beogradu, kao i Đorđe Milić – pomoćnik ministra u Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture.

Tokom tri dana trajanja skupa prezentovan je veliki broj radova sa ciljem da se podstakne i unapredi dalji razvoj struke, a poseban akcenat je stavljen na lokalni nivo, jer se lokalna samouprava u Republici Srbiji danas susreće sa brojnim problemima, stoga je rešavanje tih problema prioritet.

Drugi dan Simpozijuma obeležila je, između ostalog, X (redovna) Skupština Asocijacije prostornih planera Srbije (APPS) na kojoj su predstavljeni članovi Sekcije studenata prostornog planiranja (SSPP), sadašnje i planirane aktivnosti kojima se ona bavi. Najpre je prikazan promo film Sekcije, a potom i radovi/projekti članova sekcije, ujedno i studenata prostornog planiranja. Prvi rad, „PREDLOG PLANA ZA PODRUČJE POSEBNE NAMENE AVALA - koncept rešenja“, predstavlja rezultat saradnje studenata prostornog planiranja i studenata odseka za pejzažnu arhitekturu i hortikulturu na Šumarskom fakultetu - Univerziteta u Beogradu. Drugi rad, pod nazivom „PRETPRISTUPNI I FONDOVI EU – PRIMER HRVATSKE I SRBIJE“, urađen je od strane studenata 2. i 3. godine, takođe članova Sekcije.

Trećeg i poslednjeg dana naučnog skupa na sesiji „Radovi mladih istraživača“ studenti sekcije koji su imali prijavljene radove su svoje radove i prezentovali, a nakon toga je usledilo zatvaranje skupa.

Uz podršku Asocijacije prostornih planera Srbije kao i Geografskog fakulteta, Sekcija će nastaviti sa svojim aktivnostima, koje se odnose na promovisanje struke i predstavljanje Sekcije na raznim seminarima, simpozijumima i konferencijama, kao i pisanje radova, projekata i eseja na teme uže ili šire vezane za prostorno planiranje. Stoga se pozivaju svi studenti prostornog planiranja na osnovnim, master i doktorskim studijama da postanu članovi Sekcije, doprinesu ličnom usavršavanju i učestvuju u promovisanju struke kroz saradnju i umrežavanje sa udruženjima istih ili sličnih interesovanja iz zemlje i inostranstva.

DAN GEOGRAFSKOG FAKULTETA

Geografski fakultet Univerziteta u Beogradu proslavio je **21. juna 2016. godine** 123. rođendan u amfiteatru u zgradi fakulteta u Zemunu. Pored profesora, saradnika i studenata fakulteta, svečanosti su prisustvovali i predstavnici beogradskog Univerziteta, drugih fakulteta, javnih preduzeća i Grada Beograda.

Sekcija studenata prostornog planiranja (SSPP) prezentovala je svoje ciljeve i aktivnosti prisutnima u delu programa namenjenom studentskim udruženjima, pored Udruženja studenata populacionih nauka (USPON) i studenata studijskog odseka geografija okupljenih oko “BG lista”.

Članovi „Sekcije studenata prostornog planiranja“ jesu studenti osnovnih, master i doktorskih akademskih

studija studijskog programa prostorno planiranje. Jedan od ciljeva osnivanja sekcije bio je da se na jednom mestu okupe svi ljubitelji prostornog planiranja, odnosno svi studenti voljni i željni da saznaju nešto više, upoznaju druge studente, ostvare nove kontakte, sarađuju sa studentima i studentskim organizacijama drugih fakulteta, razmenjuju iskustva, učestvuju na konferencijama i na jedan veoma pozitivan način promoviraju svoj fakultet i struku.

Studenti su zainteresovani za različite aspekte i oblasti prostornog planiranja: zaštita životne sredine, planiranje ruralnog razvoja, planiranje korišćenja zemljišta, digitalna kartografija i GIS, planiranje razvoja lokalnih samouprava, urbanizam, regionalno planiranje i dr. Zahvaljujući sekciji, studenti su u mogućnosti da razmenjuju iskustva i upoznaju kolege koji imaju ista ili slična interesovanja. Tako se javljaju ideje o organizaciji terenskih nastava, posetama drugih fakulteta, pisanju zajedničkih radova i sl. Studenti master i doktorskih studija prenose svoja iskustva mlađim kolegama, dele informacije i pružaju pomoć što dodatno olakšava studiranje i unapređuje komunikaciju.

Sastanci „Sekcije studenata prostornog planiranja“ održavaju se u prostorijama Geografskog fakulteta u ulici Vojvođanska br. 1 (Zemun) i V. Jagića br. 5 (Crveni Krst). Sastanci predstavljaju redovnu praksu koju sekcija organizuje radi lakšeg sprovođenja zajedničkih aktivnosti. Na sastancima, članovi se dogovaraju oko projekata, planiraju buduće aktivnosti, donose zajedničke odluke o daljem razvoju, unapređenju i promovisanju sekcije, a ujedno raspodeljuju zadatke i obaveze. Takođe, sastancima sekcije prisustvovali su i studenti drugih fakulteta sa kojima sekcija sarađuje ili je sarađivala (Šumarski i Biološki fakultet Univerziteta u Beogradu), kao i gostujući predavači (članica organizacije „Ne da(vi)mo Beograd“, dipl. inž. arh. Nadica Perović, mart 2016. godine).

Sekciju studenata prostornog planiranja možete naći na <http://www.sspp.rs/>, kao i na Facebook stranici <https://www.facebook.com/ssppgef/?fref=ts>. Tu se mogu videti sve informacije vezane za rad sekcije, novosti, važni događaji, informacije o budućim projektima, zatim izveštaji sa skupova, konferencija, zapisnici sa održanih sastanaka, podaci o članovima sekcije, odnosno njihove biografije, a sve upotpunjuje galerija slika. Takođe, ukoliko imate bilo kakvih pitanja, sugestije ili predloge možete nam pisati na e-mail adresu: ppsekcija@gmail.com.

POČETAK SARADNJE SA BIOLOŠKIM ISTRAŽIVAČKIM DRUŠTVOM (BID) „JOSIF PANČIĆ“

Sekcija studenata prostornog planiranja (SSPP) uspostavila je saradnju sa Biološkim istraživačkim društvom (BID) „Josif Pančić“ sa Biološkim fakulteta Univerziteta u Beogradu. Tim povodom, u toku zimskog semestra 2016/2017. godine realizovaće se nekoliko aktivnosti u okviru pomenute saradnje.

Rezultat jeste pronalaženje zajedničke tačke delovanja i aktiviranja organizacija, pre svega u oblasti zaštite i unapređenja životne sredine, kao i organizovanja i upoznavanja studenata.

GIS DAN 2016 – GEOGRAFSKI FAKULTET

U sredu, 16. novembra 2016. godine na Geografskom fakultetu Univerziteta u Beogradu održana je proslava povodom GIS DANA SRBIJA 2016. Ovaj događaj obeležava se tradicionalno širom sveta, a ove godine je Geografski fakultet dobio ponovo nakon 15 godina tu čast da ovaj događaj upriliči u prostorijama fakulteta u Vojvođanskoj 1 (Zemun). Do sada je u Srbiji ova proslava organizovana na Univerzitetu u Beogradu (Građevinski fakultet, Rudarsko-geološki fakultet i Geografski fakultet) i na Univerzitetu u Nišu (Elektronski fakultet).

Učešće na skupu imali su profesori Geografskog, Šumarskog, Rudarsko-geološkog, Saobraćajnog fakulteta Univerziteta u Beogradu, kao i profesori Fakulteta tehničkih nauka i Prirodno-matematičkog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, zatim stručnjaci i eksperti GD i GISDATA, LIVONA, VEKOM Geo, LOGIT,

predstavnicima državnih organa i lokalnih samouprava, asistenti, saradnici, ali takođe i gimnazijalci, kao i studenti osnovnih, master i doktorskih akademskih studija.

Radni deo skupa započet je pozdravnim govorom Prof. dr Dejana Filipovića – dekana Geografskog fakulteta, a nastavljen je brojnim izlaganjima na temu primene GIS-a u nastavi na visokoškolskim ustanovama, zatim prikazani su i rezultati iz prakse, sa posebnim osvrtom na velike mogućnosti primene GIS tehnologija u različitim aspektima ljudskog delovanja i razvoja, a takođe izdvojeni su i najveći problemi koji se javljaju u ovoj oblasti u našoj zemlji.

Studenti su imali priliku da prezentuju rezultate svojih istraživanja iz oblasti GIS-a u vidu radova i postera. Odabrani radovi biće publikovani u tematskom broju studentskog časopisa Geografskog fakulteta „Prostor“, a najbolji poster su nagrađeni. Jedni od učesnika skupa bili su predstavnici „Sekcije studenata prostornog planiranja“ Milica Gačić i Stefan Đurić čiji je rad pod nazivom „Strategija reaktiviranja braunfield lokacija u Srbiji – jedan od primera primene GIS-a kao perspektiva za druge oblasti“ osvojio drugo mesto.

U radnom delu programa predstavljeni su i rezultati „GIS Student stipendije – prikaz realizovanih studentskih projekata“, GD i GISDATA, a među stipendistima bili su i studenti Geografskog fakulteta (doktorske studije). Takođe, kako bi se svim zainteresovanim studentima što više približila ova tematika organizovane su četiri radionice na temu primene geoinformacionih tehnologija za prikupljanje, analizu, razmenu i prikaz geoprostornih podataka. Posebno značajni deo događaja jeste i predstavljanje nove računarske laboratorije koja je opremljena savremenom opremom koja će umnogome unaprediti nastavu u oblasti GIS-a na Geografskom fakultetu, a studenti će dobiti priliku da na novim računarima uz pomoć nastavnog osoblja, ali i samostalno usavrše svoje znanje.

PLANIRANE AKTIVNOSTI – 2017. GODINA

Sekciju studenata prostornog planiranja pre svega očekuje saradnja sa kolegama Biološkog fakulteta koji deluju u okviru Biološkog istraživačkog društva. Saradnja će se realizovati kroz panel diskusiju u prolećnom semestru gde će biti pozvani stručnjaci i profesori iz oblasti zaštite predela i životne sredine. Tema diskusije će biti vezana za oblast životne sredine kao tačka presecanja studija i jedne i druge organizacije.

Pored panela, planira se i održavanje određene terenske nastave kao jednog vida izleta sa naknadno određenom temom.

Glavni cilj Sekcije predstavljao je i predstavlja pre svega okupljanje aktuelnih studenata prostornog planiranja svih generacija i saradnja sa slično koncipiranim udruženjima srodnih struka. U skladu s tim, Sekcija studenata prostornog planiranja jeste proizvod vannastavnih aktivnosti studenata koji žele nešto više kroz davanja doprinosa matičnoj struci.

Ovom prilikom, kao i svakom drugom, članovi Sekcije Vas pozivaju da aktivno učestvujete u njenom delovanju i druženju sa kolegama koje dele slične ciljeve u obrazovanju.

Srdačno!

Autori:

Vladimir Popović
Milica Lukić
Marijana Milivojević
Vladimir Maksimović
Petar Jeremić
Tijana Ilić
Jovan Pavlović
Stefan Jovanović
Sara Anđelković

www.sspp.rs
ppsekcija@gmail.com

ISKUSTVA STUDENATA NA PRAKSI

INSTITUT ZA ARHITEKTURU I URBANIZAM SRBIJE - IAUS

Studenti četvrte godine studijskog programa Prostorno planiranje u okviru nastavnog programa imaju obavezu stručnu praksu, u nekoj o institucija koje se direktno ili indirektno bave prostornim planiranjem. Grupa studenata – Petar Jeremić, Vladimir Maksimović, Jelena Tolić, Marina Stanić, Tatjana Jovanović i Milica Gačić obavili su stručnu praksu u Institutu za arhitekturu i urbanizam Srbije, u trajanju od 01-05. februara 2016. godine.

Praksa se zasnivala pre svega na upoznavanju sa različitim aspektima i nivoima prostornog i urbanističkog planiranja kroz predavanja i prezentacije iz stručnog i naučnoistraživačkog rada mnogih stručnjaka iz ove oblasti. Kroz predavanja, diskusije i praktične zadatke prikazane su različite oblasti vezane za teoriju i praksu prostornog planiranja. Prezentovane su osnove urbanističkih planova, kao i primeri planova detaljne regulacije od strane inženjera arhitekture Ane Niković, Tanje Bajić i Branislave Kovačević, koje rade i kao saradnici pri stručnom radu IAUS-a. Dr Jasna Petrić, dipl. prostorni planer predstavila je ciljeve, sadržaj i sam način izrade prostornih planova područja posebne namene, sa posebnim osvrtom na planove koji su obrađivani upravo u ovoj instituciji. Neki od predavača osvrnuli su se na nešto uže naučne oblasti, te je na primer dr Marina Nenković-Riznić, d.p.p. prezentovala problematiku upravljanja otpadom, gde su studenti učestvovali u anketi stručne javnosti o ovoj tematici. Studentima je predstavljena i problematika geoinformatike od strane Aleksandra Sekulića, koji je kao predstavnik građevinske, tj. geodetske struke predstavio i nešto drugačiji aspekt izučavanja i praktičnog delovanja u prostoru, koncentrišući se na manje prostorne celine. U toku prakse studenti su od strane dr Omiljene Dželebdžić, d. p. p. upoznati i sa svrhom i načinom obrade indikatora koji su osnova programa implementacije prostornih planova i godišnjih izveštaja. Takođe, studenti su odslušali i predavanje o planiranju predela, koje je pejzažni arhitekta Tijana Crnčević, kao član tima za projektnu i plansku dokumentaciju predstavila kao važan segment planiranja prostora, posebno na nižim teritorijalnim

nivoima. Prezentovani su i posebni aspekti planiranja poput socijalnih aspekata u rudarstvu (dr Tamara Maričić, d. p. p.), upravljanja i ekonomskog značaj građevinskog zemljišta, kao i same politike građevinskog zemljišta kao dela urbane ekonomike (dr Slavka Zeković, d. p. p.), planiranja turističkih područja na primeru PPPPN Kopaonik (MA Jelena Basarić, d. p. p.), prednosti korišćenja GIS-a u planiranju i u širem opsegu teorijskih i praktičnih oblasti (MA Vojkan Gajović, d.p.p., GISDATA Srbija).

Mentor stručne prakse dr Nikola Krunić, naučni saradnik u Institutu, o planiranju je govorio sa više stanovišta, kroz različite primere iz praktičnog i naučnoistraživačkog rada, gde su studente posebno interesovala pitanja planiranja i definisanja mreže naselja u okviru prostornih planova, kao i nove mogućnosti geografskih informacionih sistema koje i sam IAUS koristi. Kao praktični deo ove petodnevne stručne prakse, studenti su na kraju svakog radnog dana dobijali tematski zadatak sa ciljem boljeg upoznavanja teritorije Republike Srbije.

Mada je praksa trajala svega pet dana, predstavljen je širok spektar mogućnosti kojima se prostorni planer može baviti, kao i na koji način su različite struke inkorporirane u sam proces planiranja. Kroz različite primere planova studenti su provedeni kroz proces pripreme, izrade, usvajanja i implementacije planova.

Studenti su posebno zahvalni mentoru prakse, Nikoli Kruniću i Aleksandri Gajić, doktorantu Geografskog fakulteta i istraživaču-saradniku u IAUS-u, na svakodnevnoj saradnji, diskusijama i upoznavanju sa radom jedne od najvažnijih institucija u oblasti planiranja.

Milica Gačić

Student master studija prostornog planiranja

DIREKCIJI ZA IZGRADNJU GRADA POŽAREVCA

Tokom poslednje godine osnovnih studija, po planu i programu predviđena je petodnevna stručna praksa za studente u institucijama koje se bave planiranjem. Susret sa praktičnim delom nastave se odvijao i tokom samih studija u vidu seminarskih radova, ali praksa predstavlja posredan uvid u saradnju u institucijama, razgovore sa različitim stručnjacima (kako planerima, tako i drugim strukama sa kojima planeri neizostavno saraduju) kao i detaljima sa kojima ne stižemo da se susretnemo tokom školovanja. Šef katedre za prostorno planiranje omogućava studentima da izaberu ustanovu u kojoj žele obaviti praksu, praksu koja je obavezna za sve studente. Nakon samog izbora kontaktira se nadležna institucija i uz njeno odobrenje, dodeljuje se nekom od zaposlenih da organizuje praksu za studenta u toj instituciji; to je zadatak mentora prakse. Impresije koje sam stekao tokom prakse u Direkciji za izgradnju grada Požarevca navešću u ovom kratkom članku. Mentor prakse i zaposleni u pomenutoj instituciji bili su prezauzeti izradom nekoliko planova generalne regulacije na teritoriji grada Požarevca, stoga nisam uspeo da u potpunosti iskoristim svoje predviđeno vreme za praksu. Po dolasku upoznao sam zaposlene prostorne planere u ovoj instituciji sa kojima sam najviše provodio vremena. Znatiželja je bila obostrana, kako sa moje strane o opisu njihovog posla u samoj instituciji, tako i sa njihove o planskom programu, predmetima na studijama, utiscima, problemima i mogućim rešenjima za probleme u prostoru. Predstavili su mi urbanističke planove koji su u izradi i na moje razočarenje spomenuli da nisu učestvovali u izradi Prostornog plana Grada Požarevca. Institucija je dobro organizovana po odeljenjima, pri čemu se svako odeljenje sastoji od nekoliko kancelarija sa različitim obrazovnim profilima zaposlenih. Svaki dan proveden na praksi se beleži u takozvani dnevnik prakse koji je ujedno i kratak pregled svakog provedenog dana, podsetnik na to šta ste naučili, zapazili, itd.

Isuviše nadahnut time da ću moći da pomognem zaposlenima, što sam i očekivao od prakse, rezultiralo je time da se osećam kao gost u

njihovoj instituciji. Smatram da bi praksa trebala da traje barem dve nedelje kako bismo se bolje upoznali sa zaposlenima i dobili možda i određeni zadatak da obavimo u ovom periodu. Predložio bih svim kolegama da ukoliko imaju slobodnog vremena, konkurišu za volontera u nekoj od planskih institucija.

Ognjen Srdanov

Student master studija prostornog planiranja

IZVEŠTAJ SA STRUČNE EKSKURZIJE STUDENATA PROSTORNOG PLANIRANJA
REGIONALNO I URBANISTIČKO PLANIRANJE U CENTRALNOJ EVROPI -
GLOBALNI, REGIONALNI I LOKALNI ASPEKTI

- *Regional and urban planning in Central Europe – global, regional and local aspects* -

17 - 22. april 2016. godine

Piše: **Milica Lukić**

U periodu od 17. do 22. aprila 2016. godine studenti osnovnih, master i doktorskih akademskih studija Geografskog fakulteta u Beogradu, studijskog programa prostorno planiranje, imali su priliku da zajedno sa svojim profesorima – prof. dr Velimir Šećerov i doc. dr Aleksandar Đorđević, kao i uz podršku dva stručnjaka, eksperta – Miroslav Marić (Institut za puteve) i Dragoslav Pavlović (Urbanistički zavod Grada Beograda) učestvuju u seminarima i stručnoj ekskurziji organizovanim od strane Geografskog fakulteta Univerziteta u Beogradu u saradnji sa: The City of Sankt Polten, University of Applied Sciences Krems, The Vienna University of Technology, The City of Znojmo, The City of Retz, National Park Thayatal, Nationalpark Neusiedlersee Seewinkel, Energie Burgenland Windkraft GmbH i City of Sopron, pod nazivom: „*Regional and urban planning in Central Europe – global, regional and local aspects*“. Studenti, profesori i saradnici imali su priliku da posete tri države članice EU (Austrija, Mađarska i Češka), 10-tak gradova, dva univerziteta, gradske uprave i privatne kompanije, organizovana su brojna predavanja i tom prilikom učesnici ovog putovanja razgovarali su sa velikim brojem profesora i stručnjaka iz najrazličitijih oblasti. Šest dana koliko je trajala stručna ekskurzija, uz pređenih nešto više od 2200 km uz veoma gust raspored brojnih dnevnih aktivnosti, predstavljalo je pravi izazov i poduhvat, kako za organizatore tako i za učesnike, ali zahvaljujući dobroj organizaciji i odličnoj saradnji svi rokovi su ispoštovani uz odlične rezultate, sa ciljem da se dugogodišnja tradicija odvijanja jedne ovakve stručne ekskurzije koja predstavlja i više nego odlično iskustvo za student, nastavi i u predstojećim godinama.

Tokom putovanja studenti Geografskog fakulteta imali su priliku da posete nekada slabije razvijene regione Austrije, Češke Republike i Mađarske koji su uspeli da prevaziđu brojne razvojne probleme sa kojima su se suočavali, i da svoje potencijale kojima raspolažu iskoriste na najbolji mogući način. Svrha putovanja bila je da se studentima predstavljaju problemi regionalnog i urbanog planiranja zemalja Evropske Unije sa ciljem da se primeri dobre prakse i pozitivnih iskustava iz oblasti prostornog planiranja, turizma, zaštite prirode, regionalnog razvoja i korišćenja obnovljivih izvora energije primene u jačanju i razvoju slabije razvijenih regiona Republike Srbije.

Osim radnog dela putovanja, studenti su na raspolaganju imali slobodno vreme u večernjim satima namenjeno opuštanju, druženju, šetnji i upoznavanju gradova u kojima su smešteni.

Prvi dan stručne ekskurzije (17. april 2016.): Polazak iz Beograda u ranim jutarnjim časovima, putovanje preko Mađarske i Austrije, dolazak u **St. Polten** u kasnim popodnevним satima. Prvog dana studenti, profesori i saradnici imali su organizovan obilazak glavnog i najvećeg grada Donje Austrije uz pratnju turističkog vodiča. St. Polten udaljen je oko 60 km od Beča, broji nešto više od 52000 stanovnika. Arhitektura grada je posebno

zanimljiva jer kombinuje barokni stil koji dominira u centru sa modernom arhitekturom pri čemu se javljaju izraženi kontrasti u arhitektonskom oblikovanju grada. Centar obiluje brojnim kulturno-istorijskim spomenicima i građevinama, od kojih posebno treba izdvojiti Katedralu i Gradsku većnicu izgrađenu u renesansnom stilu.

Drugi dan (18. april 2016.): Drugog dana učesnici stručne ekskurzije u prepodnevним časovima prisustvovali su predavanju na temu „*Regional planning in Lower Austria*“ koje je održano u zgradi Gradske

skupštine (City hall) od strane Mr. Dominick Dittrich i DI Jens de Buck. Na predavanju predstavljeni su osnovni podaci o regionu Donje Austrije, stanovništvu, opštem zakonskom okviru i regionalnom razvoju ovog područja, organizacijama i stejkolderima koji u njemu učestvuju, zatim studentima i profesorima je predstavljen „SUM“ Stadt – umland management – zajednička inicijativa pokrajinskih vlada uspostavljena 2006. godine, a takođe i brojne aktivnosti koje se sprovode u oblasti razvoja saobraćaja, turizma i rekreacije. Jedan važan deo predavanja bio je posvećen i „Twin City region Vienna/Bratislava“ gde su predstavljene zajedničke aktivnosti i projekti dva evropska grada. Region Beč/Bratislava je jedinstven u ovom delu Evrope, jer se na relativno maloj udaljenosti nalaze dve značajne evropske prestonice.

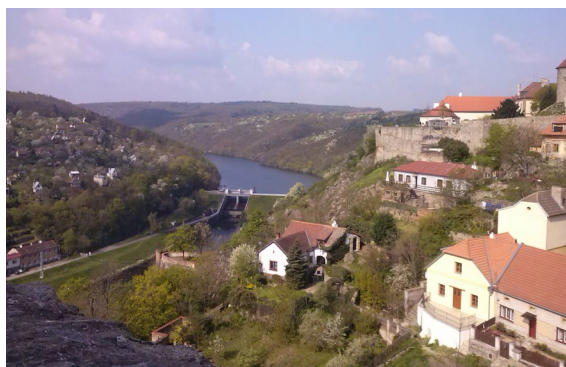
Nakon održanog predavanja i kraće diskusije, studenti i profesori uputili su se ka **IMC University of Applied Sciences** koji se nalazi u Kremsu. IMC Krems je jedan od najznačajnijih austrijskih univerziteta gde se izučavaju primenjene nauke. Univerzitet nudi 27 različitih obrazovnih programa, koje pohađa oko 2500 studenata iz celog sveta. Učesnicima ekscurzije predstavljena je njegova organizacija, način funkcionisanja i studiranja na ovo prestižnom Univerzitetu, a nakon pauze za ručak nastavljen je obilazak Kremsa i Langeloisa. **Langelois** je manji grad u

blizini Kremsa, broji oko 7500 stanovnika i poznat je po proizvodnji vina. **Krems** (Krems an der Donau) je grad smešten u severnom delu Donje Austrije. Veoma značajan geostrateški položaj grada imao je odlučujuću ulogu u njegovom razvoju. Istorija ovog područja je veoma bogata i sa tradicijom dužom od 1000 godina. Centar Kremsa i njegovo kulturno nasleđe čine ovaj grad prepoznatljivim u čitavoj Evropi, i upravo zbog toga se Krems i njegovo jezgro nalaze na UNESCO-voj listi svetske kulturne baštine.

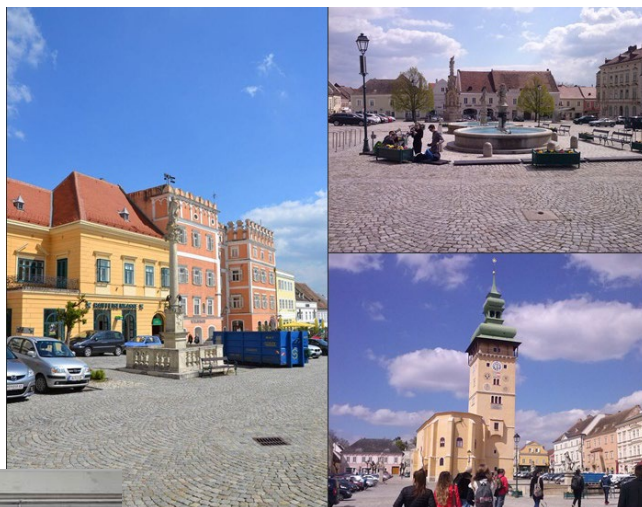

Nakon završetka organizovanih izleta, studentima je bilo na raspolaganju slobodno vreme koje su iskoristili da još bolje upoznaju grad Krems, uživaju u odličnoj hrani lokalnih restorana i vinu po kome je ovaj čitav kraj prepoznatljiv.

Treći dan (19. April 2016.): Treći, i po većini učesnika najdinamičniji dan, bio je u znaku zaštite prirode, unapređenju malih, pograničnih regiona i promociji kulturnog nasleđa kao osnove za razvoj turizma. U ranim jutarnjim časovima studenti i profesori uputili su se ka gradu Znojmo. Znojmo se nalazi u Češkoj Republici, pokrajina Moravska, na samoj granici sa Austrijom. Područje grada naseljeno je još od doba praistorije, a danas u njemu živi oko 35000 stanovnika. Smešten na stenovitom litici iznad reke Dije, opasan starim gradskim bedemima i kulama, uspeo je da sačuva kulturni identitet baziran na renesansnom stilu. Obeležja grada koje posebno treba izdvojiti jesu crkva Sv. Nikole, toranj Gradske Većnice, stare gradske četvrti i dr. Znojmo je i centar dobro poznatog vinskog regiona, što takođe predstavlja deo

turističke ponude koji iz godine u godinu privlači sve veći broj turista. Nakon posete Znojmu, putovanje je nastavljeno ka gradu **Retz** (Austrija). Studentima i profesorima tom prilikom je predstavljena prezentacija grada Retz-a prikazana u zgradi Gradske skupštine (town hall), takođe, organizovan je obilazak grada. Centar je poznat po jednom od najvećih i najlepših gradskih trgova u Austriji, na kome se nalaze objekti građeni u renesansnom i baroknom stilu. Poseban utisak ostavila je poseta podzemnim podrumima smeštenim ispod samog grada. Retz je nadaleko poznat kao grad sa najvećim i potpuno jedinstvenim podrumskim prostorijama u Centralnoj Evropi. Dužina iznosi 21 km, a smešteni su na dubini i do 30 m ispod površine zemlje. Ovi ogromni lavirinti i tuneli koji prožimaju veliki deo gradskog podzemlja, već 500 godina koriste se za skladištenje vina.

Nakon obilaska podzemlja, posećena je obližnja lokalna vinarija (ili još bolje postrojenje za proizvodnju vina) opremljena najsavremenijom opremom zahvaljujući kojoj se proizvodi vino – glavni proizvod ovog kraja na kome se zasniva razvoj čitavog područja. Tom prilikom organizovana je i degustacija vina, te su studenti i profesori imali priliku da

probaju neka od najboljih vina koje ovaj vinski region nudi, kao i da iz “prve ruke” vide proces proizvodnje vina, opremu i mašine koji se u tom procesu koriste, kao i način čuvanja i potom transporta do krajnjih korisnika.

Zatim je usledila kraća pauza za predah i ručak, a nakon toga smo se uputili ka gradu Hardeg-u (The City of Hardegg) i nacionalnom parku Thayatal.

Grad Hardeg je jedan od najmanjih gradova Austrije, smešten na reci Taja (Thaya) i nalazi se na samoj granici sa Češkom Republikom. Poznat je po srednjevekovnom zamku, brojnim legendama, mitovima, bogatom istorijskom nasleđu i po tome što se u potpunosti nalazi na teritoriji nacionalnog parka Thayatal.

Nacionalni park Thayatal predstavlja prekogranični nacionalni park koji se nastavlja na teritoriju Češke Republike. Nacionalni park je odličan primer saradnje dve države na očuvanju prirodne i kulturne baštine, biodiverziteta, ugroženih i retkih biljnih i životinjskih vrsta, bogatog rečnog ekosistema reke Thaya duge 44 km. Živopisni predeli nacionalnog parka predstavljaju stanište retkih životinjskih vrsta: divlje mačke, crne rode i vidre. Prirodne lepote ovog područja bile su osnova za razvoj održivog eko-turizma. Broj posetilaca iz godine u godinu raste, ali zahvaljujući poštovanju strogo određenih propisa i pravila ponašanja na prostoru zaštićenog prirodnog dobra ne remeti se uspostavljena ravnoteža ekosistema nacionalnog parka. Posetom vizitorskog centra završen je obilazak nacionalnog parka, i u popodnevnom časovima uputili smo se ka gradu Neusiedl am See, koji je predstavljao naše sledeće odredište. Po dolasku u grad na raspolaganju je bilo slobodno vreme iskorišćeno za večeru, druženje u lokalnom pabu, odmor i noćenje.

Četvrti dan (20. april 2016.), definitivno je upamćen kao dan kada smo posetili Beč – prestonicu Austrije, ali takođe i kao dan sa najinteresantnijim predavanjima. U prepodnevnom časovima, nakon doručka, studenti i profesori uputili su se ka **OIR (Osterreichisches institute fur raumplanung)** ili Austrijskom institutu za regionalne studije i prostorno planiranje. OIR je osnovan 1957. godine kao državni institut, da bi 1998. godine

postao privatni. Oblasti delovanja instituta su raznolike: zaštita životne sredine, energetska efikasnost, saobraćaj, prostorno, urbano i regionalno planiranje. Ovom prilikom predstavljeno je nekoliko projekata kojima se OIR bavio u tom trenutku. Prvi projekat je TRANSFORM – zajednički projekat šest evropskih gradova obuhvaćenih studijom sa ciljem transformacije u *low carbon cities*, odnosno u gradove sa niskom emisijom ugljen-dioksida. Drugi je *Smart City*/pametni grad (primer grad Aspern smešten nedaleko od Beča) koji predstavlja kombinaciju novih

zgrada visoke energetske efikasnosti, gde se uz primenu savremenih tehnologija ostvaruje zaštita životne sredine i postizanje visokog kvaliteta života. Treći je CASUAL projekat na primeru grada Liesing-a, nešto manje poznat u odnosu na Aspern, ali takođe primer dobre prakse kako uspostaviti saradnju sa širom javnošću radi podizanja standarda života. Po završetku predavanja i kraće diskusije, uputili smo se ka TUW (**Tehncial University of Vienna**), odnosno Tehničkom Univerzitetu u Beču, gde smo dočekani od strane prof. dr Thomas Dillinger-a. Studenti su imali priliku da prisustvuju jednom veoma zanimljivom predavanju na temu “*Smart City Wien Framework Strategy*”, gde je predstavljen koncept “*Smart city*”. Vizija uspostavljanja ovakvih gradova jeste razvoj samoodrživih naselja zasnovanih na zelenilu, modernom stilu arhitekture, niskoj emisiji gasova sa efektom staklene bašte (greenhouse gases), smanjenom saobraćaju gde se koriste motorna vozila, a mobilnost građana većim delom bi trebala biti bazirana na pešačkom i biciklističkom saobraćaju, socijalnoj inkluziji, manjoj potrošnji resursa, uštedi energije i dr. Po završetku predavanja i posete Tehničkom Univerzitetu usledilo je slobodno vreme namenjeno obilasku Beča.

Beč (Vienna) je glavni i najveći grad Austrije, i njeno je političko, ekonomsko i kulturno središte. Grad se nalazi na Dunavu, u najistočnijem delu Austrije i zahvaljujući dobrom položaju danas je jedan od najznačajnijih gradova Evrope. Naseljen od davnina grad predstavlja jednu od najstarijih metropola koja leži u samom srcu evropskog kontinenta. Grad muzike, valcera, umetnosti, kulture, odiše grandioznošću, bogatom, raskošnom arhitekturom koja oduzima dah. Jedno popodne je premalo da se grad upozna u potpunosti, ali svakako dovoljno da se oseti duh i uživa u nesvakidašnjim panoramama. Stephansdom/Stephansplatz – katedrala Sv. Stefana i

istoimeni trg, Graben, Hotel Sacher gde smo probali čuvenu „Sacher“ tortu, Heldenplatz – Trg heroja i nacionalna biblioteka, Maria-Theresien Platz – Trg Marije Terezije pored kojeg se nalaze prirodjački i istorijsko-umetnički muzej, Prater, samo su deo onoga što ovaj grad čini tako neverovatnim i bajkovitim. U povratku iz Beča, svratili smo u **Aspern (Aspern Seestadt)**. Aspern je jedan od najvećih evropskih urbanističkih projekata, i predstavlja najveće do sada testiranje održivog stanovanja. Ovaj pionirski poduhvat zasigurno će postati realnost u budućnosti. Dan koji je po mišljenju svih studenata upamćen kao najinteresantiji završen je povratkom u Neusiedl am See, odmorom od celodnevnih aktivnosti i noćenjem.

Peti dan (21. april 2016.): Peti dan stručne ekskurzije bio je posvećen zaštiti životne sredine i korišćenju obnovljivih izvora energije. U prepodnevnom časovima uputili smo se ka još jednom nacionalnom parku Austrije. **Nacionalni park Neusiedlersee Seewinkel** je takođe prekogranično zaštićeno područje koji se prostire na teritoriji Austrije i Mađarske. Kako nacionalni park obuhvata jezero i prostor koji ga okružuju, predstavljaju

Predstavnici nacionalnog parka osim predavanja i projekcije filma koji su održani u vizitorskom centru, organizovali su i kraći izlet kako bi se na pravi način upoznale sve čari ovog zaštićenog prirodnog dobra. Vremenske prilike su bile veoma povoljne, pa su studenti, saradnici i profesori imali priliku da sunčano prepodne provedu u šetnji prirodom. Po završetku izletničke ture u nacionalnom parku, putovanje je nastavljeno ka Energie Burgenland Windkraft-u.

stanište velikog broja različitih vrsta ptica, a samo jezero se odlikuje bogatom jezerskom florom i faunom koji ne poznaju državne granice, uspostavljena je saradnja radi zaštite biološke raznovrsnosti područja i očuvanja prirodnog nasleđa. Jerezo je značajno i po tome što se ispod njega nalaze možda najveći rezervoari geotermalnih voda u Evropi na jednom mestu. Ekoturizam se zasniva na posmatranju ptica.

U informacionom centru **Energie Burgenland Windkraft**-a održano je predavanje na temu obnovljivih izvora energije, odnosno korišćenja energije vetra. Austrija je prepoznatljiva po velikom učešću korišćenja OIE, i u toj oblasti je jedna od vodećih u Evropskoj uniji. Širom Austrije može se videti veliki broj vetrenjača i vetroparkova izgrađenih za potrebe dobijanja električne energije. Studenti su upoznati sa postupkom izgradnje

jednog windfarm-a, dokumentacijom koja je potrebna i uslovima koji moraju biti ispunjeni radi održivog i bezbednog eksploatacija energije vetra. Najveći izazov za Energie Burgenland Windkraft bio je kako postaviti, odnosno izgraditi jedan windfarm čiji rad i funkcionisanje neće negativno uticati na prirodno okruženje i živi svet, s obzirom da se malopre pomenuti nacionalni park nalazi u neposrednom okruženju. Zahvaljujući dugogodišnjim studijama i istraživanjima prepreke su prevaziđene i danas se na ovom prostoru nalazi 16 vetroparkova sa 220 vetroturbina. Obnovljivi izvori energije

dan danas privlače veliku pažnju, jer kao što je poznato, suočavamo se sa ograničenim rezervama fosilnih goriva, od kojih i dalje u potpunosti zavise svi aspekti savremene ljudske civilizacije, te dobra iskustava u oblasti korišćenja OIE poput Austrije predstavljaju izvanrednu priliku za studente svih nivoa studija da upoznaju prave prednosti i potencijale ovakvog načina dobijanja energije.

Po završetku radnog dela dana usledilo je slobodno popodne koje su učesnici ekskurzije mogli iskoristiti za šoping u jednom velikom i poznatom šoping centru, ili da uživaju u šetnji i obilasku Neusiedla am See-a. Slobodno veče je bilo namenjeno druženju, sumiranju utisaka i pripremi za poslednji dan i povratak u Srbiju.

Šesti dan (22. april 2016.): Nakon doručka i priprema za put započeo je poslednji dan ovog veoma dinamičnog putovanja. Iz Neusiedla am See-a, uputili smo se ka **Eisenstadt**-u gde smo posetili bajkovit vrt Esterhazy Palace. **Esterhazy Palata** predstavlja jednu od najlepših baroknih palata Evrope i najvažniju kulturnu znamenitost Burgenladna već više od 300 godina. Iz Eisenstadt-a nastavili smo ka Sopronu pograničnom gradu u Mađarskoj.

Sopron, grad u zapadnom delu Mađarske, smešten na samoj granici sa Austrijom odlikuje se bogatim kulturnim nasledem i ima važnu ulogu u turističkoj ponudi ove države. Istorija grada vuče korene iz daleke prošlosti, a položaj i multikulturalni uticaji ostavili su veliki trag na morfologiju i arhitekturu grada. I pored naglih promena koje su bile drastične tokom komunističkog perioda, grad je uspeo da sačuva svoje staro istorijsko jezgro. Obilazak grada bio je organizovan od strane turističkog vodiča, a pre toga, studenti, profesori i saradnici prisustvovali su predavanju koje je održao glavni gradski arhitekta Gergely Nemeth. Predavanje je upriličeno u Gradskoj kući, gde se govorilo o razvoju grada Soprona kroz istoriju, aktuelne probleme iz prakse urbanog planiranja danas. Takođe, bilo je reči i o saradnji sa Austrijom zbog zajedničkog upravljanja Nacionalnim parkom i jezerom koje se nalazi na teritoriji ove dve države. Po završetku predavanja i obilaska centralnog dela grada, usledilo je slobodno vreme namenjeno kratkom predahu i ručku gde smo imali priliku da uživamo u izvrsnoj tradicionalnoj mađarskoj kuhinji. Nakon toga, putovanje je nastavljeno preko Mađarske uz kraće povremene pauze, a u Beograd smo stigli u kasnim večernjim satima.

Nekoliko stranica teksta je previše malo da bi se iskazalo puno značenje i važnost ove stručne ekskurzije. Ovakva putovanja su za studente izuzetno važna. Predstavljaju pravu priliku da samostalno, ali i uz nastavno osoblje, brojne predstavnike različitih kompanija, univerziteta, institucija, lokalnih samouprava, nauče nešto novo, upoznaju aktuelne probleme regionalnog i urbanog planiranja Centralne Evrope, što je bio fokus ovog seminara i stručne ekskurzije. Takođe, steknu nova iskustva, oblikuju stavove, što će im sigurno biti od velike koristi u daljem stručnom razvoju i napredovanju. Na kraju krajeva, kao studentima studijskog programa prostorno planiranje, ali i kao studentima Geografskog fakulteta, sastavni deo školovanja na ovoj visokoškolskoj ustanovi jesu terenske nastave i stručne ekskurzije koje treba posmatrati kao njegov obavezni deo, jer kao što izreka kaže "Geografija se uči nogama".

IZVEŠTAJ SA TERENSKE VEŽBE - PRIRODNI USLOVI I RESURSI

Blaževo

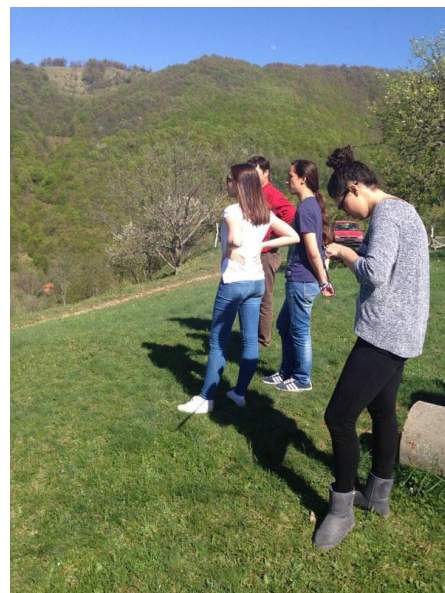
15 - 17. april 2016. godine

Piše: **Vladimir Popović**

Od 15. do 17. aprila 2016. godine grupa studenata druge godine smera Prostorno planiranje posetila je nastavno-naučnu bazu Geografskog fakulteta u Blaževu, u okviru trodnevne terenske nastave iz predmeta Prirodni uslovi i resursi. Terensku nastavu organizovao je i vodio profesor dr Velimir Jovanović, sa glavnim ciljem obilaska i prikupljanja podataka sa terena u vezi sa prirodnim potencijalima opštine Brus, koji su bili tema seminarskog rada grupe.

Grupa je u odlasku i povratku takođe posetila nekoliko usputnih lokaliteta, među kojima su najznačajniji rudarski basen Kolubara, Bukovička banja, banja Vrujci i nalazište mermera na Venčacu.

U neposrednoj okolini opštine Blaževo grupa je obišla Jošaničku banju (primer nedovoljne i neadekvatne iskorišćenosti termalnih voda), kao i spomenik prirode „Đavolja Varoš“.

Najveći deo aktivnosti u okviru terenske nastave odvijao se u samom Blaževu i okolini. Grupa je posetila više lokaliteta, među kojima treba istaći Lukovsku banju, jedini aktivni rudnik zeolita u Republici Srbiji (atar naselja Igroš), kao i deo Nacionalnog parka Kopaonik.

Za upoznavanje sa prirodnim mogućnostima i ograničenjima razvoja opštine Brus, pored razgovora sa zaposlenima na samim lokalitetima koje je grupa obišla, posebno je bio važan sastanak sa predstavnicima

Direkcije za građevinsko zemljište, puteve, planiranje i izgradnju opštine Brus. Teme kojima je posvećena najveća pažnja bile su neplanska gradnja (pre svega na prostoru Nacionalnog parka Kopaonik), mogućnosti povećanja udela korišćenja energije iz obnovljivih izvora (pre svega energije vetra i solarne energije) na teritoriji Opštine, kao i problemi praktično perifernog položaja i udaljenosti od razvojnih centara Republike.

IZVEŠTAJ SA EKSKURZIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

09 - 12. maj 2016. godine

Piše: *Milica Simić*

Nastavljajući tradiciju, studenti prostornog planiranja dugi niz godina idu na ekskurziju u Bosnu i Hercegovinu. Ove godine, 9. maja, studenti treće i četvrte godine osnovnih i master akademskih studija prostornog planiranja zajedno sa profesorima dr Milovanom Peceljem, dr Dejanom Đorđevićem i dr Aleksandrom Đorđevićem smo se uputili ka Bosni i Hercegovini.

Krenuli smo iz Beograda, na putu do tamo svratili smo u rodno mesto profesora Dragutina Tošića u Požegu, gde smo posetili kružni gradski trg iz 1832. godine. Kada je Knez Miloš poslao da se formira naselje pored reke Skrapež, trg je nastao na sledeći način: „U prostranoj ravnici je zaboden kolac i za njega vezan dug konopac i na njegovim krajevima se ošestario krug”. Trg je i danas zadržao isti oblik i funkciju. Ovde smo videli dobar primer onoga što smo učili iz urbanizma i istorije prostornog planiranja. Zatim smo se uputili dalje i po prelasku granice svratili u manastir Dobrun. Manastir je posvećen Uspenju Presvete Bogorodice i nalazi se na reci Rzav nedaleko od Višegrada i predstavlja jedan od najstarijih manastira na prostorima današnje Bosne i Hercegovine. Put je nastavljen ka Višegradu. Pri izlasku iz autobusa prvo smo ugledali most “Na Drini Čupriju” koji je na sve ostavio puno utisaka. Odmah smo od profesora Dejana Đorđevića čuli nekoliko legendi o mostu - “O Stoji i Ostoji”, “O Fati avdaginoj”... Šetnjom uz Drinsko šetalište posetili smo i Andrićgrad, gde su mnogi studenti po ulasku u grad sreli idejotvorca ovog grada, Emira Kusturicu, koji je bio inspirisan delima i likom nobelovca Ive Andrića. Naše putovanje smo dalje nastavili ka Palama, gde smo panoramski iz autobusa razgledali grad i njegov univerzitetski centar. Zatim smo otišli na planinu Jahorinu, koja se uzdiže iznad Pala. Jahorina je divna u maju, iako je mnogim studentima nedostajao sneg i skijanje, njena priroda i zelenilo je sve zasenila, a sve to je začinio dobar provod uz živu muziku, prve večeri. Ujutru se naša grupa uputila dalje kroz Pale, u glavni grad Bosne i Hercegovine, Sarajevo, koje smo prvobitno

panoramski razgledali iz autobusa i videli njegove znamenitosti, a zatim prošetali do poznate sarajevske Baščaršije. Ovde je za mnoge od nas bio upečatljiv “Sarajevski Sebilj”, “Sahat Kula” ali i sarajevski ratluk, ćevapi i kafa. Šetalištem Miljacke smo stigli do autobusa i naše putovanje dalje nastavili do središta Hercegovine u Mostar - mesto koje je smešteno na obalama reke Neretve sa prelepim starim kamenim mostom koji je sagrađen još u 16. veku, bio srušen tokom rata 1993. godine iz taktičkih razloga i kasnije ponovo bio izgrađen. Posle šetnje kroz Mostar dalje smo se uputili na jug Republike

Srpske, u Trebinje, gde smo noćili. Jutro je bilo predviđeno za razgledanje Trebinja, otišli smo prvo u poznatu Hercegovačku Gračanicu - crkvu Blagovještenja, gde je sahranjen najveći srpski pesnik i diplomata Jovan Dučić. Crkva se nalazi na brdu Crkvine iz čijeg dvorišta se pruža prelep panoramski pogled na celokupno Trebinje. Zasigurno najlepša pozornica u Hercegovini je amfiteatar na brdu Crkvina iznad Trebinja, gde se tokom lepog vremena održavaju predstave, folklorni nastupi i razne manifestacije. Dalje smo se uputili u razgledanje Istočne Hercegovine, ovde su se smenjivala kraška polja poput Popovog

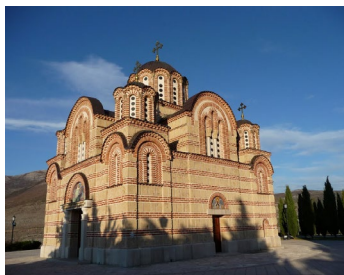

i Trebinjskog kao i planinski venci Dinarida. Na istočnoj strani Popovog polja, na trideset kilometara od Trebinja stigli smo u selo Mrkonjići u rodnu kuću Svetog Vasilija Ostroškog. Hram Svetog Vasilija Ostroškog je podignut na temeljima njegove rodne kuće sa desne strane puta, dok se na levoj strani puta nalazi hram Sv. Nikolaja u kome je svetitelj kršten. Pored hrama je groblje u kome počiva Sveta Ana, majka Svetog Vasilija. Posle obilaska hrama, nastavili smo dalje put do spomen-kosturnice u Veličanima, gde smo odali počast nastradalim Srbima u

ustaškom pokolju 1941. godine. Usledio je zatim kratak put do manastira Tvrdoš gde smo stigli baš na večernju službu. Manastir je podignut u srednjem veku i posvećen je Uspenju Presvete Bogorodice. Nakon toga smo se vratili nazad u Trebinje, koji se odlikuje rekom ponornicom Trebišnjicom, koja teče kroz mesto, kao i veoma bogatim kulturno-istorijskim sadržajima. Usledilo je još jedno noćenje u Trebinju i ujutru smo krenuli za Beograd. Usputno smo svratili i do Bileća gde se nalazi spomen bista našem poznatom geografu Jevti Dedijeru (1880-1918), čije je i rodno mesto u selu Čepelica kod Bileće u Hercegovini. On je napisao brojne značajne radove iz antropogeografije i geomorfologije. Zatim je usledio dug put kroz Hercegovinu, kroz Bijeljenu i dolazak u Beograd. Vratili smo se puni utisaka, videli smo nešto o čemu smo učili tokom školovanja, kako iz geografije, tako i iz prostornog planiranja, a takođe saznali i puno novih informacija.

Ostalo nam je da se zahvalimo našim profesorima na njihovom doprinosu u realizaciji posete ove države u komšiluku, na divnom druženju i zajedno provedenih nezaboravnih četiri dana.

IZVEŠTAJ SA VI NAUČNO-STRUČNOG SKUPA
„LOKALNA SAMOUPRAVA U PLANIRANJU I UREĐENJU PROSTORA I NASELJA:
U SUSRET EVROPSKIM INTEGRACIJAMA“

Vršac
02 - 04. jun 2016. godine

Piše: **Branko Protić**

U junu mesecu ove godine, u *Hotelu Srbija* u Vršcu, **Asocijacija prostornih planera Srbije** i **Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet**, uz podršku **Ministarstva građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture** i **Grada Vršca**, organizovali su šesti naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem **“LOKALNA SAMOUPRAVA U PLANIRANJU I UREĐENJU PROSTORA I NASELJA: U SUSRET EVROPSKIM INTEGRACIJAMA“**.

Naučno-stručni skup je okupio veliki broj domaćih i eksperata iz inostranstva (Austrije, Bugarske, Rumunije, Mađarske, Hrvatske, Crne Gore, Bosne i Hercegovine i dr.), naučnika, predstavnika lokalnih samouprava, pokrajinske i republičke vlasti, studenata i mladih istraživača, koji su prezentovali svoje radove i praktična iskustva.

Prvog dana skupa sve aktivnosti odvijale su se u *Gradskoj kući* u Vršcu. Tu je bila registracija učesnika posle koje je usledilo svečano otvaranje skupa, pozdravne reči i koktel gradonačelnika. Nakon koktel pauze prezentovani su uvodni referati/plenumski radovi posle čega je bila otvorena diskusija. Kraj prvog radnog dana obeležen je večerom u restoranu hotela Srbija.

U hotelu Srbija, u tri veoma lepe i opremljene sale, drugog dana skup je nastavljen i to u tri posebne sesije. Prva sesija, koju su moderirali mr Dragan Dunčić i dr Tamara Zelenović Vasiljević, nosila je naziv *“Pravni i legislativni okvir”* u okviru kojeg je prezentovano 16 radova. U sali br. 2, prezentovano je 9 radova iz oblasti *“Upravljanje i institucije”*, što je i bio naziv II sesije, a koju su moderirali doc. dr Marija Jeftić i prof. dr Uroš Radosavljević. Treća sesija, pod nazivom *“Integralni i sektorski pristup”*, u kojoj su moderatori bili doc. dr Ivana Carević i prof. dr Sanja Stojković, prezentovano je 26 radova. Oko 14 časova, posle zatvorenih diskusija u sve tri sesije, završen je radni deo drugog dana skupa i po planu je bio prvi fakultativni izlet. Svi prijavljeni učesnici su u okviru ovog izleta imali prilike da se popnu i vide Vršačku kulu, zatim posete manastir Mesić, a na kraju da degustiraju vino u vinariji *“Selecta”* porodice Stojšić, u čuvenom vinskom selu Gudurica. Po povratku u hotel, održana je godišnja skupština Asocijacije prostornih planera Srbije. Na skupštini su članovi Asocijacije diskutovali su o aktivnostima i ispunjenim ciljevima u protekloj godini, aktuelnim dešavanjima u samoj Asocijaciji ali i problemima i izazovima struke, primili su nove članove i usvojili plan za narednu godinu. Drugi dan skupa, završen je večerom i druženjem uz živu muziku i kvalitetno vino, u obližnjem restoranu *“Vega”*.

Trećeg i poslednjeg dana skupa, nastavljen je radni deo skupa i to sa IV i V sesijom. Moderatori četvrte sesije - *“Iskustva i primeri”*, u okviru koje je prezentovano 13 radova, bili su dr Marina Nenković-Riznić i Mirosljub Stanković. Docent dr Aleksandar Đorđević moderirao je poslednjom, V sesijom koja je bila posvećena *radovima mladih istraživača* - gde su studenti osnovnih, master i doktorskih studija predstavili i svoje radove i rezultate svojih istraživanja. Među mladim istraživačima, koji su prezentovali 20 radova sa raznim temama, bilo je studenata kako sa Geografskog, tako i sa Arhitektonskog i Šumarskog fakulteta u Beograda, ali i sa Prirodno-matematičkog fakulteta u Banja Luci. Posle zajedničke diskusije i zaključaka skupa usledilo je zvanično zatvaranje naučno-stručnog skupa i odlazak na drugi organizovani fakultativni izlet u Temišvar - Rumunija.

Zaključci ovog skupa predstavljaju dobar osnov za unapređenje i razvoj domaće nauke i prakse i svakako mogu doprineti upravljačkim strukturama na svim nivoima vlasti, naročito nosiocima vlasti na lokalnom nivou u rešavanju problema sa kojima se suočavaju.

POSETA PROFESORA TOMASA DILINGERA SA TEHNIČKOG UNIVERZITETA U BEČU

Beograd

21 - 25. novembar 2016. godine

Piše: **Branko Protić**

U periodu od 21. do 25. novembra 2016. godine gost Geografskog fakulteta bio je profesor Thomas Dillinger sa Departmana za prostorni razvoj, planiranje infrastrukture i životne sredine Tehničkog univerziteta u Beču. Poseta profesora Dilingera organizovana je u okviru CEEPUS (Central European Exchange Programme for University Studies) mreže mobilnosti - **URBAN INNOVATIONS NETWORK**, kao i na osnovu dugoročne saradnje Geografskog fakulteta i Tehničkog univerziteta u Beču.

Prof. dr Thomas Dillinger održao je svoje prvo predavanje, 22. novembra u prostorijama biblioteke Geografskog fakulteta na Studentskom trgu, na temu „*Urban development and planning in Vienna – Recent strategies and projects*„ studentima master i doktorskih studija Geografskog i Arhitektonskog fakulteta Univerziteta u Beogradu. U okviru ove prezentacije profesor Dillinger je studentima i prisutnim profesorima prezentovao istorijski rast i razvoj grada

Beča, sa posebnim osvrtom na urbani i prostorni razvoj. Govorio je i o novom Planu urbanog razvoja Beča do 2025. godine (*Urban Development Plan 2025*), kao i o nizu aktuelnih projekata koji su veoma značajni za grad Beč (ASPERN, Vienna Hauptbahnhof, Erdberger Mais Zone i dr.).

Studentima osnovnih studija prostornog planiranja prof. dr Thomas Dillinger održao je 23. i 24. novembra u prostorijama fakulteta u Jagičevoj ulici, tri predavanja iz oblasti prostornog i urbanističkog planiranja sa temama „*Spatial Planning in Austria – an introduction in the spatial planning system and instruments*“, „*Participation in planning – Case studies from Vienna and Vienna Region*“ i „*SMART City Project we are just doing*„. Kroz prvo predavanje profesor je studentima približio sistem prostornog i urbanističkog planiranja u Austriji i u Beču, od legislativnog okvira do samih iskustava i primera iz prakse. O učešću stanovništva/javnosti u procesu planiranja – participaciji, kroz primere iz Beča i bečkog regiona (uređenje jedne od najpopularnijih ulica u Beču - Mariahilfer Straße),

profesor je pričao u okviru drugog predavanja. Treće i poslednje predavanje, profesor Dillinger posvetio je „SMART City“ projektu na kojem trenutno radi sa svojim kolegama sa Tehničkog univerziteta u Beču i partnerskim firmama i institutima – *Smart City Ebreichsdorf* (SMCE). Tokom predavanja profesor je približio studentima pojmove „SMART City“ i „SMART Planning“ i predstavio proces

kroz koji je sa svojim timom prošao u okviru SMCE projekta (ideja, pregovori sa upravom i stanovnicima, postavljanje metodologije i realizacija istraživačkog segmenta projekta).

Posetu Geografskom fakultetu prof. dr Thomas Dillinger iskoristio je i za sastanke o narednim koracima saradnje Geografskog fakulteta i Tehničkog univerziteta u Beču.

IZVEŠTAJ SA II EKOLOŠKE KONFERENCIJE SA MEĐUNARODNIM UČEŠĆEM
„SMEDEREVO EKOLOŠKI GRAD“

Smederevo

25. i 26. novembar 2016. godine

Piše: Milica Lukić

U periodu **25.-26. novembar 2016. godine** u Regionalnom centru – Smederevo održana je II Ekološka konferencija sa međunarodnim učešćem „SMEDEREVO EKOLOŠKI GRAD“. Organizatori konferencije bili su **Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet** i **Lokalni ekološki pokret** iz Smedereva.

Teme ekološke konferencije bavile su se zaštitom životne sredine; ekologijom; prostornim planiranjem; održivim razvojem; očuvanjem prirodnih resursa; ekološkim menadžmentom; upravljanjem otpadom i reciklažom; ekološkom etikom i obrazovanjem; agroinženjeringom i proizvodnjom organske hrane; ekoturizmom; obnovljivim izvorima energije; kao i drugim temama koje se odnose na zaštitu voda, vazduha i zemljišta; unapređenje i poboljšanje kvaliteta i stanja prirodne okoline uopšte. Motiv konferencije jeste promocija interdisciplinarnе nauke o zaštiti životne sredine, kao i podizanje svesti javnosti o značaju zaštite i očuvanja prirodnog okruženja.

Naučni program je obuhvatao interaktivna predavanja i izlaganje radova eminentnih stručnjaka, univerzitetskih profesora i studenata svih nivoa studija. U okviru izlaganja radova diskutovalo se o aktuelnim problemima i izazovima koji se javljaju u praksi, opasnostima i rizicima u oblasti zaštite životne sredine i mogućim načinima za rešavanje istih. Predstavljeno je 32 naučna rada koji su se bavili pomenutim temama, a učešće na konferenciji uzeli su profesori brojnih visokoškolskih ustanova, predstavnici nevladinih organizacija i pokreta, predstavnici lokalnih samouprava, institucija, kao i studenti osnovnih, master i doktorskih akademskih studija. Cilj ovakvih konferencija, koje su tematikom tesno povezane sa zaštitom životne sredine, jeste davanje smernica za bolje upravljanje životnom sredinom, davanje inovativnih rešenja, pokretanje saradnje domaćih i međunarodnih ustanova i organizacija, povezivanje javnog i civilnog sektora na lokalnom nivou, kao i edukacija građana o važnosti očuvanja prirodne okoline.

Po završetku radnog dela drugog dana, na zatvaranju konferencije iskazana je želja organizatora, ali i učesnika, da održavanje ove ekološke konferencije postane tradicija sa ciljem da se ekološki problemi evidentirani na području Grada Smedereva, ali i drugih lokalnih samouprava u Republici Srbiji, reše u bliskoj budućnosti i u što je moguće većoj meri. Takođe, da primer ove lokalne samouprave podstakne i ostale u našoj zemlji i okruženju na povezivanje i saradnju, razmenu iskustava radi udruženog rešavanja zajedničkih ekoloških problema.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378.18

PROSTOR : list studenata prostornog planiranja /
urednici Branko Protić, Ljubica Duškov. - God. 1, br.
1 (dec.1995)- . - Beograd : Univerzitet u Beogradu,
Geografski fakultet, Katedra za prostorno planiranje,
1995- (Beograd : Planeta print). - 29 cm

Polugodišnje.

ISSN 1451-4931 = Prostor (Beograd)

Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet
www.gef.bg.ac.rs